به یمن عون مطلق و فیض توفیق خدای رب جل و اعلی نسخهٔ

کلیات قلندر علی شاه تراب علی

در مطبع سرکاری ریاست رامپور بطبع پوشید

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

نیست دُنیا جائے راحت از غمش اے دل بر آ   رخت ازیں دار المحن بردار وزیں منزل بر آ
مزرعِ عقبےٰ ست دُنیا نے مقرّ و عیش گاہ   تخمِ نیکی کِشتہ زاینجا باز مستعجل بر آ
غرق باشی تا بکے در بحرِ فکرِ آب و نان   سر بر آر از قعرِ دریا بر لبِ ساحل بر آ
یاد کُن روزے کہ باشد مرکبت دوشِ کسان   از تلاشِ اسپ و زین و ناقہ و محمل بر آ
وہ چہ خوش گردد رواں سوئے وطن مردِ غریب   وقتِ جاں رفتن تو ہم بے دل مشو خوش دل بر آ
بعدِ مرگ آخر رود ایں قالبِ خاکی زتو   قبلِ مرگ اے جانِ من از قیدِ آب و گِل بر آ
باش محکومِ خدا و تابعِ امرِ رسول   چند باشی زیرِ حکمِ نفس و شیطاں دل بر آ
دست پیرے گیر ورنہ رہبرت شیطاں بود   طالبِ حق شو خدا را از رہِ باطل بر آ
مسِّ ناقص از طفیلِ کیمیا زر می شود   اختیارِ صحبتِ کامل کن و کامل بر آ
تا نمیری در جہاں یابی چساں نامِ وصال   نیست شو از ہستیِ باطل بحق واصل بر آ
پاسِ انفاس ست راہِ سہل بہرِ یادِ حق   ذکرِ ہو می گوی و ہر دم ہر نفس شاغل بر آ
ایں نصیحت ہائے نیک از خود فضیحت عیب نیست   بد مشو اے مستمع و ز طعنِ لاحاصل بر آ

محفلی کان خالی از ذکر خدا باشد تراب
مورد رحمت نباشد زود زان محفل برآ

خود بخود می‌کشد نگار مرا
نیست در جذب اختیار مرا

حیف غم می‌برد ز کار مرا
خبری نیست غمگسار مرا

کی توان داد جز بوصل قرار
دل بیتاب و بیقرار مرا

بخدا کرد آنقدر بی تاب
این دو گیسوی تابدار مرا

ساقی اشک است از دو جرعهٔ مُی
دعوئی زهد صد هزار مرا

نتوان ماند در جهان ناکام
هست گر بخت کامگار مرا

برد این دعوی‌های دور و دراز
طاقت صبر و انتظار مرا

همه داغ ست در دل پرخون
کرد عشق تو لاله زار مرا

تشنهٔ طرز شسته می‌داند
قیمت شعر آبدار مرا

پیر روشن ضمیر می‌داند
همه پنهان و آشکار مرا

پیش مرشد چه حاجت ست تراب
بهر اظهار حال زار مرا

دل چو در آستین ست مار مرا
دشمن جان ست در کنار مرا

عشق شیرین لبان تلخ سخن
می‌کشد سر بکوهسار مرا

مردم از شوق دیدنش یارب
در ره یار کن مزار مرا

کار و بارم همه بیار افتاد
نیست با غیر هیچ کار مرا

با من آن زلف سازشی دارد
شب تار ست سازدار مرا

در دیارم زبس که کرده غریب
کس نه پرسد درین دیار مرا

یک غم دل دو شد دو گشت چهار
تا که شد چشم او دوچار مرا

سبحه گردانیم بجذبِ تو گرد — دست در کار و دل بیار مرا

گرد رسوا **تراب** در رهِ عشق — آخر ایں چشمِ اشکبار مرا

کند بلند ز جمشید فیض جام مرا — دهد چو پیرِ مغاں دولتِ مدام مرا

سر حرام ز خود مے برد مدام مرا — بملکِ جام کشد آرزوئے جام مرا

بشوقِ وصلِ تو گشتم کمالِ دیوانه — جنونِ پخته دمید از خیالِ خام مرا

چو از لباسِ ملامت حجابِ خلق شدم — کسے چگونه شناسد ز خاص و عام مرا

ملاحتِ تو بزخمِ دلم نمک ریزد — چه خسته مے کنی اے شوخ سبزفام مرا

مشو خجل که ترا گشته ایم بے تقصیر — بس ست دیدنِ روئے تو انتقام مرا

ز خویشش در گذرد هر که در رهش گذرد — چساں بیار رساند کسے پیام مرا

تراب قامتِ او بر سرم قیامت کرد — کجاست در رهِ او صورتِ قیام مرا

دیده باید دم بدم چشمِ سیاهِ یار را — کز عیادت فرحت آید هر دمِ بیمار را

غمزه اش در عینِ مستی دل ز هشیاراں ربود — نسبتِ همچشمیش کو نرگسِ سرشار را

کے پذیرد چاره ز آبِ وعدهٔ وصلت دلم — شربتِ دیدار باید تشنهٔ دیدار را

سایهٔ بالِ هما مشتاق را در کار نیست — او بکوئے یار خواهد سایهٔ دیوار را

جز غم و دردِ نهاں، یا ناله و شورِ فغاں — حاصلے نبود ز خوباں عاشقِ لاچار را

حور و غلماں در جناں هر چند مطلوب اند خوش — من نخواهم از خدا جز آں پری رخسار را

دل که خلوت گاهِ یارِ دلستاں باشد **تراب** — دخل نتواں داد آنجا خطرهٔ اغیار را

کے ز دنیا نفرت آید مردِ دنیادار را — سگ همیشه دوست دارد طعمهٔ مردار را

قلب پُر وسواس را مشکل بود بے خطرگی — کے شود تسکیں بخلوت ساکنِ بازار را

از طبیعت دست کش وا از شرع محکم پائے بند — تا قدم از جا نہ لغزد نفسِ بدکردار را

شامتِ اعمالِ مردم شد بلا را ساز دار — زجر و توبیخ ست حکمت طفلِ ناہموار را

مرد دانا را نباشد احتیاجِ تربیت — عقل خود باشد معلّم بالغ و ہشیار را

بے تکلف نیک گردد اہلِ استعدادِ نیک — تازیانہ نیست حاجت اسپِ خوش رفتار را

ساغرے بخشد لبالب ساقیِ کوثر تراب
در جہاں ہر زاہدِ تشنہ لب و کم خوار را

فگند سوئے دل آویزِ تو بدام مرا — نمود زلفِ سیاہت سوادِ شام مرا

گر از حجاب بسویم نمی کنی نگہے — نہاں مشاہدہ فرما ز پشتِ بام مرا

خوشا شرابِ خرد نوشِ عشق سادہ دلاں — بباد داد بیک جرعہ ننگ و نام مرا

بچشم اگرچہ نباید دمے رخِ خوبیت — بدل خیالِ تو باشد علی الدوام مرا

کجی و راستی یکجا کہ جمع ضدین ست — محال نیست بہ بیں سروِ کج خرام مرا

شود نصیب من آزادگی زہر دو جہاں — اگر ز روئے کرم خواند او غلام مرا

لبِ مسیح دمِ روح بخش یار تراب
گذاشت تا بلبِ گور تشنہ کام مرا

با منِ بے سر و ساماں چو سرے نیست ترا — چشم مے پوشی و سویم نظرے نیست ترا

از خدا ترس کن اے کافرِ ترسا بخدا — مے کُشی خلقِ خدا را خطرے نیست ترا

در دلِ سخت بتاں ہیچ نہ تاثیر شد آہ — نالہ خاموش مزن دم اثرے نیست ترا

ایکہ خورشید وش و ماہ صفت ہر جائی — حیف در کلبۂ عاشق گذرے نیست ترا

والۂ حسنِ خودی شیفتۂ خویش شدی — رُخ بجز آئینہ سوئے دگرے نیست ترا

دامِ صیاد چساں گشت نصیبِ تو تراب — صید بے بال و پری بال و پرے نیست ترا

چوں حیا در چشم در دل خوئے کیشش خوش نما
مثل چین آستین چین جبینش خوش نما

لب گزیدن ہائے جاناں بے ادائے حسن نیست
خط لعلش صورت نقش نگینش خوش نما

خوش رم آہو کہ باشد عین لطف و خوبیش
وحشت و شوخی ز چشم سرمگینش خوش نما

قامت بالائے او در حسن بالا دست شد
در چمن چوں سرو قد نازنینش خوش نما

ہمچو بلبل نالہ ہا سر کردہ ام تا دیدہ ام
رنگ گل در برقبائے یاسمینش خوش نما

خوش گریباں چاک شد مجنوں ز دست لیلے
چاک ہائش ہمچو چاک آستینش خوش نما

مے نماید ہالۂ مہتاب وش ما را **تراب**
زلف سنبل گرد روئے یاسمینش خوش نما

بصد شوخی کشیدم از رخ جاناں نقابش را
کنوں بے پردہ شد از من فرو کردم حجابش را

عرق آلودہ رخسارش ببوسہ آرزو دارم
بکام خود رسانم کاشس آں بوئے گلابش را

دم آغاز خط او ہزاراں نوجواں مردند
مپرس اے پیر واعظ عالم عہد شبابش را

بسوئے مست چشم خود نگاہے گر کند بالا
دو بالا نشہ گردد آں سیہ مست و خرابش را

شنیدم نفع مے یابد ز یار و آشنا عالم
پئے پابوسئ او آشنا کردم رکابش را

لبش آہستہ حرفے گفت وقت عرض وصل من
نفہمیدم خطاب او نہ بشنیدم جوابش را

بجز واجب وجودے نیست ممکن را تامل کن
بذات بحر قائم بیں ہمہ موج و حبابش را

ہزاراں یار دامن مے فشانند بر مزار من
تراب از مشت خاک من نظر کن اجتنابش را

چو بالا کرد در گلشن نگارم قد بالا را
قیامت گشت قائم پائے گل شد سرو رعنا را

بگلشن آمدم ہرگز نخواہم چید گلہا را
چرا اے بلبلان مست سر کردید غوغا را

کجا باشد بت سنگیں دلاں را درد دل شکنی
اگر بشکست مینائے چہ غم شد سنگ خارا را

سر کوئے تو مے سوزم تماشائے کند عالم
بیا بر بام خود اے مہ تو ہم بنگر تماشا را

نگاہے کرد چشمِ مست ساقی آنچناں سویم — کہ دیگر ہیچ پروایم نماندہ جامِ صہبا را
تو مہتابے گریبان تو نورے در بغل دارد — بزن در جیب خود دستے برآور ید بیضا را

تراب این نالۂ قُم قُم نباشد خالی از علت
مگر شوقِ قیامِ او گلو گیر است مینا را

باغیر بودنِ تو بر انجمن مرا — مانند شمع داد سرِ سوختن مرا
بس تنگ کرد آں بُتِ غُنچہ دہن مرا — خوں کرد غنچہ وار بشوقِ سخن مرا
از برگِ گُل بساز ردائے کفن مرا — کشتہ است شوقِ دیدنِ آں گلبدن مرا
چوں لالہ دل بہجرِ تو گردید داغدار — چاکست در غمِ تو چو گل پیرہن مرا
چوں ظلِ قامتش نشوم دُور ہیچ گہ — جائیکہ یار ماست تواں یافتن مرا
گر بعدِ مرگ از تو میسر شود وصال — در زندگی بمرگ تواں ساختن مرا
فارغ شدم ز تارِ گریبان چاک چاک — تا چند احتیاج شود دوختن مرا

قرباں شدم **تراب** بشیریں کلامیش
فرہاد کرد آں لبِ شکر شکن مرا

اے فراقِ تو ز تن بُرد توانائی را — کرد برباد ز دل صبر و شکیبائی را
بے تو آرام و قرارم ہمہ گشتہ است جدا — مرگ ہم نیست کہ گیرد غمِ تنہائی را
لب گزیدن نکند یارِ من از ناز و ادا — میکند مشق باین طرزِ مسیحائی را
اے دل از دستِ تو بدنام شدم در عالم — عشقت آورد بمن این ہمہ رسوائی را
ساقی از دورِ فلک چرخ زدم جام بدہ — باز یادِ نکنم گنبدِ مینائی را
واعظا عقل میاموز مرا در سرِ عشق — گذرے نیست درین محکمہ دانائی را

پا برہنہ چو **تراب** است رواں در پئے او
غیر مجنوں کہ کند قدر تہی پائی را

اے ترکِ جفا کیشش مکش تیر و کماں را
قربانِ تو گردیم مکن قتلِ جہاں را

گر سوزِ غمش گویم و در گریہ کنم ساز
چوں شمع بسوزند و تراشند زباں را

اے غنچہ بایں عمرِ شبینہ چہ شگفتی
صبحے بہ تو ناگاہ رسد دستِ خزاں را

از گفتنِ واعظ نشو و ضبطِ سرِ شکم
کارے نکند زور خسے بحرِ رواں را

تا نام و نشانِ تو نگردد ہمہ معدوم
مشتاق مشو جلوۂ بے نام و نشاں را

از صورتِ من عشقِ تو پیدا است چہ گویم
حاجت بہ بیاں نیست چنیں حالِ عیاں را

واقف نیم از رازِ حجابِ رُخِ جاناں
جز حق کہ سزد واقفِ اسرارِ نہاں را

ہے ہے کہ دلم خاک شد از تابِ رُخِ او
از جلوہ مہتاب نشد تاب کتاں را

آرام کجا قسمتِ عشاق تراب است
تا حق نکند رام دلِ سنگ بُتاں را

بے غمے شد ز جہاں در غمِ جاناں ما را
کرد یک مشکلِ عشقش ہمہ آساں ما را

یافت از سوزشِ عشقش سخنم شورِ جہاں
کرد دیوانگیش صاحبِ دیواں ما را

خالی یک دم ز خیالاتِ پریرویاں نیست
مے نماید دلِ ما چشمِ پری خواں ما را

خلق فرماں بریم کرد چو خوردیم غمت
داغِ تو گشت بدل مہرِ سلیماں ما را

سگِ کوئے تو ز ما ہیچ تعرض نکند
عجبے ہست ز غوغائے رقیباں ما را

غیر ازیں نیست تمنا چو بحسرت مردیم
با تو در حشر بود دست بداماں ما را

ساقیا دورِ تراب است بدہ جامِ شراب
تا شود محو ہمہ گردشِ دوراں ما را

کو قدر بہ پیشِ تو وفا را
خاک است بفرقِ نقشِ پا را

بوسہ ز تو خواستم ندادی
محروم کسے کند گدا را

پائے تو بخوں در آمد از بس
پامال نمودہ حنا را

در پیرہن از خوشی نگنجد / گر تنگ ببر کشی قبا را
در بحرِ تو مرگ ہم نیاید / از پا زدۂ مگر قضا را
اے زاہدِ ناتواں قدم ہیں / در کف چہ گرفتۂ عصا را

بر حالِ **تراب** ہم نگاہے / رحمے نبود مگر شما را

چرا افگند ساقی دستہا در گردنِ مینا / مگر خواہد بمستی در بغل کردن تنِ مینا
نباشد ہیچ وقعت خالی از رازِ درونی را / بہ بیں از جانِ مے قالب تہی گردیدنِ مینا
ز کم ظرفی ست سکر و بیخودی و وجد دانستم / ز پا لغزیدنِ ساقی و بر جا ماندنِ مینا
مگر دارد تہی دستی دلیلِ معذرت بنگر / بپائے بادہ نوشاں سر فرو افگندنِ مینا

تراب اندر خمِ ابروئے او دل ماند میدانم / بغیر از طاق نبود ہیچ جا و مسکنِ مینا

کہ کرد دخترِ رز را عتاب در مینا / کہ قید ہست بچندیں عذاب در مینا
صدائے قلقلِ او بر ملاست در محفل / ندانمش بکہ دارد خطاب در مینا
ببزمِ بادہ پرستاں چو محتسب آید / شود چو آب ز دہشتش شراب در مینا
بآں حجاب نماند آبروئے دخترِ رز / کدام مست نمودش خراب در مینا

تراب ایں مئے گلگوں با او چہ خوشتر ست / لبالب ست تو گوئی شہاب در مینا

تو پیامِ جلوہ دادی چو قدِ بلند خود را / زدہ سرو در گلستاں بغمِ دو چند خود را
بکشید واعظ از من سرِ وعظ و پندِ خود را / دل و جانِ خود سپردم بتِ دلپسند خود را
چو بزور برد از بر دلِ بیخودم ستمگر / بخدا حوالہ کردم دلِ ارجمند خود را
من و نازکی ایں دلِ من صنم و جفائے سختش / بچساں نگاہدارم ز چنیں گزند خود را

خم زلف تابدارت نسزد تاب برد از من
بخدا چه خودپسندی کند و چه خود نمائی

پئی دلبری عاشق کمش این کمند خود را
اگر آئینه نمایم بت خودپسند خود را

بخیال زلف پیچاں من و خاطر پریشاں
ندهم تراب از دل سر رشته مند خود را

وعدهٔ وصل و انتظاری ها
دم زنی از وفا و خوں ریزی
بے تو از شام تا سحر ما را
دهشت تشنگی به محشر نیست

چشم بر راه و اشکباری ها
یافتم حق دوستداری ها
گشت همدم نفس شماری ها
تیغ او دارد آبداری ها

دل بشورش تراب میدارد
همچو سیماب بیقراری ها

نالهٔ دل بر درت بانگ جرس باشد مرا
دوزخی گردم سزاوار عقوبت ها شوم
بر نصیب خویشتن نازم کشم سر بر فلک
بیدلی بگذشت تا از آه و افغاں دم زنم
صفحهٔ رخسار جاناں با خط خوش وانمود
کے بچشم سر نه بینم جلوهٔ او چارسو

صحن گلشن بے رخت کنج قفس باشد مرا
کے بجز دیدار تو جنت هوس باشد مرا
گر بپایت سر نهادن دسترس باشد مرا
کاش فرصت از غم دل یک نفس باشد مرا
سبزه و ریحاں بجائے خار و خس باشد مرا
صورت او راست و چپ پیش و پس باشد مرا

اے که داری روز و شب چشم کرم سوئے تراب
یک نگاه لطف از چشم تو بس باشد مرا

از طبیباں کج ادائی خوش نمی آید مرا
در چمن هرچند باشد سیر گل بارنگ رنگ
خاکساراں راست حقے بوسه بر پایش مزن

در حبیباں بیوفائی خوش نمی آید مرا
تا تو در چشم نیائی خوش نمی آید مرا
اے سیه زلفا این رسائی خوش نمی آید مرا

شانہ از سختی سرِ زلف گرہ دارش مگیر ۔۔۔ ہمچنیں عقدہ گشائی خوش نمی آید مرا

گو تراب آزادی و وارستگی دارم ہوس
لیکن از دامش رہائی خوش نمی آید مرا

حسن ہا بروے نعمتے شد عشق شد بر من بلا ۔۔۔ او ندارد ہیچ دردے من بدردم مبتلا
تاب ضبطِ غم کجا نازک دلم بس ضعیف ۔۔۔ ہاں دہاں اینک حدیثِ عشق گویم برملا
دل مصفّا کے شود بے خاک بیزی ہائے عشق ۔۔۔ خاک مالیدم بروے آتشم بہرِ جلا
پیش درویشاں مرو بہرِ خدا دُنیا طلب ۔۔۔ در کفِ ایشاں مجو گنجینۂ سیم و طلا

بے تکلّف بے ضرورت کے روم آنجا تراب
خانۂ اہلِ دول باشد مرا بیت الخلا

بہرِ دُنیا جبہہ سائی خوش نمی آید مرا ۔۔۔ بر درِ شاہاں گدائی خوش نمی آید مرا
گر شبے در کوے تو نالم گدایانہ، مگو ۔۔۔ ایں صدائے بے نوائی خوش نمی آید مرا
مے گرفتم دامنِ جاناں بشوقے گفت ہاں ۔۔۔ خلطہ بیش از آشنائی خوش نمی آید مرا
کے روا دارم سفر بہرِ علاجِ دردِ عشق ۔۔۔ یکدم از جاناں جدائی خوش نمی آید مرا
از خودی فرعون خودبیں گشت نار ہی الحذر ۔۔۔ خود سری و خود نمائی خوش نمی آید مرا
ساغرِ پُر مے بدستم داد شیخ جام و گفت ۔۔۔ از تو چندیں پارسائی خوش نمی آید مرا

من چو او ہم در فقیری وقت خوش دارم تراب
طمطراقِ پادشاہی خوش نمی آید مرا

بامید آنکہ بوسم کفِ پائے یار خود را ۔۔۔ برہش چو خاک کردم تنِ خاکسار خود را
ز دلم نرفت شوقِ خطِ سبزِ یار تا مرگ ۔۔۔ نگذاشت شیفتہ دل رہِ سبزہ زار خود را
ز دلم بزُلفِ کافر نبود رہے بجز چاک ۔۔۔ سرِ زلفِ او رساں دم دلِ شانہ وار خود را
تو کہ عہدِ وصل بندی و وفائے آں نیاری ۔۔۔ بچساں نگاہ دارم دل بیقرار خود را

نفسے زیاد ایزد نشوی اے تراب غافل
مگذار ہاں بغفلت ہمہ روزگار خود را

ردیف الباء

مے آید از برائے شنا ماہِ من در آب
چوں ماہیم شدست ازیں رو وطن در آب

مثلِ حباب تا خبر از ہستیم رسید
شرمم فگند از عرقِ خویشتن در آب

فرصت نمیدہد بہ بیانِ غمِ تو عشق
بنگر چہ مشکل ست مرا دم زدن در آب

باشد کہ آبدار نماید کلامِ من
در بحرِ ایں غزل شدہ ما را سخن در آب

ہمچوں شبنمیں قبا ببرش میرسد تراب
خوشش میکند عرق تنِ آں گلبدن در آب

قصہ در دست اے گل نالہائے عندلیب
گوش دل نہ ساعتے بر ماجرائے عندلیب

چوں نیاید ہر سحر غنچہ شگفتہ خاطرے
میرسد ہر صبحدم بروے دعائے عندلیب

کاش بوئے گل رسد یکبار دیگر در مشام
نیست در فصلِ خزاں جز ایں نوائے عندلیب

تا تو ہستی در سفر کوئے تو ما را نیست خوش
مے شود بے گل چمن ماتم سرائے عندلیب

گر بشوقِ گلرخِ خود جاں بلب گردیدہ است
مے تواں کردن ز برگِ گل ردائے عندلیب

ایں نہ بر شاخِ تو پیچیدہ ست سنبل در چمن
دام بر دوشش آمدی اے گل برائے عندلیب

نیست در بزمش رقیباں راگذر چوں عاشقاں
کے نشیند زاغ در گلشن بجائے عندلیب

کسے نباشد یار از دردِ دلم محزوں تراب
لالہ ہم دارد بسینہ داغہائے عندلیب

جاں بلب آمد ہم ز درد کردم آرزو وا طلب
گفتہ اگر تو عاشقے صبر کن و رضا طلب

یار دمے کہ بر سرت تیغ زند تو دم مزن
سر بفدائے یار کن ہیچ نہ خوں بہا طلب

محو مرادِ یار شو تا شود او بکام تو
قابلِ اختلاط نیست عاشقِ بدعا طلب

آنکه گریزد از جفا بوالهوس است و بیوفا
عشقِ بتانِ پرجفا کرد مرا جفا طلب

حیف که والهٔ توام هیچ نداری اُلفتم
طالبِ او خدا شود هر که بود خدا طلب

عقل اگر سلیم هست پیر گزین که لابد است
بهرِ سلوکِ راهِ حق مرشدِ رهنما طلب

گوش کن از لبِ تراب این دو حدیثِ انتخاب
زحمتِ اینجهان بکش راحتِ آن جهان طلب

نیست بیجا اگر ترا در برِ شانم سوی چپ
زانکه دل هستی و جای دل بود پهلوی چپ

بلاست ابرویش ز یکسو تیغ بر دل میزند
بیدم و بسمل کند از یکطرف ابروی چپ

وه چه زلفِ راستینش آفتِ جان و دل است
فتنهٔ دین است و ایمان حلقهٔ گیسوی چپ

چونکه حوا کرد از رانِ چپ آدم ظهور
بر زنان تعویذ باید بست بر بازوی چپ

تا نشستم بر دو زانو گرد هو گویان تراب
هاے هو شد حلقه گرد من از زانوی چپ

ردیف التاء

عاقبت رفتن ازین دار گذر در پیش است
غافل از زاد نباشی که سفر در پیش است

پیریت دست گریبان بجوانی مفریب
وقتِ ضعفِ بدن و سمع و بصر در پیش است

زود بیدار شو از خوابِ امل سر بردار
شبِ آخر شد و هنگامِ سحر در پیش است

تا کجا محو سر و کارِ جهان خواهی بود
فرصتی گیر و لا کارِ دگر در پیش است

لا تمدن عینیک بخوان درگذر از حبِ جهان
چشم بربند که آفاتِ نظر در پیش است

زر پسند از مکن بهتر ازین نیست سخن
گر زکاتش ندهی شامتِ زر در پیش است

هر قدر مال بجا صرف کنی سود بود
رایگان نیست که صد چند دگر در پیش است

شاد بر صدر نشینی چه عبث ای مسکین	آخر از خاک شدن زیر و زبر در پیش ست
گر در این جا بسرت سایهٔ چتر ست چه لطف	تابش و تفتگیِ حشر بسر در پیش ست
کن نکوکاری و پرهیز ز بدکرداری	که بد و نیک ترا نفع و ضرر در پیش ست
گر بدنیا همه عمرِ تو بغفلت گذرد	بالیقین داں که پس از مرگ سفر در پیش ست
عاقل آنست که دایم بدلش خوف بود	که پس از مرگ مهالک چه نگر در پیش ست
قبل مردن بخدا توبه کن و استغفار	ورنه هر جرم ترا وقتِ اثر در پیش ست

پاس انفاس کن و هیچ میندیش **تراب**
برزخِ پیر دمِ نزع اگر در پیش ست

زمن چه شد که دگر صرف صد عتابات ست	بزعمِ من بر قیباں چرا مدارات ست
کناره کردم از و چوں رقیب شد یکبار	که اجتماعِ نقیضین از محالات ست
دلا تو از صفتِ همکنارِ یار مپرس	نشسته در برِ جاناں رقیب بدذات ست
مرا بخاطرِ دشمن چرا از انجا راند	که قدرِ ناکس و کس پیشِ او مساوات ست
چرا نه ترک ملاقاتِ تو کند عاشق	توئی و غیر کجا فرصتِ ملاقات ست
بگردِ گنجِ رخش مارِ زلف حلقه زن ست	بحسنِ عارضِ او عالمِ طلسمات ست

تراب رفت بکویش ندید او سویش
ز بیوفائی او در جهاں حکایات ست

پنجهٔ پیر نقش الله ست	کے ازیں راز هر کس آگاه ست
از یَدُ اللهِ فَوقَ اَیدِیهِم	شد یقینم که مرشد الله ست
هر که نگرفت دامنِ پیرے	طفلِ ناداں و مردِ گمراه ست
منکرِ پیری و مریدی را	حیف صد حیف و آه صد آه ست
هر که بے پیر پیرش ابلیس ست	ایں حدیثِ نبی در افواه ست

پیر آمد وسیلہ بہرِ نجات / پیر بگزیں کہ خواہ ناخواہ ست
پیرِ ارشاد و بیعت و خرقہ / ہمہ در کار اندریں راہ ست
پیر را صورتِ پیمبر داں / زانکہ او رہنمائے درگاہ ست
گرچہ پیر از مرید دُور بود / التفاتش ہمیشہ ہمراہ ست
پیر اگر حاضر ست در غائب / بہ یقیں از مرید آگاہ ست
با ادب پیشِ پیر باید بود / کو ز سر تا قدم ادب گاہ ست
بندۂ پیرِ دستگیر خودم / در جہانم بس ایں قدر جاہ ست

کے نہ نازم بہ بختِ خویش **تراب**
مرشدم کاظمِ شہنشاہ ست

ہر کسے از دل و جاں در طلبِ معشوق ست / عالم آگندہ ز شور و شغبِ معشوق ست
مرغ جانہا پئے ایں دانہ بدام اُفتادند / نقطۂ خال کہ زیبا بلبِ معشوق ست
دل کہ در سینہ قرارے و سکونے می داشت / ہمچو دیوانہ رواں در عقبِ معشوق ست
ہر چہ محبوب بود خوب بود بد نہ بود / شوخی و ناز سراپا ادبِ معشوق ست
وا دیلی چہ قدر ناموری مجنوں را / شہرتِ عاشقِ زار از سببِ معشوق ست
بیدل و خستہ و مظلوم بود عاشقِ زار / دلبر و قاتل و ظالم لقبِ معشوق ست

بارک اللہ چہ خوش مے گذرد حالِ **تراب**
خوب سرشار ز جامِ طربِ معشوق ست

چشمِ ہر کس بسوئے معشوق ست / زانکہ ہر سمت روئے معشوق ست
نور و ظلمت کہ در شب و روز ست / از رُخ و تارِ موئے معشوق ست
بے خبر از خود ست مے دانم / ہر کہ در جستجوئے معشوق ست
شب کجا بودی اے نسیمِ سحر / کایں قدر در تو بوئے معشوق ست

کے تواں گفتنش دلِ خالی
گر پُر از آرزوئے معشوق ست

خصلتِ عاشق ست عجز و نیاز
ناز بالطبع خوئے معشوق ست

اشک باری عاشق صادق
چشمۂ آبروئے معشوق ست

بہرِ خود بینی و خود آرائی
آئنہ رو بروئے معشوق ست

بو الہوس از مقامِ من چہ خبر
خانۂ من بکوئے معشوق ست

منکہ از دوستانِ معشوقم
دشمنِ من عدوئے معشوق ست

ہر چہ بے خود تراب مے گوید
آں ہمہ گفت گوئے معشوق ست

شبے کز ابروئے آں مہ جبیں خیال گذشت
دلم ز آرزوئے جلوۂ ہلال گذشت

ہجومِ غیر نشد موجبِ تکدرِ تو
عجب کہ ز آمدنم در دلت ملال گذشت

قیامت آمد و آفت رسید بر سرِ من
چو از نگاہِ من آں سروِ نونہال گذشت

تو دوشش دلبری غیر اندکے کردی
بخاطرِ منِ بیدل بسے ملال گذشت

بروزِ عید بغلگیرِ یار خواہم شد
بایں اُمید چہ گویم تمام سال گذشت

ز رشکِ مدعیاں سوختم نہ پرسیدی
کہ چوں تو سوختی و شب ترا چہ حال گذشت

تراب بار خدا قادر ست رنج مخور
کہ صبحِ ہجر دمید و شبِ وصال گذشت

سراپایم ہمہ تصویرِ یار ست
مرا از ہجر و از وصلت چہ کار ست

بیا اے بلبلِ شیدا بگویم
کہ در کویم ہمہ باغ و بہار ست

کہ دادا زوے نویدِ وصل یا رب
کہ دل چنداں بسوئش بیقرار ست

بہر رنگے کہ بینی اوست موجود
نہاں بیرنگ در نقش و نگار ست

چو غیرش نیست دیگر فی الحقیقت
کدامی دشمن و کو دوستدار ست

بُتے کز سوئے من دامن کشاں رفت ‌ــ بلا گرداندش ایں مشتِ غبارست
کُشند در ہر نگاہم چشمِ مستش ‌ــ مگر در عینِ ہستی ہوشیارست

تراب از خود کنارہ کردہ بنگر
چساں معشوق با تو ہمکنارست

دل کہ جز بیکسیش ہمنفسے ایں جانیست ‌ــ واقف از بیکسیش ہیچ کسے ایں جانیست
ظالمانند دریں شہر ہمہ کجکلہاں ‌ــ چوں کنم آہ کہ فریادرسے ایں جانیست
از منِ دل شدہ یارب چہ شنید او کہ بگفت ‌ــ جز دلِ نالہ زنِ تو جرسے ایں جانیست
بعد عمرے بمن ایں عقدۂ سربستہ کشود ‌ــ مُرغ جاں را بجز ایں تن قفسے ایں جانیست
برملاے کند آں مغبچہ ام دعوت مے ‌ــ خطرے محتسب و ہم عسسے ایں جانیست
نقطۂ خالِ سیہ گر بلبش نیست چہ غم ‌ــ خوش مکانے شکرست و مگسے ایں جانیست
جائے خوب ست بیا جلوہ نما در چشمم ‌ــ غیر مژگان ترم خار و خسے ایں جانیست

بے سواری کہ تراب ست رواں در پئے او
بہ ازاں راکبِ فیل و فرسے ایں جانیست

گر بوطن ماندنم کیفیت و رنگ نیست ‌ــ پائے مرا لنگ نیست ملکِ خدا تنگ نیست
گشت ز مکہ اگر ہجرتِ خیر البشر ‌ــ تفرقہ از مولدم جائے غم و ننگ نیست
عالم و شیطان نفس جملہ عدوے من اند ‌ــ با من ازیں جملہ کو مستعدِ جنگ نیست
گلشنِ بے خار کیست خالی از آزار کیست ‌ــ شیشۂ فانوس را کے خطر از سنگ نیست

دلبر صافی ضمیر گو میش اینک تراب
آئینہ شاں در دلش شائبۂ زنگ نیست

تشنہ جان تا ست دل بے لبت آہ ایں چہ زیست ‌ــ اے کہ لبِ لطیفِ تو چشمۂ آبِ زندگی ست
مست الست آمدی ناز پرست آمدی ‌ــ تیغ بدست آمدی بہرِ خدا ارادہ چیست

یا بہرِ خود دم نشان یا زِ درِ خودم بران
صاف جواب دہ مرا لب بکشا ارادہ چیست
دیدہ چو آمد و شدم بر درِ خسانۂ خودم
گفت برون شو از درم در رہِ من میا بیست

گشتہ تغافلت مرا این عجب است ماجرا
ہیچ نشد خبر تراب قتل کہ شد شہید کیست

غنچہ لبی بگلستان آمد و خندہ زد نہفت
خندہ زدند بلبلان کین گلِ نو دگر شگفت
از المِ فراقِ او در سرِ اشتیاقِ او
لحظہ دلم نیارمید لمحہ چشمِ من نخفت
قاصد مہربانِ من چون برِ دلستان من
کرد بیان حالِ من ہیچ جوابِ آن نگفت
ابروئے تو باتفاق ہست ہلال و آطاق
قوس قزح کجا شود با خمِ ابروئے تو جفت

خوب تراب یک قلم کرد ہمی غزل رقم
طبع مراست آفرین کین درِ شاہوار سفت

اگر ز بوس و کنارت حصول ناکامی ست
کنون برِ تو نشستن مرا چہ بدنامی ست
لباسِ آب روان نیست بر تنم از رشک
قبائے شبنمی و جامہ تر اندامی ست
عجب کہ دلبری از ما و ہم ز دل آرام
ترا کہ شیوۂ دلداری و دل آرامی ست
مکن بعشق بمن تہمتِ خللِ دماغ
خیال ہا بسرِ من ز چشمِ بادامی ست

ہلاک مے کند آن خط و زلف یار تراب
بعشق قاتلِ من این دو زنگی و شامی ست

دلے دارم گرفتارِ محبت
مریضِ عشق و بیمارِ محبت
طبیبا ز دارُوے من دست بردار
علاجے نیست در کارِ محبت
نہ از خود ہوش دارد نے ز دیگر
چسان مست ست سرشارِ محبت
نباشد درد من محتاجِ تشخیص
ز حالم ظاہر آثارِ محبت
رخم زرد و لبم خشک و مژہ تر
سراپا ہست آزارِ محبت

تو واقف نیستی ای زاهدِ خشک ‌ ‌ ز رازِ عشق و اسرارِ محبّت
ترا بر عشقِ من ردست و انکار ‌ ‌ مرا صد گونه اقرارِ محبّت
ز بس در عشقِ او بی اختیارم ‌ ‌ نمی ترسم ز اظهارِ محبت

ترابا خوش شو و یا ناخوش از من
نخواهم کرد انکارِ محبّت

ترا بی وجه در خاطر غبار است ‌ ‌ دلِ من از تو صاف آئینه وار است
مقرِ وصل شو با من خدارا ‌ ‌ که دل بهرِ وصالت بیقرار است
بیا ای گل که از بهرِ تو بلبل ‌ ‌ چو نرگس روز و شب در انتظار است
سزد گر زاهدم گیرد گریبان ‌ ‌ که دامن گیرِ من زنّار دار است
پریشانی اگر عیب است در عشق ‌ ‌ پریشان تر ز من عشقِ نگار است
برو صیاد بلبل را میازار ‌ ‌ که سیرِ گلشن و فصلِ بهار است
مرا معشوق جز تو نیست دیگر ‌ ‌ ترا مانندِ من عاشق هزار است
نگویم لطف کن خواهی نخواهی ‌ ‌ ترا در مهربانی اختیار است
بگو باری که بخشیدم گناهت ‌ ‌ همی از تو دعایم بار بار است

خداوندا چو خود بنده نوازی
تراب از فضلِ تو امیدوار است

شهید در تهِ تیغش نه سر فدا کردست ‌ ‌ نماز فوقی خود را ز سر ادا کردست
خدا نه از تو جدائی نصیبِ ما کردست ‌ ‌ ز صبر و هوش و قرار و خرد جدا کردست
کسی چه داد دهد وا که داد خواه شویم ‌ ‌ چو این جفا و ستم بر من آشنا کردست
ز سینه کاوِ تیرِ نگه چه ناله کشم ‌ ‌ که صد جفا بمن آن چشمِ سرمه سا کردست
بیاد کن همه خاکم خوش آمدی بر وقت ‌ ‌ مگر ترا خبر از حالِ من صبا کردست

هر بود همه خوں ریزیِ دلم کایں دل   مرا بچشمِ سیاهِ تو مبتلا کردست
جواں بعشق نگردد چگونه واعظِ پیر   خیالِ قامتِ یار مرا عصا کردست

تراب وعده آں بے وفا درست مداں
هزار بار بمن نقضِ عهدها کردست

موئے پیچیده بگوششِ تو چه دل آویزست   زلفِ افتاده بدوشت چه بلا انگیزست
طاقتم کو که بآں ترک شوم چشم دوچار   کز پئے قتلِ جهاں تیرِ نگاهش تیزست
بچشمِ بیمارِ تو زاں دم که در آمد به نظر   یکسر از خواب و خورِ خویشش مرا پرهیزست
شوخیِ رنگِ حنا دستگهِ قتل فزود   هاں نگاریں کفِ دستت چه بلا خونریزست
بسکه از فوجِ غم و دردِ تو خوردیم شکست   رقمِ حالتِ ما جمله شکست آمیزست
صبح از زلف بر آمد رُخِ هندو بچه   گفتم ایں شمس ز شامست نه از تبریزست
دود آهے ز دلِ سوخته ام سر بکشید   گرمیِ عشقِ تو در سینه چه آتش بیزست

دل بزلفش نه دهی قیدِ فرنگست تراب
گو باعجازِ مسیحی صنمم انگریزست

درد و غم در دلم امانتِ اوست   داغ در سینه ام ودیعتِ اوست
موجبِ زندگیِ من در عشق   کرم و لطف و مهر و شفقتِ اوست
جا نیست خالی از ذکرش   هر طرف در جهاں حکایتِ اوست
گر بخلوت نشست زاهدِ خشک   بے نصیبی ز لطفِ صحبتِ اوست
عشق بازی نمی گذارد دل   عالمے در پے ملامتِ اوست
بوسه بر نے همی زنم که درو   اثرِ همدمی و قربتِ اوست
جلوه آرائے دل تصورِ یار   رونقِ افزائے چشم صورتِ اوست
نتواں داشتن دریغ تراب   گر سرِ عاشقاں بحاجتِ اوست

سنبل زپیچ و تاب ز زلفِ سیاه کیست
نرگس کشوده چشم بشوق نگاهِ کیست

در طوقِ عشق سرو اگر قمری ست قید
خود سرو ایستاده زیکپا براه کیست

دل دادنش بعجز و نیاز از گناه ماست
با ناز و عشوه دلبریِ ما گناه کیست

خوشحال گشته است جهانی ز لطفِ تو
ردیم نگر که شاهدِ حال تباه کیست

یاران نظر کنند و مرا زین خبر کنند
این کج خرام و کج نگه و کج کلاه کیست

در قتل گاه او چو تراب از قضا رسید
رویش بدید و گفت که این بے گناه کیست

زود آ که انتظارِ توام سخت شاق هست
هاں وعدهٔ وصال تو خوش در فراق هست

چشم هزار بین شود اے کاشش بعد عمر
بسیار دیدنِ تو مرا اشتیاق هست

تو ظالمی سوائے جفا نیست کارِ تو
لطفے که مے کنی بمن از اتفاق هست

بایک دگر چو خانهٔ زنبور خلق را
در ظاهر اتفاق و بباطن نفاق هست

خم گشتہ ماهِ نو که نظیرش شود نه شد
این خم بجولی چه ابروئے تو طاق هست

از چشم افتاده چو اشکم بچوش شد
قدرش کسے نکرد که این طفل عاق هست

زاهد چگونه رغبتِ دُنیا کند تراب
دیندار را به بانوے دُنیا طلاق هست

اے دل بکوئے یار رقیب ست چاره نیست
جائے که سگ نشست گدا را گذاره نیست

هفت آب را کرانه نمایانست در جهان
در بحرِ بے کنار سرشکم کناره نیست

لختِ دلم چرا نه به از زرگران رسد
سیماب گشته است دل پاره پاره نیست

اے شوخ سنگ دل بدلم سختی مکن
داریم شیشه در برِ خود سنگ خاره نیست

انجم بهم شده به شفق حلقه بسته اند
این سُرخ چیره بر سرِ این گوشواره نیست

از گرمیش بسوخت تن ناتوان من
تن پنبه است و کمِ دلِ من از شراره نیست

امشب دلا بناله چه دست تنک همی زنی
اشکی چکیده است ز چشمم ستاره نیست

صد بار این چنین ستم و جور کرده
حاشا که واردات جفا یک دو باره نیست

در کشتن رقیب تراب استشاره چیست
در کار خیر حاجت هیچ استخاره نیست

چون لبت سرخی و زیبا دهنت تنگی یافت
رائگان غنچهٔ گل با تو چه همرنگی یافت

خوب سرسبزیِ حسنِ تو بر آورد خطت
صبح حسنِ تو عجب عالم شبرنگی یافت

حاصل بوسه به نقدِ دل و جان دشوار است
لب لعلِ تو چنین قدر و گرانسنگی یافت

وه چه زیبا است رخش کاکل و خال است تراب
کشورِ حسن امیرِ حبش و زنگی یافت

سر ز سنگِ کودکانِ کوی آن دلبر شکست
سنگِ طفلان قیمتِ دامانِ در در سر شکست

بر دو چشم در فشانم آبروی سلک در
دانه های اشکِ من بین قیمتِ گوهر شکست

در خیال آن سر مژگان بچشم خواب کو
کاوِ کاوِ یادِ مژگان خار در بستر شکست

چون نباشد سنگِ سختِ هجرِ تو بر من گران
شیشهٔ صبر و قرار و هوشِ من یکسر شکست

ای ستمگر نیست این سخت جانیِ تراب
رنگ آبِ تیغ تو از تندیِ جوهر شکست

شب چو بلبل بر شگفتن های گل بگریه و رفت
صبح غنچهٔ گل شد و بر گریه اش خندید و رفت

دید چون دیوانگیش سخت زیبا در بمن
بخت سرگردان من گرد سرم گردید و رفت

سوی من آمد چو با صد منت آن بیدادکیش
لحظه هم در بزم تو ننشست رویم دید و رفت

ماجرای دل همی گفتم بآواز بلند
پنبه در گوشش آمد و حرفی از آن نشنید و رفت

بلبلان کردند غوغائی و تاثیری نکرد
در گلستان باغبانی آمد و گل چید و رفت

کی نباشم روز و شب از گریهات ای چشم تنگ
ابر خوشتر آن بود کو ساعتی بارید و رفت

حیرتے دارم کدام از من خطا مشهود شد — چوں نگاهش سوئے من افتاد برنجید و رفت

چشم او در مجلسم بیدل نمود و کس ندید — وه چه دزدیده نگاه او دلم دزدید و رفت

مے تپیدم دوش در کویش تراب از درد دل
در دل او رحم آمد ماجرا پرسید و رفت

کجا مقابلهٔ رویش شدن مجال من ست — کشیده جیں بجبیں از سپهر قتال من ست

زنم باهل کمال از قصور خود پهلو — که اعتراف به تقصیر خود کمال من ست

چرا نه ابروئے او دیده خوش شوم سر شام — که صبح عید وصال ست و این هلال من ست

سوائے عارض و زلف تو او نگارم نیست — همی بمدت عشق تو ماه و سال من ست

خدا شدن چه بود از خودی خود رفتن — نظر بفضل خدا کردن انفعال من ست

چو یار نسبت خود را بمن درست نمود — عبث بخود بجز از وے دگر خیال من ست

چو نحن اقرب منکم تراب قول خداست
به بیں به آیهٔ ناطق چه اتصال من ست

بسکه یارم آتشیں رخساره دارد ساده روست — سبزه را عارض شدن بر عارض او تاب کو ست

غیر گفتارش نمی شنوم سخنهائے دگر — با من اے واعظ ترا ناحق هزاران گفتگو ست

بدنما طوق تو کے باشد من دیوانه را — بهر قمری خوشنمائی ایں قدر از طوق او ست

از ازل چوں گل گریباں چاکم و دیوانه ام — بهر چاک پیرهن کے احتیاجم بار فو ست

باطنت آلوده دامانست از روئے ریا — زاهدا از بهر چه در ظاهر ترا ایں شست و شو ست

چشم تو گویاست از غمزه نمی فهمد کسے — مردم بیمار را آهسته طرز گفتگو ست

کاوشش از پیکاں ندارد تیر او در سینه ام — از پئے جان و دل گم گشته ام در جستجو ست

مے کند جاناں تماشائے تپیدن هائے صید — در سر کویش دلم دقف تپش در آرزو ست

ذات را طالب کسے کم میشود غیر از صفت — عندلیباں را تعشق بر چمن از رنگ و بو ست

از دہانِ تنگ تو شاید کہ بوئے یافتہ — ورنہ غنچہ ایں قدر چوں از خجالت سر فروست

کے تراب افتادہ نبود در رہِ معشوقِ خود
ہمچو نقشِ پا بکویش خاکساری آبروست

چشمِ سیاہ یار چہ ترکِ ستمگرست — کز ہر قتیل از مژہ در دست خنجرست
ہرگز جوانِ نیک بدنیا نکرد میل — کیں پیرزالہ زانکہ بسیار شوہرست
کے رُخ کند بکسوت رنگیں نگارِ من — مہ را بپائے فروغ چہ حاجت بزیورست
اشکم بچشم میچکد و مے فتد بخاک — ایں طفل نو رسیدہ چہ بیباک خودسرست

دل از تراب مے برد و ہیچ باک نیست
یاراں نظر کنید کدام ایں ولا درست

از بہرِ قتلم ابروئے قاتل چہ خنجرست — موئے سیاہِ او ہمہ چوں موتے جوہرست
در ملکِ بیخودی چہ غریبانہ فتادہ ام — واقف نیم ز شاہ و ندانم چہ کشورست
در مشتِ خاکِ من شررے نیست چو دلے — وز آتشِ فراقِ تو جانم چو اخگرست
تا راہ گم نکرد کسے خضر را نیافت — گمراہیم تمام بامید رہبرست
پروا ندارد از خضر آبِ حیات را — دل تشنۂ توجۂ ساقیِ کوثرست
گر دام گستری تو ز حالم خبر بری — خطِ نوشتہ در پر و بالِ کبوترست
چوں کلکِ من سیاہ شد و سینہ چاک چاک — زیں ناتمام قصۂ عشقم بدفترست

حرفے بگو تراب ز صبر و سکوتِ او
دل نیست ایں کہ پارہ و سیماب در برست

روئے ہر بلبل از چمن برگشت — تا ز گلگشت سروِ من برگشت
فاتحہ خیر خواں کہ از اخلاص — یار برگشت بخت من برگشت
بے وفا گفتمش و رمید از من — دلبر از من بیک سخن برگشت

تا گذارش بکوئے یار اُفتاد / زاہد از عالمِ بے سخن برگشت
شمع روپوش شد ز پروانہ / یک بیک رنگِ انجمن برگشت
نوجواں گشت و حُسن رفت ہنوز / او نہ از من بمکر و فن برگشت
بہرِ یک جُوئے شیر شیریں را / خاطر از مہرِ کوہ کن برگشت
یارب آں بدگماں چرا از من / عہد بشکست و دفعتاً برگشت
بہرِ خانہ خرابیِ عاشق / یار از رہ سوئے وطن برگشت

چہ خطا از تراب بیدل شد
کہ دلِ شیخ و برہمن برگشت

شورِ محشر ز قامتِ بالاست / خود ز قامت قیامتے برپاست
اہلِ دل کے اسیرِ او نہ شود / کاکلش دام از پئے دلہاست
عارضِ صافِ او چو آئینہ / حیف کز گردِ خط غبار آلاست
شانۂ یار را توان بوسید / جل شانہ کہ خوب زلف آراست
عشق را لازم ست بدنامی / نیکنامی ز من نیاید راست
دُورم از زہد و ورع صد فرسنگ / رندیِ من عیاں ز سر تا پاست
محتسب را دلیلِ میخواری / در کفم جام و در بغل میناست
من از آں شوخ دیدہ حیرانم / با منش ایں قدر حجاب چراست

ہر کس از من نشان او پرسد
کس نہ پرسد از او تراب کجاست

ابروئے خوباں کمانِ دیگرست / تیرِ مژگاں را نشانے دیگرست
عشق را از آہ گرم و سوزِ دل / شعلۂ دیگر دُخانے دیگرست
قصہ ام از گوشِ دل باید شنید / سرگذشتم داستانے دیگرست

یار بر خاکم قدم فرسود و گفت / این زمین را آسمانی دیگرست
هر زمان از جور و ظلمِ تازه‌اش / با من او را امتحانی دیگرست
دلبری و دلفریبیتش مپرس / هر ادائیش داستانی دیگرست
چشم نرگس زلف سنبل روئے گل / صورتِ خوش گلستانے دیگرست
ضعف و پیری رنج و محنت درد و غم / گلشنِ تن را خزانی دیگرست
گو تعلق از بدن دارد دلے / مرغِ جان را آشیانے دیگرست
بلبلِ دیوانه را در شوقِ گل / هر نفس شور و فغانی دیگرست
مے گریزد عقل از میدانِ عشق / عشق را زور و توانی دیگرست
کے بسوئے کعبه عاشق رخ کند / قبلهٔ او آستانی دیگرست
دامِ دل شد حلقهٔ مویش تراب / تارِ مویش ریسمانی دیگرست

دوستان دشمنِ جان و دل و دینم این ست / آنکه در فرقتِ او زار و حزینم این ست
آنکه در هند نظیرش نبود در خوبی / وان پری چهره که گویند بتِ چینم این ست
ناصحا هیچ مگو حسن و جمالش بنگر / منکه آشفتهٔ یک طفلِ حسینم این ست
آنکه بر حسنِ خود هم کرد چو مجنون شیدا / آنکه در عاشقیتش خوار حزینم این ست
آں ہماں ہست که صد خانهٔ دل غارت کرد / آنکه از خطرهٔ او گوشه‌نشینم این ست
زاهداں را طلبِ حور بود یا غلماں / کوچهٔ اوست جناں خلدِ برینم این ست
بلبلاں پیشِ رخش بین که چساں حلقه زدند / آنکه بے او طرفِ باغ نه بینم این ست
عاشقاں را برِ معشوق نشستن ندهند / با رقیباں همه تن باعثِ کینم این ست
یکی چو دست مسیحے بهزاراں اسما / غیر کو نامِ خدا نقشِ نگینم این ست
گرچه سر تا بقدم وقفِ گناه است تراب / حق غفورست و کریم ست یقینم این ست

بهتر ز گهر بچشم اہل نظر ست
پامال کنند و آبرو دلش برباد
ناصح ز نصیحتِ تو او را چہ حصول
یکبار کسے کہ کلمۃ الحق گوید

ایں طفل سرشک من کہ لختِ جگر ست
ریزند بخاک گرچہ لعل و گہر ست
آنرا کہ ہوائے عشق بازی بسر ست
بے شبہ نجاتِ او ز روئے خبر ست

از بہرِ خدا کسے نرنجد ز شراب
یارش اگر آں بُتِ برہمن پسر ست

تاباں رُخِ یارِ من چو شمس و قمر ست
موقوف بطور و وادیٔ ایمن نیست
مشہود کجا شود جمالش ہر جا
ہر چند بصورت اختلاف ست بخلق
مغرور بجز پرستی خویشش مشو
فانی ز صفات و ذات خود باید شد

آنکس کہ ز رخش ندید زاغ البصر ست
جلوہ گہِ او تمام سنگ و شجر ست
آں را کہ بلند طبع و کوتہ نظر ست
در اصل ہمہ یکے چو زید و بکر ست
اے شیخ خودی ز بُت پرستی بتر ست
تا ہستی تست جائے خوف و خطر ست

کے دستِ ترا نگیرم از صدق شراب
ایں دستِ تو آستین دستِ دگر ست

گفتم فراقِ یار بلائے محبّت ست
از دستِ عشق کسے نہ بر آید فغاں ز لب
جاناں بگریہ و دمِ سرد م نخندہ ہاں
گہ چشم پوشی و گہے پنہاں نظر کنی
برتو اثر نکرد نمودیم امتحاں
کے آرزو بترکِ محبّت کند دلش
بے عشق کسے نمود پذیرد وجودِ خلق

گفتا غمِ فراق سزائے محبّت ست
فریاد و نالہ بانگ درائے محبّت ست
ایں اشک و آہ آب و ہوائے محبّت ست
با من حجاب و تو ز ادائے محبّت ست
ہر نقش و ہر فسوں کہ برائے محبّت ست
سر تا قدم کسے کہ فدائے محبّت ست
کون و مکاں ز نشو و نمائے محبّت ست

دُنیا نجاست ست مکن رغبتش بدل | ایں جائے نفرت ست نہ جائے محبت ست

جہد از پیٔ محبتِ مولا بکن تراب
باز آ ز ہر عمل کہ ورائے محبت ست

زخم دید و بسا ز جنگ پرداخت | ز مژگاں تیر و از ابرو کماں ساخت
مگر زخمِ دلے منظور دارد | کہ چشمش از نگہ نیزہ برافراخت
خدا حافظ ز دستِ خوں فشانش | پئے شبخونِ دل رنگ از حنا ساخت
بترس اے محتسب زاں ساقیِ مست | کہ رویش دیدہ زاہد ہوش در باخت
ز دیدارش بود محروم آں جا | دریں عالم خدا را ہر کہ نشناخت
اثر دارد غم و اندوہِ عاشق | کہ شمع از سوزشِ پروانہ بگداخت
مرض مہلک نشد ہنگام پیری | اجل از بہرِ رحلت کوس بنواخت
عنایت کرد پیرم تاجِ شاہی | ہمائے بر گدائے سایہ انداخت

تراب از جان و دل قربان پیرم
کہ بر حالم نوازش کرد بنواخت

سُرخیِ خطِ سرش خضرِ دلم را سوخت ست | در رہِ ظلمات کافر آتشے افروخت ست
مے شود اُستاد خود شاگرد وے در حیرتم | ایں سبق یارم بمکتب از کدام آموخت ست
دل اگر پامال کردی اشک پامالم مکن | آبروئے خود کسے در دستِ تو نفروخت ست
تار تارش باز خواہم کرد از دستِ جنوں | ناصحم اینک عبث چاکِ گریباں دوخت ست

غنچہ ہائے اشرفی ہم گل شود آخر تراب
عاقبت گردد پریشاں ہر کہ زر اندوخت ست

جلوہ اش ہر دم بشانے دیگرست | ہر کسے راز و بیانے دیگرست
او بہر شانے دہد از خود نشاں | بے نشاں را کے نشانے دیگرست

گرچه الآن کما کان ست او — دائم او را کن فکانے دیگرست
هر که خود را گشت واصل شد باو — که چنیں سود و زیانے دیگرست
وصل او بے جذبه نتواں یافتن — بام او را نردبانے دیگرست
من بهر صورت نظر دارم بحق — خلق را با من گمانے دیگرست
می زند دم از نفخت فیه یار — در تنم روح و روانے دیگرست

که انا الحق غیر حق گوید تراب
کلمة الحق را زبانے دیگرست

ردیف الثاء

خنجر مژگانِ او زد زخم بر دل الغیاث — ابروے خمدارِ او شد تیغِ قاتل الغیاث
یک نظر اے کاش بیند سوئے من آں شوخ چشم — مے تپم در اشتیاقش همچو بسمل الغیاث
کیست غمخوارم که از یارم بگوید ایں قدر — بے تو بر عاشق بلاها گشت نازل الغیاث
بر درش مانند رقیبِ بد سیر مانند سگ — بر حضورش باریابی هست مشکل الغیاث

اے تراب غمزده باز آ ز عشقِ مهوشاں
نیست جز درد و الم در عشق حاصل الغیاث

ردیف الدال

جز تو معشوقے بعاشق مکر و فن چنداں نکرد — لیلی و شیریں بقیس و کوه کن چنداں نکرد
در تکلم بوسه باید داد بر شیریں لبش — کرد مفتونم بسحر نے گو سخن چنداں نکرد
که شکسته دل نباشم از خلافِ وعده اش — نقض عهدِ غیر آں پیماں شکن چنداں نکرد
شعلهٔ شوقِ تو جانم پائے تا سر سوخت ست — با پرِ پروانه شمعِ انجمن چنداں نکرد

گرد کوئے یارِ خود چندان که من گردیده ام
طوف دیر و کعبه شیخ و برهمن چندان نکرد

سرو بر یکپا به پیشش ز ادب استاده ماند
التفاتے سویش آن نازک بدن چندان نکرد

وائے حسرت شب نصیبِ غیر شد دشنامِ یار
اختلاطے با من آن غنچه دهن چندان نکرد

کرد پیغامم کسے چندان شگفته خاطرم
غنچهٔ گل را نسیم اندر چمن چندان نکرد

خوبیِ یارِ مرا از من چه مے پرسی تراب
دلبری و مهربانی کس بمن چندان نکرد

چو تعریفِ گل اندامی به جسمِ او گران آید
بیانِ نازکیش بر زبانِ من چسان آید

نباشد خالی اشفاق و اخلاقِ کریمانه
سوے پیرِ ضعیفِ خود اگر آن نوجوان آید

چرا بلبل به پیشِ گل چنین شادان و خندانی
نمے ترسی که روزے در چمن بادِ خزان آید

غلامِ سرو آزاده نگردد قمریِ مسکین
برائے سیر در گلشن چو آن سرو روان آید

لبِ لعلِ تو اے جانان مسیحا دم بود بشتاب
نگو بیشم کسے بے دم برائے امتحان آید

بود هر گه مفاجاتش دریں صورت خدا حافظ
اگر در خانهٔ مفلس یکایک میهمان آید

برآید جمله کامِ او فتد عنقا بدامِ او
اگر در خانهٔ عاشق تراب آن مهربان آید

نه سبزه بر رخِ گلگون برآمد
که خطِ خوشش به پُر از مضمون برآمد

ز آغوشم چو بیرون رفت جانان
ز دل آه و ز دیده خون برآمد

میسر بس از گریه ام در فرقتِ او
ز چشمم چشمهٔ جیحون برآمد

بصد منت ز خلوت خانه لیلی
بسیرِ وحشتِ مجنون برآمد

چو عاشق در برش بنشست شادان
رقیب از محفلش محزون برآمد

چرا استخفاف دامانش نگیرد
ز دورش فتنهٔ گردون برآمد

چو کردم با رخِ جانان مقابل
قدِ هر سروِ ناموزون برآمد

ز آمد آمدِ یارم کہ گفتش — کہ شیخ از خانقہ بیروں بر آمد

تراب از عشق کے رسوا نباشد
دلِ او از ازل مفتوں بر آمد

خوش آنکہ خاک رہِ خاندانِ پیر بود — کہ قبلۂ دو جہاں آستانِ پیر بود
خوش آں دلے کہ دراں نیست غیر رُخِ پیر — خوش آں زباں کہ براو داستانِ پیر بود
زخاک درگہ پیراں کنند سرمۂ چشم — تبرکست ہر آنچہ از نشانِ پیر بود
منہ براتے خدا ایک قدم خلافِ ادب — بآں طرف کہ مزار و مکانِ پیر بود
یقیں شناس کہ مخدومِ عالمے گردد — ہر آنکہ خادمِ متوسلانِ پیر بود
چگونہ بندگیِ پیرزادگاں نکند — کسے کہ بندہ از بندگانِ پیر بود
برتبہ اش نرسد رتبۂ مریدِ دگر — ہر آں مرید کہ از عاشقانِ پیر بود
بگوش ہوش بشنوید ہر چہ مے گویم — کہ ایں ہمہ سخنم از زبانِ پیر بود

تراب خدمتِ او عین خدمت پیر ست
کسے کہ نائبِ پیر و نشانِ پیر بود

کے انا الحق بجز خدا گوید — شاہ خود را چساں گدا گوید
ہرگز آں را کم از حدیث مدال — آنچہ استادِ مقتدا گوید
از برِ خود جدا اش باید کرد — ہر کہ خود را از وجدا گوید
غیر عکسِ ندا، دگر چہ بود — خلق کاں صوت را صدا گوید

کلمۂ الحق خود از زبانِ **تراب**
مرشدِ راہ بر خدا گوید

گر نہ انساں مظہرِ معبود شد — آدمِ خاکی چرا مسجود شد
اول و آخر خدا باشد خدا — غیرِ او پس از کجا موجود شد

هر که را چشمِ حقیقت بیں کشاد
بندہ را جز عاجزی نبود روا

وحدت اندر کثرتش مشہود شد
آں کہ متکبر شد او مردود شد

سرمۂ چشمِ خدا بینم تراب
خاک پائے سیدِ مسعود شد

هر کہ مولایش از و خوشنود شد
فاش گویم با تو رمزِ معرفت
جز خدا در موسیٰ و ہاروں کہ بود
کیست شداد و کہ ہاماں بودہ است

چوں ایاز او عاقبت محمود شد
غیرِ واحد نیست گو معدود شد
خود خلیل اللہ خود داؤد شد
خود ہمہ فرعون و خود نمرود شد

زندہ پیرش میتواں گفتن تراب
آنکہ از خود مردہ و نابود شد

نزولِ شاہِ خوباں را مصفّا منزلے باید
بلوریں جام مے باید شرابِ تند و رنگیں را
وصالِ یار اگر خواہی فراق از غیر کن اے دل
نگردد دولتِ عرفاں نصیبِ ابلہ و ناداں

زجام و بادہ و مطرب مہیّا محفلے باید
غمِ نازک مزاجاں را چو من نازک دلے باید
کہ ایں جا بے خبر از غیر و از خود غافلے باید
براہِ معرفت مردِ ذہین و عاقلے باید

ہدایت از خدا باشد تراب اما بظاہر ہم
چو کاظم مرشدِ برحق و پیرِ کاملے باید

رسید مژدۂ وصلم کہ یار باز آمد
مثالِ بلبلِ نالاں مکن شکایتِ خار
ہوائے قتل کہ افتادہ در سرش دیگر
کدام نرگسِ مستم دو چار شد یارب
تراب بسکہ زجامِ غمِ تو شد مدہوش

غزال رم شدہ از کنار باز آمد
خزاں گذشت و نسیمِ بہار باز آمد
کشیدہ خنجرِ کیں شہسوار باز آمد
کہ ناگہاں بسرِ من خمار باز آمد
گذشت از خود و از کار و بار باز آمد

بجناں در بزمِ امشب ساقیِ مستانہ مے رقصد   کہ ہم بر دستِ ساقی ساغر و پیمانہ می رقصد
بعزلت مے تواں دیدن سماع و رقص زاہد را   نہاں چوں طائرِ قبلہ نما در خانہ مے رقصد
نباشد خود نمائی از کمالِ خویش کامل را   کہ از مردم نہاں طاؤس در ویرانہ می رقصد
نمیدانم چہ شد از خوشدلی ساغر بدورِ او   کہ مثلِ چرخِ امشب ایں دلِ دیوانہ می رقصد
فلک گردِ سرش گردانست بر ہر دورِ دامانش
تراب ایں جا بیا بنگر چہ آں جانانہ می رقصد

دلم کہ بہرہ ز دیدارِ تو نمے دارد   ہمیشہ چشم ز اشکِ غمش نمے دارد
دمے بصحبتِ من خاطرش نیا راید   مگر نہاں ز من آں شوخ ہمدمے دارد
دریں زمانہ دلے نیست از غمے خالی   فغاں کسے کہ دلے دارد و غمے دارد
چہ عالمست جمال ترا تعالی اللہ   کہ شوقِ جلوۂ روئے تو عالمے دارد
لبش نہ سبزہ برآورد می کند دلریش   برائے زخم ز زنگار مرہمے دارد
کسے کجا شود از تیغِ تیزِ او بے دم   کہ چوں زبانِ مسیحا لبش دمے دارد
غزال شوخ تواں گفت ترکِ چشم ترا   کہ بر دوام ز من وحشتِ رمے دارد
چو نرگس ست بکوئے تو دیدۂ من باز   بیا کہ دیدۂ من شوق مقدمے دارد
تراب دم بخود ست آہ از کہ گوید حال
غریبِ عشق نہ یارے نہ ہمدمے دارد

بازم ہوائے نرگسِ مستانۂ تو شد   دیگر خیالِ گردشِ پیمانۂ تو شد
ساقی چہ خواندۂ تو کہ زاہد ز خانقاہ   بے خود رواں بجانبِ میخانۂ تو شد
خلقے برائے دیدنِ من جمع گشتہ اند   بنگر چہ طرفہ عالمِ دیوانۂ تو شد
از حالِ دل مپرس کہ وصفت شنیدہ مرد   نادیدہ شمعِ روئے تو پروانۂ تو شد
دیدی بعشق یار وفائے دلم تراب   با یار شد یگانہ و بیگانۂ تو شد

حیرت از نقش سراپائے تو بہزاد کشید / محو صورت گرِ تو آمد و فریاد کشید
شد سبکبار ز شادی و غمِ ہر دو جہاں / تا گراں بارِ محبت دل ناشاد کشید
از مریض غمِ او حال چو پرسید طبیب / وائے دل گفت و جگر سوختہ فریاد کشید
خسرو و ہم و گراں طالبِ شیریں بودند / تلخیش کس نکشید آنچہ کہ فرہاد کشید

ترک چشمے کہ تراب از نگہش جاں نبرد
بہر قتلم ز مژہ خنجر فولاد کشید

بیک حرف از ہلاکم باز دارد / لبِ لعلش اگر اعجاز دارد
اگر بر حسنِ خود نازی رواست / دلم از عشقِ حسنت ناز دارد
درِ گوشت کہ چندیں سرگوشست / مگر پوشیدہ با تو راز دارد
زمن ہر کس خبر دارد بگوید / جنونم آنچناں ممتاز دارد
تکلم کرد او آہستہ با من / لبش را حق بلند آواز دارد
بیا گردِ سراپائے تو گردم / کہ سر تا پا ہمہ انداز دارد
سرانجامِ ہلاکم خطِ سبزش / خدا حافظ دمِ آغاز دارد
مفصل وصفِ لعلِ او چہ گویم / کلامے مختصر ایجاز دارد
دلم اسپند خواہد گشت روزے / کہ سوزِ ہجرتِ ما ساز دارد
ہزاراں دل بود اللہ اکبر / چہ حسن آں دلبرِ طناز دارد
بیک مژگاں زدن چشمش مرا کشت / چہ حکم آں ترک تیر انداز دارد

تراب آں دلربائے آفت جاں
چو من صد عاشقِ جاں باز دارد

از لبت دعوئے اعجاز مبارک باشد / قم باذنی ز سرِ ناز مبارک باشد
بتماشائے تو جمع ست جہانے خوش باش / شادیت درخورِ انداز مبارک باشد

مجلس عیش و طرب بزم نشاط و عشرت — با ہمہ زینت و پرداز مبارک باشد
یکطرف مطرب و نے ساقی و مے یک جانب — بہرِ عیش و طرب ایں ساز مبارک باشد
وہ چہ نوشاہی و شاہانِ قدلیت بندہ — بر قدت خلعتِ ممتاز مبارک باشد
سرکشاں را ز قدمبوسِ تو تاج شرف ست — بر سرت چترِ ز اعزاز مبارک باشد
خوبرویاں دل و جاں پیشکش آرند ترا — نذرِ شاہانِ سرافراز مبارک باشد
خوش دعاگوئے تو غلغلہ ست بآواز بلند — تا بگوشت رسد آواز مبارک باشد

یار در پردۂ تو نغمہ نواز ست تراب
دمِ شہنائی دمساز مبارک باشد

خط بر خسارِ تو آغاز مبارک باشد — حسنِ تحریر باعجاز مبارک باشد
دُر بگوشِ تو عجب رتبۂ سرگوشی یافت — گوہرے شد بتو ہمراز مبارک باشد
بوسہ ام دہ تو بانعام کنوں شرم مدار — شوخیت اے بتِ طناز مبارک باشد
خانہ بربادیِ دلہائے جگر باختگاں — برتو اے خانہ برانداز مبارک باشد
روئے اغیار مبیں در برِ یاراں منشیں — صحبتِ عاشقِ جانباز مبارک باشد

بعدِ مدت برہش دیدم و گفت تراب
گشتہ شیفتہ اش باز مبارک باشد

چشمِ عشاق سراپائے تو دیدن خواہد — گوشِ مشتاق کلامِ تو شنیدن خواہد
ایکہ تا حشر بود دستِ من و دامنِ تو — پایم از شوق بسوئے تو دویدن خواہد
ایکہ ہر موئے سرِ زلف معطر داری — شانہ ام نکہتِ موئے تو شمیدن خواہد
گو غمِ ہجر خورد تلخی دردش بچشد — ہر کہ او ذائقۂ موت چشیدن خواہد
خبر عاشقِ دلگیر بیا زود بگیر — ورنہ از قالب او روح رمیدن خواہد
چارہ اش نیست بجز مردہ صفت گردیدن — صید بیچارہ گر از دام رہیدن خواہد

ہمچو بلبل شدہ ام نالہ زناں شور کناں ‌ ‌ ‌ شورشِ عشق چو گل جامہ دریدن خواہد

در برِ او بہ نشیند چو قبا چست و درست ‌ ‌ ‌ یار را ہر کہ در آغوش کشیدن خواہد

دل کہ در حلقۂ زلفِ تو ندارد آرام ‌ ‌ ‌ صیدِ وحشی ست کہ از دام پریدن خواہد

بندۂ را کہ ہوس ست بہ سرِ پیوستن ‌ ‌ ‌ ہر زماں خاطرش از خلق بریدن خواہد

یارب از صحبتِ ناجنس تُراب ست ملول
جذبہ دہ کہ دلش گوشہ گزیدن خواہد

بر چشمِ سیہ مستِ تو تا یک نظر اُفتاد ‌ ‌ ‌ مستانہ دل از ہوش شد و بے خبر اُفتاد

نامش بزباں از بر و شکلش بدلم نقش ‌ ‌ ‌ نازم بنگاہے کہ بداں سیمبر اُفتاد

زاہد بکنشت آمد و زنار بخود بست ‌ ‌ ‌ باری چہ نمودش ز برہمن بسر اُفتاد

صد دودِ فغاں مے دمد از سینۂ عاشق ‌ ‌ ‌ از آتشِ عشقِ تو شرر در جگر افتاد

سامانِ نثارِ تو ہوس داشتم از دل ‌ ‌ ‌ از چشمِ گہر بار بدامن گہر اُفتاد

از خویش شد و باز نیامد بخود افسوس ‌ ‌ ‌ آنکس کہ ورا در سرِ کویش گذر اُفتاد

ہرگز نہ پذیرفت دلم ترکِ محبت ‌ ‌ ‌ دیگر ہمہ تفہیم منش کارگر اُفتاد

چون بلبلِ شیدا انجمن نالہ سرا شد ‌ ‌ ‌ آنرا کہ ہوائے گلِ رعنا بسر اُفتاد

در محکمۂ عشق چو بردیم دو شاہد ‌ ‌ ‌ مقبول از آں خشک لب و چشمِ تر اُفتاد

خنجر بکمر بستہ گر آئی پئے کُشتن ‌ ‌ ‌ رو کش نتواں بود کہ زیبِ کمر اُفتاد

درویش ز خود رفتہ یکے تیغ برہنہ ست ‌ ‌ ‌ با اہلِ فنا ہر کہ در اُفتاد بر اُفتاد

در فقر تو با وے چہ مقابل شوی اے وائے ‌ ‌ ‌ پائے تو بلغزید و ز دستت سپر اُفتاد

از دستِ تُراب آہ چہ تدبیر بر آید
سر رشتۂ تدبیر بدستِ دگر اُفتاد

خدا کند کہ بتِ شوخ رامِ من باشد ‌ ‌ ‌ غزالِ رم شدۂ من بدامِ من باشد

زفیضِ عشق شوم کامیاب مقصدِ خود
بکامِ دل چو نگارم بکامِ من باشد

ہمیشہ لیل ونہارم بعافیت گذرد
چو زلف و روئے کسے صبح و شامِ من باشد

سرم بعرشش کشد خانہ ام چو مہ تابد
بشبے کہ پاے تو بر پشتِ بامِ من باشد

شکر فشاں ست زبانم بوصفِ لعل لبے
چرانہ شستہ و شیریں کلامِ من باشد

تذرو پا ننہد از ادب قدم لغزد
دراں چمن کہ بتِ خوش خرامِ من باشد

چنانکہ کردہ امروز ساقیا مستم
مدام بادۂ لطفت بجامِ من باشد

منم چو قمری و او ہمچو سرو آزاد ست
سہی قدے کہ بظاہر غلامِ من باشد

تراب باز کجا غیر در نظر آید
چو پیشِ یار حضورِ دوامِ من باشد

شہیدِ نیم جانش چشم بر زخمِ دگر دارد
فغاں گر ہمچو دل قاتل زقتلش دست بردارد

ملاقات ستمگاراں نگردد سرسری حاصل
چو سر جانباز داز آناں ہوائے گر بسر دارد

ندانم شب کدامی ماجرا رو داد در گلشن
کہ گل خنداں ست وقت صبح و شبنم چشم تر دارد

میان نازکش حامل نباشد تہمتِ مو را
چساں گویم بقتلم یار تیغے در کمر دارد

تراب از حالِ خود با تو چہ گوید اے بتِ خودسر
نہ او از خود خبر دارد نہ کس از وے خبر دارد

بایں تیزی و چالاکی نمے دانم کہ مے آید
بدیں شوخی و بیباکی نمے دانم کہ می آید

مژہ برہم زدہ ابرو کشیدہ تیغ وا کردہ
بایں شانِ غضبناکی نمے دانم کہ می آید

صدائے اقتل اقتل میرسد در گوشم از ہر سو
بقتالی و سفاکی نمے دانم کہ مے آید

نہاں از دیدۂ عالم متاعِ دل برد غارت
بدیں گونہ بچالاکی نمے دانم کہ می آید

تراب از من چہ می پرسی پری ہست ایں کہ حور ست ایں
بشکلِ آدمِ خاکی نمے دانم کہ می آید

هزارم شب به سر سود بر زمین زاهد	چه سود برد بجز خاک در جبین زاهد
بسجده از اثرش تیره گشت سجّاده	ز بسکه روئے سیاهست چون نگین زاهد
متاع زهد بکف داری استعاذه بکن	نشسته اند صد ابلیس در کمین زاهد
درخت تاک چو در اصل فتنهٔ دین ست	چرا بخون کشم از مدعیِ دین زاهد
ریاے زهد ترا شهرت و تماشا ست	برآ ز خلوت و در جلوه گه نشین زاهد
ز چشم زخمِ تو خوردست زخمِ رندیِ من	دگر برائے خدا سوے من ببین زاهد

اگر خدا طلبی از خودی تبرّا کن
تراب را نبود پند غیر ازین زاهد

بر دلم این چنین جفا کرد که کرد یار کرد	با منِ دل شده دغا کرد که کرد یار کرد
روئے نهفته از برم رفت که رفت یار رفت	با همه شوخی این حیا کرد که کرد یار کرد
حالِ خراب و خسته ام دید که دید یار دید	در حقِ من ز حق دعا کرد که کرد یار کرد
از مژهٔ دو صد جهان کُشت که کُشت یار کُشت	زخمیِ تیر خلق را کرد که کرد یار کرد
صبر و قرار از دلم بُرد که بُرد یار بُرد	بیخود و بے خبر مرا کرد که کرد یار کرد

دی بر خویشتن تراب خواند که خواند یار خواند
با من اشارهٔ بیا کرد که کرد یار کرد

بنامِ دل چو لب آن دلستان بجنباند	هزار غنچه بآیین زبان بجنباند
ستاره چرخ زند آسمان برقص آید	گر آن پری نگهے سوے شان بجنباند
بیک اشارهٔ تیرِ مژه شدم قربان	خدا پناه دهد گر کمان بجنباند
سکوت لعلِ لبش کرد سخت جان بلبم	فغان چو لب بادائے بیان بجنباند

چو دست برد به تیغ او تراب گشت هلاک
که جان برد اگرش از میان بجنباند

شد بر آمد صنم از خانہ مبارک باشد — ماہِ عید اے دلِ دیوانہ مبارک باشد
گر بایں ناز و ادا قصد تماشائے گلست — کشتنِ بلبلِ مستانہ مبارک باشد
دلِ مہجور مرا جورِ تو صد چاک نمود — بہرِ گیسوئے تو ایں شانہ مبارک باشد
ساقیا محتسب وقت چو خورد ست شراب — گردشِ ساغر و پیمانہ مبارک باشد
لالہ ساں سُرخ لباسِ تو بہارِ گل کرد — در برت جامۂ شاہانہ مبارک باشد

نقطۂ خال بر و شیں چہ فتادست تراب
بوسۂ عارضِ جانانہ مبارک باشد

از خویش تہی ماندم پیمانہ چنیں باید — پُر از نشۂ یار ہم میخانہ چنیں باید
دل محو خیالِ تو مشتاق جمال تو — سوزاں بوصالِ تو پروانہ چنیں باید
مفتوں بتماشایش مجنوں بسراپایش — بے خود با داہایش مستانہ چنیں باید
قومے بدرت نگراں خلقے زادب بوساں — از بہر پرستیدن بتخانہ چنیں باید
نازک بدنِ دلبر گلرنگ قبا در بر — ہر عضو پر از زیور جانانہ چنیں باید
یک لحظہ غمِ جاناں از دل نہ شدا اے یاراں — آرے بہ غمِ خوباں غمخانہ چنیں باید
جاں را بر قاتل کردیم فدا از دل — در پیشۂ جاں بازی مردانہ چنیں باید

وصفش چو شنید از من چوں صید رمید از من
دل رفت تراب از من بیگانہ چنیں باید

دردمندی سبب آہ و فغاں می گردد — غم چو بر دل گذرد اشک رواں مے گردد
ناصحا با تو چہ گوئیم نخواہی فہمید — حالِ عاشق پئے معشوق چساں مے گردد
دلِ شوریدہ کہ مغلوبِ محبت باشد — فارغ از نفع و ضرر سُود و زیاں مے گردد
اے صنم بہرِ خدا دُور مشو از نظرش — آنکہ در ہجر تو بے تاب و تواں مے گردد
کاشکے میگذرد در رہِ ما نیز شبے — آنکہ دائم چو قمر گرد جہاں مے گردد

آں پری چہرہ کہ چوں برق کند جلوہ گری
گاہ از چشم نہاں گاہ عیاں مے گردد
نازنین ست و دلش نیز نہایت نازک
یاد من در دلِ او بارِ گراں مے گردد

طفل شوخے بتمنائے خودم گفت تراب
مرد چوں پیر شود حرص جواں مے گردد

لولاک کہ نازل شدہ در شانِ محمدؐ
جزویست ز اوصاف فراوانِ محمدؐ
از بندۂ بے چارہ چہ آید صفتِ او
جبریل امین ست ثنا خوانِ محمدؐ
بر عرش چو اُفتاد گذر در شب معراج
گشتند ملائک ہمہ قربانِ محمدؐ
در ذاتِ شریفش ہمگی رحمتِ حق ست
بر جملہ خلائق بود احسانِ محمدؐ
او ہر چہ بفرمود درست ست و بحق ست
از جان و دلم تابعِ فرمانِ محمدؐ
خاکِ قدمِ اوست بہ از کحلِ جواہر
شاہانِ جہاں اند غلامانِ محمدؐ

ہر چند ز حسنات تہی دست تراب ہم
غم نیست کہ دستِ من و دامانِ محمدؐ

نہ بے سبب ز ادا بر رخش نقاب اُفتاد
کہ شوخیِ نظرم باعثِ حجاب اُفتاد
دلم ز مدرسہ برگشت و راہ عشق گرفت
خطا نکردہ کہ بر جادۂ صواب اُفتاد
چگونہ دامنِ تقوے کنوں بدست آرم
کہ در کفم ز ازل ساغرِ شراب اُفتاد
نہ من ز پیرِ خراباتم و نہ از مستاں
نگاہِ مست کسے بر منِ خراب اُفتاد
دل از تصور معشوق طلعتے دارد
چو آئینہ کہ دراں عکسِ آفتاب اُفتاد
بروئے یار چو از دیدہ ام نگاہے رفت
ہزار چین بجبیں از سرِ عتاب اُفتاد

بلے چہ صبر کند مضطرب چرا نشود
بلائے عشق یکایک چو بر تراب اُفتاد

از فریبم چہ حاصلت باشد
صاف گو آنچہ در دلت باشد

بے تکلف تو در بزمِ کس منشیں ‌ هر که همرنگ محفلت باشد
دورے از دیدهٔ و دلم مگزیں ‌ باش هر جا که منزلت باشد
حیف از مهرِ من نیاری یاد ‌ با منست ایں معاملت باشد
می تپد دل بسینه ام از هجر ‌ دارُوے آں مواصلت باشد
گرچه رقصِ تو وجد انگیزست ‌ به از آں رقص بسملت باشد
مکنی رُخ سوئے فقیرِ حقیر ‌ تا امیرے مقابلت باشد
رنج آید چو در دلِ مؤمن ‌ کافرے را مداخلت باشد

رنج دادن تراب را در عشق
دور از حُسنِ معدلت باشد

شمع در پردهٔ فانوس نهاں می سوزد ‌ ایں چه شوخی ست که پروانه عیاں میسوزد
اے که دلسوزِ جگر سوختگاں نیستئے ‌ تو چه دانی دلِ مشتاق چساں میسوزد
ترسم از چشمِ سیاهے که بیک برقِ نگاه ‌ خرمنِ صبر و سکوں تاب و تواں میسوزد
قصهٔ سوختهٔ عشق عجیب ست و غریب ‌ نتواں گرو بیانش که زباں میسوزد
آں پری چهره به دل سوزیِ من رُخ نکند ‌ جگرم داغ و لب از گرمِ فغاں میسوزد
از تجلّی چه عجب گر جبلِ طور بسوخت ‌ جلوهٔ یار دلِ پیر و جواں میسوزد

هیچ در عشق مجو نام و نشانے ز تراب
کاتشِ عشق همه نام و نشاں میسوزد

عشق دردیست که هرگز نه دوائے دارد ‌ هر که دارد دلِ پُر درد بلائے دارد
شمع و گل شمس و قمر را نتواں دلبر گفت ‌ دلبر آنست که نازے و ادائے دارد
تلخکامم ز شکر لب بکلامِ ترشے ‌ لطف پرورده کجا تابِ جفائے دارد
حیف کس گوش گذارِ شهِ خوباں نکند ‌ که تمنائے لقائے تو گدائے دارد

غیر دندانِ سپیدش بجز از سرخ لبش — ہر گہر قیمت و ہر لعل بہائے دارد
کوئے لیلی ز خس و خار مصفا باید — کا مدو شد بتماشش برہنہ پائے دارد
سرو سرسبز نگردد بمثالش ہرگز — قامتِ خوش کہ ببر سبز قبائے دارد
ایں چہ لطف ست کہ دشنام ہی عاشق را — از لبِ لعلِ تو او چشم دعائے دارد

عشق رسوا کند آخر چہ تواں کرد تراب
ہر عملی اجرے و ہر کردہ جزائے دارد

جلوہ در پردۂ نے نغمہ سرائے دارد — دم زند ہر کہ از و راہ بجائے دارد
صورتِ ہستیِ وہمی کہ نظر مے آید — چوں حباب ست کہ ہر لحظہ فنائے دارد
تکیہ بر موج زدن محض حماقت باشد — نہ ثباتے نہ قرارے نہ بقائے دارد
کے نہ مردود خداوند شود چوں ابلیس — ہر کہ در امرِ خدا چون و چرائے دارد
یا رب از بندۂ بیچارہ نیاید جز عجز — قدرتشش کو کہ نہ دستے و نہ پائے دارد
در سلوکش خللے راہ نیابد ہرگز — آنکہ سر بر قدمِ راہ نمائے دارد
در پیِ قافلہ باشد نکند راہ غلط — گوشِ دل ہر کہ بآوازِ درائے دارد

چوں مسافر تو دریں دارِ فنا باش تراب
کیں جہانِ گذراں حکم سرائے دارد

آں مغبچہ از مے کدہ ناگاہ برآمد — ہوشش از سرِ من رفت و ز دل آہ برآمد
در رہ گذرش منتظرِ جلوہ نشستم — برہم شد و ہرگز نہ ازاں راہ برآمد
اے حور لقا پردہ تو برداشتی از رخ — یا مہرِ درخشندہ سحرگاہ برآمد
گویند رقیباں کہ مہِ عید مبارک — شاید بلبِ بامِ خود آں ماہ برآمد
در مصر عزیز و ملکِ تخت نشیں شد — چوں یوسفِ کنعاں ز تنگ چاہ برآمد
خوف و خطرش نیست تراب از پیِ مردن — جانے کہ ز تن در غمِ اللہ برآمد

زبان بذکرِ تو شادان و دل بفکرِ تو شاد — که ذکر و فکرِ تو باشد کلیدِ گنجِ مراد

زجلوهٔ تو بیفزود نور در چشمم — شدا ز تصورِ تو خانهٔ دلم آباد

بچشمِ عاشق و معشوق خود تو پیدائی — نه لیلیست و نه شیرین نه قیس نے فرهاد

جفائی جورِ تو خالی ز لطف نتوان گفت — چرا بعشقِ تو نالم چرا کنم فریاد

دمِ بهار عبث کردهٔ گرفتارش — بحالِ بلبلِ بے چاره رحم کن صیاد

گر آن بُت از رهِ بیداد دادِ کس ندهد — بروزِ حشر خدا دادِ بنده خواهد داد

تراب بے دلیِ تو پسندِ خوبان ہست
اگر تو دل بکسے دادهٔ مبارک باد

مگو که بر تو بسے رنج از رقیب رسید — رسید از تو بمن هرچه اے حبیب رسید

چو وقتِ صحتِ بیمارِ خوش نصیب رسید — بپیچ عیادتِ او خود بخود طبیب رسید

کسے نکرد ترحم بحالِ او افسوس — بلائے عشق چو بر عاشقِ غریب رسید

بخنده گفت ز صیاد هینوا لیش کن — بگوشِ گل چو نوائے ز عندلیب رسید

بعید نیست اگر پُر شود جهان ز فساد — ظهورِ مهدیِ آخر زمان قریب رسید

الٰهی عفو و کرم کن که غافر الذنبی — به بندگان تو این مژدهٔ عجیب رسید

تراب نعرهٔ حق میزند بهانگ بلند
خبر بقاضی و مفتی و هم خطیب رسید

جز بحر چه در شکلِ حباب است به بینید — بیرون و درونش همه آب است به بینید

ظاهر به نمود و بحقیقت همه نابود — این صورتِ وهمی چه سراب است به بینید

چون خواب و خیال است غم و شادیِ عالم — بل جمله جهان عالمِ خواب است به بینید

از پردهٔ غفلت بچه تدبیر برآیم — خود یار روادارِ حجاب است به بینید

باشد خطر از روزِ حساب اهلِ دول را — درویش مبرّا ز حساب است به بینید

هرگز نکند رغبتِ دنیا دلِ پاکش ۔۔۔ خواهندهٔ این جیفه کلاب ست به بینید

در پردهٔ او شخصِ دگر نغمه سرا ست
چون نے تهی از خویش تراب ست ببینید

در خواب رخش زیرِ نقاب ست به بینید ۔۔۔ بخت منِ مشتاق بخواب ست به بینید
با غیر صنم مست شراب ست به بینید ۔۔۔ از رشک دلم رنگِ کباب ست به بینید
بوسیش نگهے رفت جز این نیست قصورم ۔۔۔ صد چین بجبینش ز عتاب ست به بینید
تصویرِ دلم دیده نهان گفت بیاران ۔۔۔ این شکل همان خانه خراب ست به بینید
از بهرِ قدمبوس هلال از فلک آید ۔۔۔ زیرِ قدم او نه رکاب ست به بینید
آغاز خط و نشو جوانیش دلم برد ۔۔۔ یاران چه بهارِ شباب ست به بینید

هرگز نکند رُخ به تراب او سرِ مجلس
صد خوبی و لطفش بحجاب ست به بینید

عاشقِ زارِ تو زورے نه توانے دارد ۔۔۔ درد دل دارد و فریاد و فغانے دارد
آنکه از ابروِ خمدار کمانے دارد ۔۔۔ بے گمان بر دلِ من قصد نشانے دارد
کے نگر دسرِ او بلبلِ بستان گردد ۔۔۔ کو چو گل عارض و چون غنچه دهانے دارد
مے پرستی نکند محتسبِ وقت چسان ۔۔۔ یارم از مے سرِ بازار دکانے دارد
ناصحا عیب مکن در طلبِ یار مرا ۔۔۔ هوس و خواهشِ مطلوب جهانے دارد
سیر دریا کن و در کشتیِ چشمم منشین ۔۔۔ دیدهٔ تر ز سرشک آبِ روانے دارد
کے ز سوزِ دلم آگاه نگردد هر کس ۔۔۔ آتشِ عشقِ تو از آه دخانے دارد
نے لبهوم نه بسکرم نه بجذم نه سلوک ۔۔۔ کس ازین هیچ عبث هیچ گمانے دارد

هر که پرسید از وحالِ ترابِ درویش
گفت پیر ست و لے عشق جوانے دارد

ردیف الراء

اے بے خبر چہ پرسی از مذہبِ قلندر
برحق بود انا الحق در مشربِ قلندر

اہلِ حقیقت ست او قائل بوحدت ست او
حرفِ دوئی نہ شنود کس از لبِ قلندر

او بگذرد ز ہستی کوشد بحق پرستی
جز نورِ حق نتابد در کوکبِ قلندر

روزش حضور با حق شب غیبت ست از خود
رنگے عجیب دارد روز و شبِ قلندر

عبد العزیز مکی شیخ ست و مقتدایش
از لطفِ او برآید ہر مطلبِ قلندر

تعلیمِ حق گرفتم مثلِ تراب من ہم
تا نامِ حق بخواندم در مکتبِ قلندر

روے یک بادِ پا زنگارم خبر بیار
برخیز اے صبا ز بہارم خبر بیار

شوخے کہ بردہ است شکیب و قرارِ من
زاں دشمنِ شکیب و قرارم خبر بیار

رحمے بہ بیکسی و بہ تنہائیم نسا
زاں شوخِ رم شدہ ز کنارم خبر بیار

در انتظار طاقتِ من طاق گشتہ آہ
قاصد تو بر شتاب زیارم خبر بیار

ہاں میروی بہ گلشن کوشش نسیم صبح
من ہم براہِ چشم دو چارم خبر بیار

جانا تراب خستہ ز عشقت بے نشاں
چیزے ببیں کہ زار و نزارم خبر بیار

دل تپان ست از جراحتِ تیر
مے کند رقص بہ پیشِ او نخچیر

ہمہ ست در دامنش فرا دیزی
خونِ عاشق شدست دامنگیر

حلقۂ زلف نیست بر رویش
ماہ در بندِ شامی ست اسیر

خونِ دل ریختی بہر عشوہ
دارد ابروئے تو دمِ شمشیر

کاش پا خوہم تراب خاک شود
تا بر ویش کشند ہمچو عبیر

بنگر ز لطف سوئے من اے پیر دستگیر
بہرِ خدا و پنجتن اے پیر دستگیر

از من تو رُخ مپوش کہ مشتاق دیدنم
برقع ز چہرہ بر فگن اے پیر دستگیر

باشم چو ویس تشنۂ دیدار تا بکے
بنما جمالِ خویشتن اے پیر دستگیر

عکسے گر از تو در دلِ تاریکِ من فتد
تابم چو شمعِ انجمن اے پیر دستگیر

گفتی بشفقتے کہ مترس اے مریدِ من
گردم فدائے این سخن اے پیر دستگیر

دانم کہ زائرِ حرمِ تست جنتی
کوئے تو ہست کالعدن اے پیر دستگیر

کو دست و قدرتے کہ برآرم ز پائے دل
زنجیرِ زلفِ پُرشکن اے پیر دستگیر

تلخیِ ہجر خسروِ شیرین لبان ہمہ
تا کے کشم چو کوہکن اے پیر دستگیر

ہے ہے چہ سحر کرد کہ دل از تراب برد
طفلے ز قومِ برہمن اے پیر دستگیر

چون تو ناترسے نباشد گبر و ترسائے دگر
نیست در خوبان چنین شوخ و رعنائے دگر

سبزہ چون بالد غرورِ سادہ رویی کم شود
حسنِ فرعونے دگر خط است موسائے دگر

تا شنیدم قم باذنی از لبش کردم یقین
میشود پیدا بہر عہدے مسیحائے دگر

پیچ و تابِ زلفِ لیلی قیس را مجنون نمود
در سوادِ کاکلت ہر موست سودائے دگر

در فراق از گریۂ غم چشم شد گرداب وار
میزند زین چشم ہر دم جوشِ دریائے دگر

وحشتم از شہر بیرون کرد و در صحرا فگند
خوش نباشد عاشقان را غیر ازین جائے دگر

رازِ عشقم بر ملا شد طشت از بامم افتاد
ہیچو من در کوئے جانان نیست رسوائے دگر

ہر کسے بالطبع دارد خواہشِ عمرِ دراز
نیست جز زلفِ دراز اینجا تمنائے دگر

ساقیا یک جامِ مے صد نخوتِ من کرد دور
بیخودی خواہم خدا را جامِ صہبائے دگر

از زبان جز نکتۂ وحدت دگر حرفے مگو
در بتان ہم نیست جز حق جلوہ فرمائے دگر

التفاتم سوئے خوبان نیست بیوجہی تراب
در رخِ ایشان ہمی بینم تماشائے دگر

رقیب با تو مصاحب شدست و من مهجور
سگِ حضور خوش افتاد از برادرِ دور

بوصلِ تست مخالف قرینِ شادیِ مرگ
مرا فراقِ تو کردست این قدر رنجور

ز روئے حسن بدورِ تو جمعِ ضدین ست
که عارضت قمر و کاکلت شبِ دیجور

چرا ز پندِ تو ناصح شوم نه آزرده
تو بے شعور ز عشقی من از خرد معذور

بدل هزار کسان رامِ او شدند ز عشق
ولے نه رامِ کسے گشت آن بتِ مغرور

چرا نه صبرِ جدائی کنیم و شکرِ وصال
که نیکنام بود بندهٔ صبور و شکور

چنانکه شهرهٔ آفاق یار شد از حسن
ز عشقِ او بجهان شد تراب هم مشهور

تو رُخ بآئنه گاهے نه بینی ز غرور
نظر بروئے تو کردن مرا کجا مقدور

بیا بگورِ شهیدانِ خود تماشا کن
اگر تراست بدل آرزوئے کشفِ قبور

صباحتِ تو دل افگار کرد عاشق را
بزخمِ دل چه نمک ریختی تو از کافور

بفکرِ یار شدم از غمِ جهان رستم
که پائے تا بسرش جمله راحت است و سرور

درونِ خانه همان بود کو برون آمد
بجز یکے دگرے نیست در بطون و ظهور

مکن برائے خدا کفر را بر او اطلاق
برآمده ست انا الحق گر از لبِ منصور

کدام ماه جبین گشت دل پسندِ تراب
که از تصورِ او شد دلش سراپا نور

ردیف الراء

زلف بهرِ صید دارد دام از هر سو دراز
چون نگردد دل اسیرِ دلبرِ گیسو دراز

شاخِ سنبل بر سرش بالیده و پیچیده است
نیست بر رخسارِ جانان طرهٔ گیسو دراز

چیره دستیها از آن زلفِ رسا نبود بعید
بس دلیرست آنکه دارد دست تا زانو دراز

ابروش بر سر چہاں چشمش نگہ بالا کند
کے بزیر تیغ گردد گردن آہو دراز

آہ لفظ آہ ہم آہستہ آں ظالم نگفت
ایں زبان من چو شد در نعرۂ یاہو دراز

ہر کرا در اخذ و جر در خلق شد کوتاہ دست
میکند خلقے بپایش دستا زہر سو دراز

من بخاموشی کنم قطع کلامش او تراب
گر شود با من زبان دشمن بدگو دراز

نگر دیار سے گیسوے سیاہ دراز
اشارہ ایست کہ ظلمات نیست راہ دراز

بقدر حلقۂ سر ز تیر از برائے کمال
ز چشم یار ندیدیم ازیں نگاہ دراز

زرفت تا سر بامش صدا ز شور رقیب
کشید دل سر راہش اگرچہ آہ دراز

بطول ریش ریا کردنست بہائے شیخ
مکن ز روئے ریا رشتۂ گناہ دراز

تراب گریہ مکن پیش لئے سبز خطاں
بآبیاری باراں شود گیاہ دراز

ساقیا عیشے بکام من بریز
بادۂ گلگوں بجام من بریز

ساغرے دہ تا دہم برباد عقل
آبروئے ننگ و نام من بریز

در سرم پیچیدہ سودائے جہاں
خاک بر سودائے خام من بریز

گر تو مے نوشی شراب مفت را
بر زمیں دُردے بنام من بریز

گندمی رنگست و نخواہم تراب
دانۂ گندم بدام من بریز

ردیف السین

گر نگردی یک قدم رنجہ بسوے ہیچ کس
صد جہاں را رنجہ دل گردی ہمیں بس ہست و بس

من اسیر غم رقیبِ روسیہ با مے خوش ست
زاغ با گل ہمنشیں گردید و بلبل در قفس

بے حلاوت نیست بر لعلِ لبش خالِ سیاہ — ہر کجا شہد ست البتہ بود آنجا مگس

وہ چہ یارم سر فرو می آید از شانِ حیا — نیست ہرگز التفاتش راست و چپ پیش و پس

از کنارم واعظا برخیز مے جوشد سرشک — بحر در طغیانی از ساحل رُباید خار و خس

در فراقش ایں قدر کے زندہ بماندم تراب
موجِ اشکم گر نمی گردید زنجیرِ نفس

ردیف الشین

در دل من نہ ہوس بود بجز دیدارش — بدگمانیش عبث کرد ز من بیزارش

او پئے کشتنِ من مشورت از غیر کند — گشت اغیار بایں حیلہ ندیم و یارش

شب چہ آہستہ دلم بُرد خرامش از ناز — سرِ من باد فدائے قدم و رفتارش

جاں بلب شد بفراقش ز غمِ تنہائی — جز اجل کیست کہ آید بسرِ بیمارش

میدہد یار جوابِ سخنم در پردہ — جز منِ خستہ کہ باشد خبر از گفتارش

واعظا ز پند شود دردِ سرم افزوں تر — نگذاریم سرِ راہ و در و دیوارش

یار در خواب و رقیبش نگران ست تراب
مصلحت نیست کہ ایں وقت کنم بیدارش

گشت رسوائے جہاں عاشقِ کوتہ اندیش — کردۂ خویش مثل ہست کہ می آید پیش

دینِ او عاشقی و قبلۂ او معشوق ست — عشقباز ست ندارد بجز ایں ملت و کیش

نظرے کن ز کرم سوئے منِ مشتاقے — اے کہ از دستِ جفائے تو جہانے دلریش

ہمچو زنبورِ عسل نیش زنند اہلِ دول — شہدِ دولت نتواں خورد از ایشاں بے نیش

بہرِ روزی تو چرا گردِ جہاں میگردی — خود بخود بر تو رسد رزقِ مقدر کم و بیش

چشم بر بند ز اغیار و نظر دار بیار — راست و چپ منگر خطرہ میار از پس و پیش

یارہ ہر چند کند جور و جفا بر سرِ او
جز رضا ہیچ نیاید ز ترابِ دلِ ریش

ردیف العین

سوزد اگرچہ بال و پرِ او ز تابِ شمع
پروانہ را دلے نہ خوش آید نقابِ شمع

کے مے شد او بشیشۂ فانوس محتجب
در بزم گر پسند نبودی حجابِ شمع

برقع برائے بادِ بہاری اگر دہد
فانوسِ خوشنماست پئے احتجابِ شمع

گردد چو منطفی بیکے دم زدن چراغ
از بادِ تند کے نشود انقلابِ شمع

بیوجہ شمع مجمع پروانہ را نسوخت
پیش آمد او ز بے ادبی در جنابِ شمع

پروانہ گر نخواستے از شمع اختلاط
کے سوختے ز نارِ جلالِ عتابِ شمع

از شام تا بصبح بحالت گریستم
پروانہ آہِ سر زند در جوابِ شمع

گلگیرِ روسیاہ زبانش برید آہ
دم ہم نزد کسے ز خطا و صوابِ شمع

گفتم ز یار قربِ تو خواہم مدام گفت
پروانہ کے ہمیشہ بود در رکابِ شمع

بے جہد وصلِ یار نصیبِ تراب شد
پروانہ شد برنج و تعب باریابِ شمع

ز دل بطاعتِ حق کوش با خشوع خضوع
فروتنی بکن از تن بے سجود و رکوع

اگر ز آتشِ دوزخ بدل خطر داری
نگاہدار تو خود را ز فعلِ نامشروع

ندانم از چہ جہت یار شد ز من بدظن
جوابِ نامۂ من کرد یک قلم مرفوع

طعامِ خلد و شرابِ طہور گر خواہی
بصومِ دہر بسر کن بہ تشنگی و بجوع

تراب آن مہ بے مہر شب ز من فرمود
میائے بر درِ من از غروب تا بطلوع

ردیف القاف

خیمہ زد در کشورم سلطانِ عشق — شد مہیا یکسرم سامانِ عشق
کردم از دستِ جنوں صد جیب چاک — تا بکف آید مرا دامانِ عشق
گہ بصحرا میروم گاہے بدشت — ہر زمانم تابع فرمانِ عشق
عاشقاں محنت کشند و جاں دہند — بوالہوس بگریزد از میدانِ عشق
جز غم و درد و ملامتہائے خلق — جنس دیگر نیست در دکّانِ عشق
کشتیِ صبر و شکیبائی شکست — جوش زد از دل چناں طوفانِ عشق
مصرعۂ برجستۂ آمد خوش است — از برائے مطلعِ دیوانِ عشق

حسنِ گلروئے چمن بوئے تراب
کرد مارا بلبلِ بستانِ عشق

خوردم از تیرِ نگہ پیکانِ عشق — کرد تیغِ ابرویم قربانِ عشق
واعظا از حالِ ما نبود خبر — از برم برخیز اے ز نادانِ عشق
ہرچہ باد آباد من سر دادہ ام — در رہِ سلطانِ عالیشانِ عشق
عشق نرود از دلم تا زندگی — نیست جز مردن دگر درمانِ عشق
شربتِ دیدار باید غیر ازیں — چارہ کے سازند بیمارانِ عشق
ہر کہ از سوزِ دروں آہے کشد — گو نمیشش از نو گرفتارانِ عشق
فارغم کردست از ناموس و ننگ — ہست بر من ایں قدر احسانِ عشق
کیست محرم تا کہ گویم حالِ خود — بادشاہِ وقتم از فیضانِ عشق

تا بکے طال اللساں باشی تراب
لب بہ بند و تن بزن ایجانِ عشق

ردیف الکاف فارسی

حربهٔ دیگر نباشد احتیاجت بهر جنگ
کم نگاهی شما کم نیست از تیر و خدنگ

گوهر دندانش میگیرد ز لعلش بوسه ها
میزنم پیشش لب یاقوت او من سر بسنگ

عکس خط و زلف در آئینهٔ رویش فتاد
مے نماید چهرهٔ یارم ازیں رو سبز رنگ

گاه گاہے در رہے میگردد او با من دوچار
تنگ می آید چو مے بیند مرا در راہ تنگ

کاشکی در کویم شکسته پا شوم تا گویدم
کیستی در راهِ من افتاده اے بے نام و ننگ

سبزهٔ خطش تراشیدن بجا باشد بجا
قدرِ آئینه چه باشد گر بماند پر ز زنگ

برقدش باشد قبائے سبزگوں زیبا تراب
سرو را هرگز نزیبد جز لباسِ سبز رنگ

ردیف اللام

ساقی بیا کز فیض مے دارم هوسها در بغل
تا کے نهاں داری ز من این جام و مینا در بغل

یک آرزوئے وصلِ من آخر نگردد تا به حشر
گیرم چساں روزے ترا با صد تمنا در بغل

ناحق روی اے گلبدن بهرِ تماشا در چمن
دارد رخِ زیبائے تو صدها تماشا در بغل

گه میکشد در کوئے او گه مے برد بر بوئے او
دل نیست در پهلوئے من داریم سودا در بغل

شوقِ شنا گر باشد اے آشنا سویم بیا
دارد تراب از اشکِ خود هر قطره دریا در بغل

هم شکل ابروئے تو بود صورتِ هلال
زیں رو بلند گشت چنیں رفعتِ هلال

مژگاں چه مثلِ تیر زد از راستی نشاں
خم گشت چوں کماں بفلک قامتِ هلال

رخسارِ ساده خوبیِ ابرو نمود کرد
باید سپهر صاف پئے طلعتِ هلال

سے کہ ابروئے تو بینیم و بپوشیم نظر زُرخ	بینند روئے خوب پس از رویتِ ہلال

غیر از سوادِ ابروئے خمدارِ او تراب
مطبوع ہیچ کس نشود ظلمتِ ہلال

ردیف المیم

من از دمے کہ جُدا از کنارِ یار شدم	ز سیلِ اشک رواں بحرِ بیکنار شدم
ملامتم ہمہ بیگانہ و یگانہ کنند	ز دردِ یار چہ رسوا دریں دیار شدم
صباح مرغ چمن گفت ہائے اے صیّاد	اسیرِ دامِ تو در موسمِ بہار شدم
نگر دیار قدم رنجہ سوئے من یکبار	اگرچہ گردِ سرِ او ہزار بار شدم
چرا بہ صحنِ چمن رُخ کنم سوئے لالہ	کہ خود ز داغِ دلِ خویش لالہ زار شدم
چرا نہ عارضِ وقتم شود پریشانی	کہ مبتلائے خمِ زلفِ تابدار شدم
ز شکر و شکوہ گذشتم بیارمے گویم	کز اختلافِ عہودِ تو بیقرار شدم
چہ وصفِ آں بُتِ کافر کنم بنامِ خدا	کہ رخش ندیدم و ناحق گناہگار شدم

بیک نگاہ تراب از خودم نماند خبر
بچشمِ ساقیِ مخمور تا دوچار شدم

چو مجنوں ہمدم و یارے ندارم	بجز وحشت سر و کارے ندارم
نہاں چوں شمع در سوز و گدازم	عیاں جز آہ اظہارے ندارم
شدم محوِ سہی قدّے گل اندام	ہوائے سیرِ گلزارے ندارم
دلم چوں لالہ پُر داغست و پُر خوں	گلے دارم و لے خارے ندارم
چو روئے سادہ و زلفِ سیاہت	دگر صبح و شبِ تارے ندارم
چرا ساقی تو از من بدگمانی	بدہ جامے کہ انکارے ندارم

زپیچ و تابِ گیسو ہا نلرزم — که خوف از کژدم و مارے ندارم
طبیب از دارو مے کے سر نه پیچد — بجز دردے تو آزارے ندارم

تراب از من چه حاصل جز دعائے
فقیرم دام و دینارے ندارم

شدم فقیر و زعالم فراغتے دارم — خوشم بحالِ گدائی که دولتے دارم
بپائے بوسیِ من سر فرو کنند شہاں — فزوں زاہلِ دول جاه و شوکتے دارم
به تن اگر سر و کارم بود به ہیچکسے — بدل بیارم و از غیر خلوتے دارم
چرا نه شکر کنم ہر زبانِ من از دل و جاں — که دل بیادِ خداوندِ نعمتے دارم

ہمیشه ہر که بود ہمنشینِ یار تراب
بآں عزیز تمنائے صحبتے دارم

رند و بدمستِ خرابِ باده ام — پیرِ مغ را صاحبِ سجاده ام
ساقیِ مشفق که ہوشم برده است — سر فرو بر پائے او افتاده ام
زاہدا از حالِ من اگر واقف بود — از ادب بنهد قدم بر جاده ام
گوید چو مجنوں پا بزنجیرم چه غم — از ہمه قیدِ خرد آزاده ام
وحشی از عالم شدم حالم مپرس — ہمچو آہو سر بصحرا داده ام
عکسِ شاہد ہست در من ہر چه ہست — زانکه چوں آئینه لوحِ ساده ام
آنکه برگم داد سرسبزم نمود — زیرِ فرمانش چو سرو استاده ام

آبرویم کے نیفزاید تراب
خاکِ راهِ پیر و مرشد زاده ام

اے آمدنت گشد بآہم — از رفتنِ تو خدا پناہم
دور از سرِ من قدم میفگن — نقشِ قدمِ تو سجده گاہم

از چشمِ سیاه و شرمگینت — شرمندهٔ نیمه نگاهم
از روی تو روز روشنم شد — وز زلفِ تو گشت شب سیاهم
بد بینیِ خلق نیک نبود — باشد بخدا همین گناهم
جز نفیِ وجودِ غیر کردن — اثبات نشد ز لا الٰهم
گویند شدی فقیر کویش — گویم آری چه پادشاهم
گر دیرِ خراب را نسیم مغ — من پیرِ خرابِ خانقاهم

گر خاکِ رهش تراب گشتم
بر باد نیم که رو براهم

تا چو آئینه صفائی یافتم — بیخودی در خود نمائی یافتم
همچو نی خاموشیم گویا کند — صد نوا از بینوائی یافتم
دور شد از رخ سرِ زلفِ رسا — در رسائی نارسائی یافتم
بد نمودن هر کمالِ غیر را — پیشِ یاران خوشنمائی یافتم

رندی و مستی نه بگذارم تراب
صد بلا در پارسائی یافتم

غنچه مانند اگر گنگ و خموشیم خوشم — در جرس وار بصد بانگ خروشیم خوشم
گو مدام از غمِ او خشک لب و چشم تریم — از درون همچو خُمِ باده بجوشیم خوشم
دوستان گرچه صافست نصیبِ دگران — ما هم از جامِ بتان دُرد بنوشیم خوشم
گو مرا رتبهٔ سرگوشیِ تو نیست چو دُر — حلقهٔ گوشِ ترا حلقه بگوشیم خوشم

گرچه مطعونِ همه اهلِ صلاحیم تراب
چونکه مقبولِ بتِ باده فروشیم خوشم

عمر بس چون گذرد در غمت شب و روزم — ز شام تا بسحر همچو شمع میسوزم

سحر گہے کہ تو آئی نظر شب قدرست
شبے کہ جلوہ نمائی تو ہست نوروزم

بدہ برائے خدا رو بروئے خود جایم
کہ از جمالِ تو من نیز بہرہ اندوزم

بہوش آمدن از عشق رخصتم نبود
ادب چگونہ ز اُستادِ عقل آموزم

گہے ز دستِ جنوں جامہ پارہ پارہ کنم
گہے ز عقل گریبانِ چاک میدوزم

بخواب بوسۂ لعلِ لبش میسر شد
چہ کامیاب نمودست بخت فیروزم

ببر درین شبِ تاریک یار گر آید
تراب شمع بدرگاہ کاظم افروزم

نہ غمخوارم نہ غم دارم نہ دلدارم نہ دلدارم
نہ در خیرم نہ بیخیرم نہ در کارم نہ بیکارم

نہ مجبورم نہ مختارم نہ منصورم نہ عطارم
نہ مخمورم نہ سرشارم نہ بہوشم نہ ہشیارم

نہ باکس اُلفتے دارم نہ برکس شفقتے آرم
نہ خود با ہیچکس یارم نہ خود از ہیچ بیزارم

نہ در شہرم نہ ویرانہ نہ در مسجد نہ بُت خانہ
نہ در بزمم نہ کاشانہ نہ دَر دارم نہ دیوارم

نہ شیرینم نہ فرہادم نہ قمری ام نہ شمشادم
نہ پابندم نہ آزادم نہ در دامے گرفتارم

نہ مجنونم نہ دیوانہ نہ نادانم نہ فرزانہ
نہ چوں شمعم نہ پروانہ نہ گلچینم نہ گلزارم

نباشم بلبل و نے گل نہ ریحانم و نے سنبل
نہ ساغر گیرم و نے مُل نہ میخوارم نہ خمّارم

نہ بے صبرم نہ تسکینم نہ در تلوین و تمکینم
نہ در دُنیا نہ در دینم نہ تسبیحم نہ زنّارم

تراب از خود ہمہ محوم نہ در سُکرم نہ در صحوم
نہ اہل منطق و نحوم نہ از علمائے خبارم

بہر درے کہ شدم شش جہت ترا دیدم
بہ ششدرم کہ تو نادیدۂ کرا دیدم

شہودِ ذاتِ مُنزّہ ز من مپرس دلا
چگویم از تو کہ بے چون و بے چرا دیدم

خود ست شاہد و مشہود عارف و معروف
براہِ معرفت این طرفہ ماجرا دیدم

نہ واحد ست نہ کلی نہ عین ہست نہ غیر
منش ز جملہ اضافاتِ ماورا دیدم

نیافتم بچمن غیر یار موجودی — ز فوق سبع سموات تا ثری دیدم
حق است آنکه انا الحق بگفت و میگوید — که غیر حق همه بهتان و افترا دیدم

همه بجانب معشوق میروند بشوق
تراب را سوئے عشاق رهگرا دیدم

ظاهر است از گریه احوال دل غمدیده ام — پائے تا سر تر همه چون کاغذ نم دیده ام
گل گریبان چاک و بلبل ناله زن گردیده است — در چمن امروز بے تو درد و ماتم دیده ام
سیر عالم کرده خوباں را تماشا کرده ام — چون تو معشوقے پریرو نیک خو کم دیده ام
دیده و دل هر دو کردم نذر روئے خوب تو — هم دل من بر رخت آشفته شد هم دیده ام

چون نباشم دمبدم نگراں بسوئے دل تراب
کاندرین آئینه روئے شاه عالم دیده ام

نه هوشم بود و نے دل بود شب جائیکه من بودم — نمیدانم چه محفل بود شب جائیکه من بودم
رقیباں در برش بودند و من دور از درش بیجا — چه حسرتها که حاصل بود شب جائیکه من بودم
نشد از زلف خونخوارش مجال بوس رخسارش — به مخزن مار حائل بود شب جائیکه من بودم
بدل هرگز نیاید باز از کویش کسے یارب — بدلچسپی چه منزل بود شب جائیکه من بودم

تراب از تیر مژگانش جهانے نیم جاں میشد
عجب انبوه بسمل بود شب جائیکه من بودم

از سحر تا شام وصل او نشد یکبار هم — مرگ هم امروز نا خوش گشت از من یار هم
از برائے خاطرش خلقے ز من رنجیده است — وائے قسمت دشمنم شد یار هم اغیار هم
در تمنائے وصال یار جاں آمد بلب — مے برم داغ فراق و حسرت دیدار هم
بر سر و رویش ز گیسو مار پیچاں است زانکه — صندلی رنگ است آں رخسار و دستار هم
گرچه کردم روبرویش بارها آئینه را — طوطی نطقش ولے گویا نشد یکبار هم

اگر نگویم حال خود سوزم وگر گویم کشد
طاقت اخفا ندارم قوت اظهار هم

ای تراب از شوق گفتارش شدم آخر ملال
کاش حرفی می‌شنیدم از پس دیوار هم

چو در کمند سر زلف یار بسته شدم
ز بند تقوی و هم زهد و ورع رسته شدم

اگرچه سوخت رقیب هم بمجمر منعم
ولی بر تو چو اسپند جسته خسته شدم

چو از حنا پی قتلم تو دست بگشادی
چو مجرمان بحضور تو دست بسته شدم

سرم ز سنگ شکست و دلم ز ننگ شکست
مکن زیاده ازین قهر بس شکسته شدم

تراب لائق اظهار نیست حالت من
چگویم از تو چگونه خراب و خسته شدم

گفت خواهی دیدنم بار دگر گفتم بچشم
گفت از دید و شهود خود گذر گفتم بچشم

گفتم از پیشِ نگاهم گر روی جویم کجا
گفت می‌بین هر کجا یم جلوه‌گر گفتم بچشم

گفتم از دیدار تو مانع رقیبان میشوند
گفت پنهان صورت ما می‌نگر گفتم بچشم

گفتمش چون گرد بادا فتم بکویت گفت لیک
خاک راه من مکن از اشک تر گفتم بچشم

گفتمش بی روی تو شبها ندیدم روی خواب
گفت چون بیدار ماندی تا سحر گفتم بچشم

گفت بردارم نقاب از روی خود ای تراب
طاقت نظاره‌اش داری اگر گفتم بچشم

نقد جان و دل بکف دارم خریدار توام
خویشتن را گم کرده‌ام از بس طلبگار توام

گر بسر تیغم زنی کی سر کشم از کار عشق
نیست کارم از سر و کم سر و کار توام

نی ز طور آگاهم و نی واقف از سر کلیم
حرف ارنی میزنم مشتاق دیدار توام

[illegible] از قد مبوس خودم
اوفتاده سرنگون در پای دیوار توام

از لب جان بخش خود بهر خدا حرفی بگو
ای مسیحا جان بلب از شوق گفتار توام

تا بدل یادِ خرامِ تست دارم زندگی / جنبشِ نبض است گویا موجِ رفتارِ توام
تا دو چارم گشت چشمِ پرفنِ بدمستِ تو / نرگس آسا بیخود و مخمور و سرشارِ توام
خواهی از نازم کشی و خواه بردارم کشی / من بهر صورت شهیدِ نازِ بردارِ توام
گو تراب از قیدِ الفت همچو سرو آزاد است / من چو قمری طوق در گردن گرفتارِ توام

طرفه عشقے دریں زماں دیدم / عاشقِ پیر نوجواں دیدم
همه بود ست عکسِ آں عالم / هر چه من اندریں جهاں دیدم
وز همه محدثات نورِ قدم / بالیقیں بے شک و گماں دیدم
بے تکلف خدا بسے یاد آید / هر کجا جلوهٔ بتاں دیدم
آنکه دارد هزار پرده حجاب / من بهر پرده اش عیاں دیدم
گه بسوئے رقیب چشم فتاد / گه رخِ یار مهرباں دیدم
تا نیفتد نظر بچشمِ دگر / در دلِ عاشقش نهاں دیدم
جاں بلب هم نمے تواں آمد / در غمش همچو ناتواں دیدم
کس ز معشوق و عاشق است تراب / جمله خود را دریں میاں دیدم

فصلِ گل دیدم و خزاں دیدم / بارها سیرِ بوستاں دیدم
چاک در سینه داغ بر دل داشت / در چمن رنگِ ارغواں دیدم
روئے مالید آخر او بزمیں / هر کرا سر بآسماں دیدم
عیشِ دنیا وبالِ عاقبت است / سودِ ایں جا همه زیاں دیدم
دل نه بندم دریں سرائے سپنج / کآمد و رفتِ کارواں دیدم
هر که ایں جا نشسته فرو کش شد / صبح یکباره آشیاں دیدم

دیدم او را تراب وحیرانم
ای کجا دیدم و چسان دیدم

خبر ز خویشتن ندارم زبسکه بیهوشم
ببین که از می عشقت چگونه مدهوشم

بلی بگفتم و چون بنده سجده‌اش کردم
وبسکه رفت خطاب الست درگوشم

مرا چه کار ز خود بینی و خودآرائی
فقیرم و بیخود و بیخویشتن و خود فراموشم

ز ترس باد خزان در چمن نمی خندم
چو غنچه سر بگریبان فکر و خاموشم

چرا ز صحبت من زاهدان کناره کشند
نه من کباب خورم نی شراب مینوشم

بیا که یکقدم لطف تو بس است مرا
براه وصل گر از خود هزار میکوشم

تراب همچو دلش در کنار خود جویم
که جای دلبر من نیست جز در آغوشم

پرده بردار ز رخ ای بت محبوب تمام
که دل از شوق جمال تو ندارد آرام

بامنت ای مه بی مهر حجاب است ترا
چشم بر روی تو دارم دم صبح و سر شام

گرچه از منع رقیبان نروم بر در تو
بینم از دور ترا گر تو برآئی بر بام

بیخود از جام شراب تو چه مخمور شدم
او خود از بادهٔ شوق تو بود مست مدام

گر دل تنگ مرا غنچه دهانی یارب
نه کلامی نه خطابی نه پیامی نه سلام

حیف کز نام و نشانم خبری نیست ترا
گشتم از عشق تو هر چند چو مجنون بدنام

دوشش در خواب چه خوش نغمه سرای شیدا
خوانده بیتم که ز خود رفت تراب ناکام

ولی چگونه شود جای عشق و عقل سلیم
دو پادشاه نگنجد میان یک اقلیم

وصال آمد تا ز خود جدا نشوی
همین بس است ز پیر طریقتم تعلیم

عیان بجز تو نه بینیم و گر خدا شاهد
نهان بجز تو نیفتد نظر خدا است علیم

زما بود اَدنی و ز تو لن ترانی ہا ‌ ‌ ترہ است نازِ خدائی مرا نیازِ کلیم

تراب حدِ شریعت نشانِ معرفت است
قدم وراز نباید مگر بقدرِ گلیم

بنشیں بہ کنارم کہ طلبگارِ وصالم ‌ ‌ بردار ز رخ پردہ کہ مشتاقِ جمالم
اے نورِ نظر از تو مرا لطفِ امید است ‌ ‌ بہر چہ نداری نظرِ لطف بحالم
در سوز و گدازم ہمہ چوں شمع سراپا ‌ ‌ تا شیفتۂ روئے تو پروانہ مثالم
پیوستہ خوشم از تو بتصویرِ تصور ‌ ‌ ہم صحبت و ہم بزمِ تو در خواب و خیالم
وصلِ تو بود باعثِ عیش و طربِ من ‌ ‌ ہجرِ تو بود موجبِ اندوہ و ملالم
کو طاقتِ پرواز چہ امکان پریدن ‌ ‌ در دام فگندی و شکستی پر و بالم
فریاد کہ خلق است ز بیدادِ تو نالاں ‌ ‌ آہ از ستمِ تو چکنم پیشِ کہ نالم

زاں روز کہ گردید مخاطب بہ قلندر
آزاد تراب است ز قیدِ ہمہ عالم

فراقِ تو بلب آورد جانم ‌ ‌ نویدِ وصل دہ تا زندہ مانم
چرا بیوجہ از من رخ نہفتی ‌ ‌ چہ رو داد است جرم از من ندانم
دلِ تو چوں ز من برگشت اے دوست ‌ ‌ خموش انداز ناخوشیت کشمانم
بہ عشق از جورِ تو حاشا کہ رنجم ‌ ‌ اگر باشد برائے امتحانم
ندارم طاقتے از ضعفِ پیری ‌ ‌ ز بیدادت بجاں اے نوجوانم
ولکن قہرِ جوانی تا توانی ‌ ‌ نمیدانی کہ پیرِ ناتوانم
رسائی گر نیابم در برش آہ ‌ ‌ رسد در گوشِ او یا رب فغانم
کنوں شفقت بحالِ غیر دارد ‌ ‌ مپرس از قہرِ یارِ مہربانم
جزاک اللہ گویم قصہ کوتاہ ‌ ‌ تراب ار بشنوی یک داستانم

تا دل بدست یار دل افگار داده ام
خود را ز دست خویشتن آزار داده ام

بر بوی آنکه تا سر دامان او رسد
بر باد خاک خود به ره یار داده ام

گر دل فدای نرگس بیمار شد چه غم
صدقه برای صحت بیمار داده ام

سودائیم ز سود و زیانم ترا چه کار
من مفت خویش را بخریدار داده ام

زر ناخریده بندهٔ خوبان شدم شراب
من مفت خویش را بخریدار داده ام

پای تو بوسم و سرت گردم
ای صبا بر درش رسان گردم

تا زنی گرم باد من سردم
پای تا سر همه غمم و دردم

من همین گریم او همین خندد
بر لب خشک و چهرهٔ زردم

یار چشمش کسی چگونه شود
ترک خونریز او کشد دردم

غمزه‌اش نیزه است تشنهٔ خون
مژه‌اش خنجریست تشنهٔ دم

وه چه از جان نیازمندش شد
دل که او را بناز پروردم

گو قناعت بخند منتش دارم
تازه جوریست با منش هر دم

گشته ام پیر ناتوان هرچند
لیک در عاشقی جوان مردم

قیس و فرهاد هم نکرد شراب
آنچه در عشق یار من کردم

چون ز روی هوش در مستی نقاب انداختم
دست لغزیدم ز کف جام شراب انداختم

کاش این دم گردد او در خانهٔ زین جلوه‌گر
گر پی پابوسش سر در رکاب انداختم

شب چو آن میخوار سوی من قدم رنجه نمود
از دل بریان خود پیشش کباب انداختم

شعر و سخن کردم نامی فکر رسا
گو بجای نیک در جای خراب انداختم

[illegible] شراب از غرق چشم خود باشک
هرچه باد آباد من کشتی در آب انداختم

قطعه

قربانِ نگارِ ترک کیشم — گر تیرِ جفاش سینه ریشم
گر زلفِ تو زخمِ شانه دوزد — موهای خوش چه کم ز تارِ ریشم
چون شهدِ لبش چشیم که خطش — مانند مگس زند به نیشم
اکنون چه ز یارِ خویشتن گویم — گر مهرِ جفاش هست پیشم
در ذکرِ وفای یارِ خود دوش — این بیت تراب خوانده پیشم
آن شوخ چه بی وفا برآمد
شرمندهٔ انتخاب خویشم

شاکی ام از تو بهجران بوصال از تو خوشم — راضی ام از تو بجلوه بخیال از تو خوشم
فکرِ دیدارِ توام کرد ز عالم بی فکر — شادم از تو بحضور و بخیال از تو خوشم
جای شکر است که از دام پریدن ندهی — صید کرده چو شکستی پر و بال از تو خوشم
ای که در عشقِ تو نقصانِ دلم هست تمام — با همه جور و جفای تو کمال از تو خوشم
بدگمان از تو نیم گرچه نه صاف از من — گو ترا هست ز من رنج و ملال از تو خوشم
رتبه ام کو که بیابم بکنارِ تو مقام — گر مرا جای دهی صفِ نعال از تو خوشم
خواه مهجور کنی خواه بوصلم مسرور
چون تراب از دل و جان در همه حال از تو خوشم

داری گله از نالهٔ گرم و دمِ سردم — درد اکه ندانی همه دردم همه دردم
عشقِ تو مرا کرد باین رنگ نمودار — رحمی نکنی بر لبِ خشک و رخِ زردم
نسبت بمجنون کرده شکستی سرم از سنگ — دیوانه شدم آه چه تقصیرِ تو کردم
یا مردنیم طاقتِ رفتار ندارم — عشقِ تو روان کرد بهر خانه چو نردم
خاطر نه مکدر کن و دامن نه برافشان — کی دامنِ پاکِ تو بیالود ز گردم
در عید دو دم گر بکنارم تو در آئی — جان بر تو فدا سازم و قربانِ تو گردم

هرچند تراب هست زیاد تو فراموش
دارد دل آشفته او یاد تو هردم

درد خود گفتم ازو گفت دوائے تو منم
چاره ساز تو منم جز شفائے تو منم

عرض کردم غم دل کاهش جانست مرا
گفت خوش باش که غمخوار برائے تو منم

گفتم اے شوخ ز عشاق حجابت عبث است
برقع بردار که مشتاق لقائے تو منم

گفت بے پرده رخ خوب مرا نتوان دید
برقع افگنده برخ هوش ربائے تو منم

گفتمش دور چرا گفت نسیم دور ز تو
جلوه پیرا همه تن زیر قبائے تو منم

گفت از درد و غمت پیر شدم گفت چه غم
گر تو از عشق شدی پیر عصائے تو منم

صفت او چه کنم آنکه ز من گفت تراب
همه ذات تو منم نیز ورائے تو منم

من چه سر تا قدم از خویش فدائے تو منم
سرفرازم که سر افگنده بپائے تو منم

گر نه بیداد تو آید بزبانم گله
آشنائے تو منم محو رضائے تو منم

کس بدشمن نکند آنچه تو با من کردی
راضی ام بر ستمت خوش بجفائے تو منم

همه شاهان بگدایان نظر لطف کنند
لطف کن اے شه خوبان که گدائے تو منم

تو گلے خنده زنان گفت ز بلبل روزے
در بهاران سبب بانگ و نوائے تو منم

گفتم از هجر تو تاریک جهان شد بر من
گفت شک نیست دریں شمع برائے تو منم

خون بهائے دل خود را چو طلب کردم ازو
گفت زیں بیش چه خواهی که بهائے تو منم

گفتم از دست تو رسوائے جهانے شده ام
گفت مقبول جهانے ز دعائے تو منم

عاشق صورت خوب تو تراب است اگر
واله و شیفته ناز و ادائے تو منم

نه یکی جلوه هزاران جلوه یارست میدانم
ز نیرنگی چها رنگش نمودارست میدانم

ز استغنا جمالش لن ترانی می کند هر چند
چو موسیٰ یک جهان مشتاق دیدارت میدانم

بهر شانی که خواهی جلوه فرمائی سرت گردم
ترا هر خود نمائی با سزاوارست میدانم

نه من تنها اسیر حلقهٔ زلف گره گیرم
جهانی در خم و پیچش گرفتارست میدانم

بروی ماه ما نا خوش نماید ظلمت گیسو
که هر تار سیاهش چون شب تارست میدانم

عجوا از حکمة العینش شفای خویشتن ای دل
که خود آن چشم نرگس وار بیمارست میدانم

چگونه پاکدامن مرد دنیا دار را گویم
که دنیا جیفه و ناپاک و مردارست میدانم

اگر جنت هوس داری کناره کن ز بدکاری
که دوزخ صورت اعمال و کردارست میدانم

تراب آن نوجوان هرگز نمی‌شد زیر دست تو
ترا پیری زبردستی مددگارست میدانم

بُرد شوخی دل مرا چه کنم
بیدلم کرد دلربا چه کنم

مرض عشق را علاج نیست
یارب این درد را دوا چه کنم

ناصحا از ازل دلم بر زلف
مو بمو گشت مبتلا چه کنم

یار بر قتل دل کمر بسته
کارم افتاد با قضا چه کنم

بیوفائی شعار خوبانست
شکوهٔ یار بیوفا چه کنم

او بدشنام یاد کرد مرا
عوضش من بجز دعا چه کنم

تا بزلف سیاه او نرسید
هائے از دست نارسا چه کنم

خود بشکل بتان تو جلوه گری
بت پرستم نه ای خدا چه کنم

اندکی در برم نشسته بگو
بیش ازین خاطر شما چه کنم

ای که حال کسی نمی پرسی
با تو اظهار مدعا چه کنم

رخ بسوی تراب کرده بگو
پرسش حال این گدا چه کنم

دلا آرامِ تو در عشق دشوارست میدانم
که دلدارت دلِ افگار و دل آزارست میدانم

مژه چوں خنجر ابرو تیغ خمدارست میدانم
نگاهش تیر و چشمش ترکِ خونخوارست میدانم

دو چارش کے شوم ناز و ادائے او بصد شوخی
بقتلِ عاشقاں هر وقت تیارست میدانم

نگردم تلخکام از وے اگر حرفے ترش گوید
لبِ لعلش ز شیرینی شکر بارست میدانم

شد از رنگِ حنا دستِ تو دستاویزِ خونریزی
ترا از خونِ عاشق ناحق انکارست میدانم

خودی کفرست اے خودبیں خدا را یاد کن بیخود
دگر نه رشتهٔ تسبیح زنارست میدانم

ملامت کردنش بیجا نصیحت را چه دخل اینجا
تراب از عشقِ او مجبور و ناچارست میدانم

ردیف النون

سپنجی اقامت روا نباشد دلا بمهمانسرائے ماندن
چرا تو داری بدارِ فانی همیشه خواهش برائے ماندن

دلم ز شوقش بره نشسته ز پا شکسته ز هوش رسته
مپرس حالش خراب خسته بیار رفتن نه جائے ماندن

رسد چگونه کسے بجاناں که هست چوں سگ رقیب دربان
محال باشد بکوئے جاناں گذارِ ره کس چه جائے ماندن

بگو بصیاد دام گستر که صید می کن ز بلبلی اکثر
که بلبل اندر خزاں نیارد میانِ گلشن هوائے ماندن

تراب از حق همیشه خواهد بحفظ شرع و طریق احمد
خدائے دیدن خدائے گفتن بذکر و فکر خدائے ماندن

اے گرفتارِ خودی طعن بدرویش مکن
غیبتِ پاک درونانِ صفا کیش مکن

جاں سلامت نبری از نفسِ درویشاں
لقمهٔ شیر مشو دشمنیِ خویش مکن

هر چه مقسومِ تو حق کرد هماں خواهی یافت
طلبِ حبه از قسمتِ خود بیش مکن

شیوهٔ آدمیت گیر که آدم زادی
زندگانی چو خر و گاو و بز و میش مکن

حاضرِ مجلسِ مردانِ خدا باش مدام
صحبتِ مردمِ بد وضع و بداندیش مکن

راحتِ در دلِ مخلوق رساں تا مقدور
هیچکس را ز خود آزرده و دل ریش مکن

مرشدت ہرچہ نہاں گفت عیاں گوی تراب
لب باسرار کشا ہیچ پس و پیش مکن

پس از مرگم چناں برگشت از اخلاص یارِ من — کہ بہرِ فاتحہ گاہے نیامد بر مزارِ من
گریباں چاک تا دامن گذشت از عقل کارِ من — کجا گیرد رفو از پندِ ناصح تار تارِ من
نہ از اشکِ سفید و سرخ تنہا آبرو دارم — ز یاقوت و گہر کردند مردم اعتبارِ من
دل از شوقِ کنارِ تو چہ بیتاب است در پہلو — بہ بیں بیتابیٔ دل را بیا اندر کنارِ من

پئے تیغ آزمائی دوش یاد ہم کرد آں ظالم
تراب ایں سخت جانی عاقبت آمد بکارِ من

زیں بیش مبند اے گلِ غنچہ دہنا دہن — لب برکشا بگو زمن اے کم سخن سخن
تازہ نکرد قصۂ فرہاد ہیچ کس — تا حال ماندہ است حدیثِ کہن کہن
خورشید خیرہ چشم شود ماہ منفعل — گر بے حجاب وا کند آں گل بدن بدن
چوں لالہ داغ دارم چوں نرگس انتظار — گشتیم بشوقِ آں گلِ رشکِ چمن چمن

دیگر مقرِّ ما نشود در غمش تراب
خواہم بکوئے یارِ من بے وطن وطن

در فراقش نیست ضبطِ اشک در قابوئے ما — مے فتد ایں طفلِ گستاخانہ بر زانوئے من
چشم تر رخ زرد و دل پر درد دارم در غمت — گر نشانِ عاشقی خواہی نظر کن روئے من
باغباں گر گل مے ریزی بگرد تربتم — شاخِ گل بہرِ خدا انداز در پہلوئے من
جاں بہ تن تا بودنِ صیاد بود او رفت رفت — نیست در دام از نشانم جز پر و بازوئے من

یک نگہ کردی بسویش نیم بسمل شد تراب
اے بقربانت نگاہے بارِ دیگر سوئے من

پئے تعلیمِ آں طفلِ دلستاں — ز داغِ دل برم نقلِ گلستاں

لبم خشک است از عشقِ تو چون دانه
هنوز شیر الب تر است از شیر پستان

مزن در سینهٔ پروانه آتش
مشو در پرده ای شمعِ شبستان

و هم سر زدم بسیا گرد تو گردم
خوش آید آفتابا در زمستان

تو زلف از روی خود بر کش ز آگره
حبش غالب شود بر انگلستان

نخواهم از تو جز بنده نوازی
تو کارِ بندگی از بنده بستان

کلامِ تو حلاوت بخش دلها
لبت شیرین دهانت شکرستان

خیالت خواب نرگس یکقلم برد
شده وادیِ حیرت نرگستان

تراب از وصفِ پیرِ خود چه گوید
سگِ کویش به از شیرِ نیستان

خدنگِ عشقِ بتان را نشانه شد دلِ من
غمِ نهانیِ جان را بهانه شد دلِ من

جمالِ روی تو دیده نه زلف دیده نه خال
اسیرِ عشق چه بی‌دام و دانه شد دلِ من

ندانم آن مه دل کش کدام طرف رود
از این طرف عقب او روانه شد دلِ من

دلِ رقیب نگردد چسان ز رشک کباب
همای قرب ترا آشیانه شد دلِ من

تو جلوه گاه خودش ساختی بدولتِ تو
فریدِ عصر و وحیدِ زمانه شد دلِ من

کشید زلف مرا خاطرم پریشان کرد
به پیچ و تاب ز شوخیِ شانه شد دلِ من

تراب گنجِ قناعت خوش است بهرِ فقیر
غنی ز خواهشِ مال و خزانه شد دلِ من

منم چون بلبل از عشقِ تو نالان
تو دائم همچو گل می‌باش خندان

چو پروانه دلم از هجرِ تو سوخت
تو چون شمعی مرا سوزان و گریان

دهانت درج و دندانت گهرها
لبِ لعلت به از لعلِ بدخشان

دلِ تو ساده و روی تو ساده
لت دیده و شد آئینه حیران

تو خوش گردی ز پیچ و تابِ کاکل	من از زلفِ تو چنین خاطر پریشان
تو چون لیلی ز خلوت خانه باشی	چو مجنون آواره ام من در بیابان

تو اولادِ علی مشکل کشائی
تراب از وے شود ہر مشکل آسان

ردیف الواؤ

بصحرائے طپید دیوانۂ تو	نه محرومی ز خلوتخانۂ تو
تو شمعِ حسنی و پروانداری	که مے سوزد چرا پروانۂ تو
بلائے جانِ من شد زلف و خالت	گرفتارم بدامِ دانۂ تو
تو در گلشن چرا بیگانه داری	که نبود هیچ گل بیگانۂ تو
بجان و دل بود هر سرو آزاد	غلامِ قامتِ جانانۂ تو
بزخمِ گل چرا گشتی نمک ریز	که شورِ خلق شد افسانۂ تو
نگاهِ تو بس است اے ساقیِ مست	ندارم حاجتِ پیمانۂ تو
ز حالِ خود چه گویم بیخودم کرد	خیالِ نرگسِ مستانۂ تو

تراب از شمعِ ایوانِ ولایت
خدا روشن کند کاشانۂ تو

بیا شتاب که بیتاب میریم بیتو	باضطراب چو سیماب میریم بیتو
هزار حیف باین زندگی بد از مرگ	که مثلِ ماهیِ بے آب میریم بیتو
شدم ز شوقِ تو بیگانه از یگانۂ خود	جدا ز صحبتِ احباب میریم بیتو
بانتظارِ تو دائم چو نرگسم حیران	کشاده دیده بخواب میریم بیتو
بحیرتم که توئی باعثِ حیاتِ تراب	چسان بعالمِ اسباب میریم بیتو

مرہم چو نشد روزیِ داغ جگر از تو — دیگر چه امید بهی ای بی خبر از تو
بی مهر ز جور تو رہائی نتوان یافت — نفع از تو ہمیں بس که نیابم ضرر از تو
گر قتل کنی گاه شوی حافظ و ناصر — تیغ ست بدستی و بدستی سپر از تو
بیخطره در آیند به بزمت چه مجال ست — عشاقِ تو دارند نهایت خطر از تو
کردی چو گرفتار به پیشِ نظرش دار — نالد بقفس بلبلِ بی بال و پر از تو
ظلمت شب تارست و رخت مهر درخشان — تاریکی و نورست بشام و سحر از تو
قاصد چه ردی حرف که آن شوخ بر آشفت — پرسید نه احوال من و نی دگر از تو
خط خواند جوابش قلم انداز چرا کرد — آیا ز من آزرده که ای نامه بر از تو

یارب ز دلش محو شود جمله تمنا
باقی ست تمنای تراب این قدر از تو

خواجه از حالم چه پرسی بندهٔ خشنم برو — جان فدای روی او شد دل به نقشِ دیگرو
سفلهٔ بی مایه چون خس میکشد سر بر فلک — شاخ نخلِ میوه دارست آنکه دارد سر فرو
هر کسی را عهدِ پیری مقتضیِ مردگیست — چون زراعت پخته گردد آیدش قسمت درو
مهر و مه گاهی بشوخی روبروی او نشد — آینه از سادگی آمد مقابل روبرو

آنکه هر دم عهدِ یاری بشکند با من تراب
کیست نادان تر ز من ای دل که دل بندد درو

صد شمع بزم گشت رخ آتشینِ تو — بس مرده زنده کرد لب شکرینِ تو
دلهای خلق را بجفا کشته نرگست — زلف دراز و پر شکن و عنبرین تو
افسوس در فراقِ تو شبها گریستم — گاهی مژه نه خشک شد از آستینِ تو
هر کس که دید روی تو بی اختیار گفت — صد آفرین بقدرت حسن آفرینِ تو
بهر هلاک ما غضب از شما بس ست — کم نیست از کمانِ تو چینِ جبینِ تو

اے دل دریں طریق منہ پائے بے رفیق
شیطان و نفس و خلق ہمہ در کمین تو

بوئے گرفت ہر کہ بہ گل صحبتے گزید
کے بے اثر تراب بود ہمنشین تو

بو نیامد از دلِ گم گشتہ در گیسوئے تو
موبمو کردم تلاشش گرچہ در ہر موئے تو

از صفائی دم زدن پیشِ تو باشد سادگی
آب شد آئینہ از خجلت بہ پیشِ روئے تو

نے ہمیں نرگس بیادِ چشمِ تو مخمور شد
گل گریباں چاک کردہ مست شد از بوئے تو

زاہدِ ناداں زکوئے گل رخاں دارد چہ حظ
پیشِ عاشق از ارم کمتر نباشد کوئے تو

تیغ در کف پُر غضب استادۂ بہر قتلِ عام
چوں تراب خوں گرفتہ رو بیا در سوئے تو

نعش ہا ہر دم کہ رفتہ از کوئے تو
قطرہ زناں شد طفلِ اشکش سوئے تو

سے کے رود از حلقۂ زلفت کسے
شد کمندِ جان و دل گیسوئے تو

چشمِ تو از غمزہا غارت گر ست
می زند دل مے چرد آہوئے تو

نیست حاجت تیغ در کف داشتن
بہرِ قتلِ دل چہ کم ابروئے تو

خشک مے گردد گیاہ از آفتاب
سبزہ مے آید چساں بر روئے تو

دید حالِ خستہ ام گفتا طبیب
مشرفِ موت ست از رنگِ روئے تو

نیست جز عیسی النفس درماں تراب
قسم باذن اللہ بود از روئے تو

ردیف الہاء

بر افگن اے پری از رُخ نقاب آہستہ آہستہ
بیا یک شب بسویم بے حجاب آہستہ آہستہ

اگر آئی بسوئے من پس از ماہے عجب نبود
کند قطعِ منازل ماہتاب آہستہ آہستہ

درین مدت بصد منت تو یک مکتوب ما خواندی — مثال طفل کو خواند کتاب آهسته آهسته

چنان باشد ز دیده آستین و دامن عاشق — که نم دیده بود کاغذ ز آب آهسته آهسته

نخواند از شرم معشوقی چو در بزم خودش دلبر — ز خود رفتا این دل بی صبر و تاب آهسته آهسته

تو هم همچو اصل خود گردی اگر از خود چشم بر بندی — که گردد خود بخود دریا حباب آهسته آهسته

ز فیض شاه کاظم مرشد برحق یقین دارم
شوم واصل بحق من هم تراب آهسته آهسته

جو از دست دادی شراب آهسته آهسته — خرابم کردی ای خانه خراب آهسته آهسته

دلم هر لحظه از عشق تو می سوزد تو می گویی — بآتش پخته می گردد کباب آهسته آهسته

مکن منعم ز همراهی روان شو هر کجا خواهی — که خواهم رفت با تو در رکاب آهسته آهسته

ازین بانگ خواب است این دو چشم بیدارم — که شب با من سخن گویی بخواب آهسته آهسته

درین تیزی و چالاکی بباید آمد و رفتن — خرامان شو تو از راه صواب آهسته آهسته

کسی از تندی و تلخی اگر حرفی ترش گوید — ده از لعل شکر ریزش جواب آهسته آهسته

مبادا مدعی آگه شود باز از قد و هم تو — بیا سوی من ای عالیجناب آهسته آهسته

بیک نظاره از غمش شد دل رنجور و مسکینم — توان افشاند بر رویش گلاب آهسته آهسته

نباشد وصل او مشکل تراب آخر شوی واصل
شود مطلب برآید دستیاب آهسته آهسته

شبانه خالی از تو نیست بزم و منزل و خانه — ز لست آبادی عالم جهان بی تست ویرانه

تویی ساقی تویی شاهد تویی باده تویی پیمانه — تویی رند خراباتی تویی مخدوم میخانه

جمال [illegible] در دیده بر هر جا نمودی — تویی در کعبه و مسجد تویی در دیر و بت خانه

به هر [illegible] عاشق و معشوق [illegible] به هر سو عاشق — تویی بر صورت شمع تویی بر شکل پروانه

[illegible] از راه [illegible] — همه باهم یگانه اند یک کس نیست بیگانه

مے کشد مارا بسیرِ بوستانے تازہ
سرو قدے گلرخے غنچہ دہانے تازہ

رحم کن اے شانۂ زلفِ یار را برہم مکن
شد اسیرِ حلقۂ او ناتوانے تازہ

گہ بدستارِ سفید و گہ بسرخ و گہ بسبز
جلوہ اش ہر روز دہ بینم نشانے تازہ

پاے رفتارِ تو خواہد کرد خلقے پائمال
سر بپایت مے دہد ہر لحظہ جانے تازہ

گاہ بد دل باشد از من گاہ باشد بد دماغ
بدگمانش کرد از من بدگمانے تازہ

گرچہ در اظہارِ سوزِ دل زبانم مے برید
ہمچو شمع مے شود ہر دم زبانے تازہ

گو شنیدم مے کشد تیرِ نگاہش یکطرف
زندہ مے سازد لبش گیسو جہانے تازہ

بردہ دل از دلبریِ دلستانے تازہ
ماہ روئے تازہ ابرو کمانے تازہ

مستعد شد بہرِ قربانِ دو عالم الاماں
ترک چشم تازہ ابرو کمانے تازہ

یار سویم آمد و وصلش نشد روزی مرا
بر دلم از داغِ حسرت زد نشانے تازہ

از نظر دورم نشاندی غیر را خواندی ببر
کردہ در عشق با من امتحانے تازہ

در میانِ غیر گفتم ماجرائے خود تراب
شب چو پرسش کرد از من داستانے تازہ

ردیف الیاء

انچہ من مے کشم جفائے کسے
نکشد ہیچ آشنائے کسے

از تو آزردہ دل چرا نشوم
ناخوش از من شدی برائے کسے

ہر کہ احوالِ من شنیدہ بگفت
کس مباد اینچنیں فدائے کسے

نالۂ عندلیب کے شنود
گوشِ گل ہست بر نوائے کسے

بہ نگاہے دلِ تراب ربود
چشمِ مے گوں و سرمہ سائے کسے

بازآید بدل شکیبائی | گر تو اندر کنار من آئی
در خیال رخ تو دل شادست | غم نباشد مرا ز تنهائی
قامت تو قیامت برپاست | بارک الله چه سرو رعنائی
در غم هجر یار بالایت | بر دلم شد بلای بالائی
عشق زلف سیاه و پرخم او | کرده شهره مرا بسودائی
روی زیبای تو دل از من برد | انعم الله چه شوخ زیبائی

که قراهت وداع صبر کند
گر بسویش نگاه فرمائی

دلا گر شوق وصل یار داری | خیال خام دور از کار داری
ز حرف تلخ و ترشت گر شوم خوش | گر شیرین لب شکر گفتار داری
هنوز از تیغ تو خونم نشد خشک | عجبت از قتل من انکار داری
مرا معشوق دیگر نیست جز تو | تو عاشق مثل من بسیار داری
غلامت سرو آزاد و تذروست | چه خوش قد و چه خوش رفتار داری
بظاهر داریت با من عیان شد | که پنهان خاطر اغیار داری

قراهت امشب ببزمش بار عامست
بیا گر خواهش دیدار داری

گر اند کمی ز صفت و طبع خود بغیر شوی | در اهل کشف و کرامات بی‌نظیر شوی
رسی بمرتبهٔ صاحب بقا بالله | بکلی دگر از خود کناره گیر شوی
امیر همچو گدا بر در تو سر بنهد | دمی که بی غرض از زر شوی امیر شوی
نگار خود بخود اندر کنار تو آید | اگر تو از طلب او کناره گیر شوی
همیشه در بر صیقل گران دین بنشین | هر آئینه که تو هم آئینه نظیر شوی

شومی بخلق تو در راستی نشانه اگر — جدا ز کجروشان از کمان چو تیر شوی
میا به مجلسِ عشاق هرگز اے واعظ — بدستِ عشق مبادا تو هم اسیر شوی
نشانِ سروری و سربلندیست همین — که سرفرازی بعشق رهبوسی فقیر شوی

تراب درگه تو خود شود ز یاد نگاه
چو زائر حرمِ پیر دستگیر شوی

هرکه دارد سوز و سازِ عاشقی — داند او راز و نیازِ عاشقی
همچو پروانه ز سر تا پا بسوخت — شمع هم دارد گدازِ عاشقی
هرکه در کارِ خدا سر نذر کرد — شد چو سرمد سرفرازِ عاشقی
مے تواں کردن وضو از خونِ دل — کمیں بود شرطِ نمازِ عاشقی
هرکه در معشوق گم گردد تمام — باشد او از یکه تازِ عاشقی

رنگ زرد و آه سردِ من تراب
مے کند اظهارِ رازِ عاشقی

شود در بے خودی ظاهر خدائی — بکن بهرِ خدا از خود جدائی
انا الحق همچو منصورت سزاوار — ز بندِ خود اگر یابی رهائی
کجا یابی محیطش همچو ماهی — نگردد تا ز بحرت آشنائی
خدا را بے نیاز ہیائے او بیا — مشو مغرور زهد و پارسائی

تراب از عشق بیخود باش دائم
مکن چون خوبرویاں خودنمائی

در جنونم از پے غمخوارگی — کس نیاید پیشِ جز آوارگی
دلبرِ غارت گرِ تاب و تواں — برد صبر و طاقتم یکبارگی
بے تکلف بندهٔ مجبور باش — زانکه باشد بندگی بیچارگی

خدمتش از دل ترا واجب بود پرورشش کرد آنکه در گهوارگی
مغفرت از حق توان امید داشت گر برآید نفس از امارگی
لطف فرما کارسازم شد ازین مرجع خلقم بدین ناکارگی

گر بود بی پرده معشوقم تراب
کس نیابد حسرت نظارگی

من در سر تو بیخودم تو در بر من خودسری من بندهٔ دلداده ام تو بادشاه دلبری
در محفل تو نیست کس از غیر نامی نیست بس خود ساقی و خود شاربی خود بادهٔ و خود ساغری
محراب دین شد ابروت بتخانه چین کشورت اسلام و کفر از تو بود خود مومن خود کافری
هرجا که می‌افتد نظر جز تو نمی‌بینم دگر از بس که دارد صورتت در چشم من جلوه‌گری

نادان تراب از خویشتن شو دانا باو کم بیش شو
در حضرت عرفان او بگذر ز مهر دانشوری

ای بی تو هستیم کو جان و بدن تو هستی من نیستم بجز تو هستیِ من تو هستی
گفتی نفخت زان دم در پیرهن نگنجم هم کیستم که گنجم در پیرهن تو هستی
از نحن اقرب تو پیدا شدست این بو در جمله دست و بازو چشم و دهن تو هستی
ای والهٔ تو بلبل هم لاله هست هم گل مطلوب عندلیب و خوبی چمن تو هستی
سرسبز باغ از تو قمری بداغ از تو ای قامت قیامت سرو و سمن تو هستی
ای شمع روی فیروز پروانه از تو در سوز وی مهر عالم افروز نور زمن تو هستی
ای لیلی از تو مجنون وی قیس بر تو مفتون شیرین هم از تو موزون هم کوهکن تو هستی
مطلق بصد نشانی پنهان بصد عیانی بالکیست کن ترانی چون خویشتن تو هستی

هرگز زبان نجنبد گر جنبش از تو نشود
گویا تراب نبود در هر سخن تو هستی

چو عارضِ تو ندیدم بلالہ زارے یکے
نیافتم بچمن چوں تو اے نگارے یکے

بحسنِ صورتِ تو نیست در ہزارے یکے
بخوبیِ تو نماند دریں دیارے یکے

دو فتنہ آفتِ ہوش و قرارِ من گشتند
نگاہ مست یکے چشمِ پُر خمارے یکے

دو فرقہ فارقِ تمکین و عقل پرانند
جوانِ شوخ یکے طفلِ نی سوارے یکے

بفتحِ قلعۂ ہجرت کفایت ست مرا
سپاہ نالہ یکے فوجِ اشکبارے یکے

دو چیزہ دست ہمیشہ بوند خون آلود
کفِ نگارے یکے پنجۂ چنارے یکے

خدا ازیں دو یکے ہم کند نصیب کسے
کنارِ یارے یکے یار در کنارے یکے

دو شیوۂ تو مرا عاقبت ہلاک کنند
ہمیشہ قہر یکے غصہ بار بارے یکے

دو حائل اند میانِ کنار و بوسِ توام
زمن حجاب یکے زتو ننگ و عارے یکے

دو چیز خاصۂ گلگشتِ بوستاں باشد
شرابِ ناب یکے یارِ غمگسارے یکے

دو چیز سلسلہ جنبانِ بود جنونِ مرا
نویدِ سبزہ یکے موسمِ بہارے یکے

خلافِ عقل روی ترکِ ننگ و نام کنی
تراب لازمِ عشق ست زیں دو کارے یکے

کرد مخمورم چو نرگس چشمِ مے گونِ کسے
برد خواب از دیدہ ام تاثیرِ افسونِ کسے

کردہ پامال از دستِ حنا دلہائے خلق
ایں کفِ پائے تو رنگیں ست از خونِ کسے

خود بخود سوئے منِ مسکیں تو دیدی از غضب
یک نظر را ہم نیم در عشق ممنونِ کسے

پا بزنجیرم چو دید او گفت در کویم میا
رحم مے آید مرا بر حالِ مجنونِ کسے

ماجرائے دل چہ مے پرسی ندانم بیش ازیں
یک بیک گردید ایں دیوانہ مفتونِ کسے

مے نویسم یار خود را نامہ بے نام و نشاں
تا نگردد ہیچ کس واقف زمضمونِ کسے

ہمرہِ دنبالہ دارش نیست بے چیزے تراب
ترکِ من امروز دارد میلِ شبخونِ کسے

دل چو شانه هست سرگردان گیسوئے کسے
دیده چون آئینه حیرانست بر روئے کسے

بیخودم کرد دست یارب جلوهٔ روئے کسے
مے برد از خود نگاهِ چشمِ من سوئے کسے

گرد آشفته خیالم عنبرین موئے کسے
فتنهٔ دین و دلم شد زلف هندوئے کسے

از کجا مے آئی اے پیکِ صبا جانم فدا
گر تو مے آید هوائے دلکش و بوئے کسے

نیست بر ظاهر نشانے بر تنم از زخم تیغ
خورده ام اما بباطن زخم ابروئے کسے

چشمِ فتانی دلم را وحشت از خود میدهد
گشت صحنِ سینه ام رمگاهِ آهوئے کسے

کس چه داند از مکان و منزلِ عشقم تراب
باشد افتاده براهے یا بسرِ کوئے کسے

ابروئے بتِ جلوه کنان بر لبِ بامے
آمد به نظر همچو هلالے سرِ شامے

طرز و روش و ناز بهمان آفتِ جانست
دل برد ز دستم صنمِ کبک خرامے

از پیچ و خمِ زلف محالست رهیدن
صیدش نشود باز گرفتار بدامے

در هجر تسلی که دهد وصل طلب را
از جانبِ جانان نه سلامے نه پیامے

بارے چه امیدست ازو لطف و مدارات
یارے که دل آزارد و رنجد بسلامے

دل نذر برم سر بنهم بر قدمِ او
در کوچهٔ من یار چو آید دو سه گامے

صد جام لبالب بحریفان دهی آخر
داری تو چرا تشنه لبم از لبِ جامے

چون غنچه مگر لب نگشائی به تکلم
ماندم ز لبِ لعلِ تو مشتاقِ کلامے

آزاد نمودی و نرفتم ز درِ تو
تا هم نکنی قدر وفادار غلامے

کو لیلی و مجنون و کجا شیرین و فرهاد
ماندست ز فانی شدگان قصه و نامے

پیوسته تراب است مقیمِ درِ شاهی
نیکوتر ازین نیست مقرے و مقامے

غیر ازین نیست دوائے دلِ بیمار کسے
سنبلِ زلف کسے یا گلِ رخسار کسے

یار غمخوار ترا ہر کہ بگوید غلط ست — در غم ہجر نہ مشفق و غمخوار کسے
عاقبت خوب نباشد ستم و جور و جفا — اے دل آزار مشو در پے آزار کسے
دی شنیدم سر راہے کہ بآواز حزیں — نالہ مے کرد کسے در پس دیوار کسے
در طپیدن چہ کم از ماہیِ بے آب بود — دلِ مشتاق کسے تشنۂ دیدار کسے
یارب از دامِ محبت برہاں زود مرا — بیکسے را نکنی باز گرفتار کسے

جائے یا ہم بحساں پہلوئے معشوق تراب
در پرسش نیست چو اغیار روادار کسے

نخواہم از تو کہ پیشم سرِ نیاز آری — نہم بپائے تو سر تا مرا نیاز آری
عبث بود ز تو امیدِ دردمند بہا — ترا ست شیوۂ بیرحمی و دل آزاری
بتے کہ پردہ نشین ست قیمتش قدرش — زیادہ تر بود از گلرخان بازاری
مرو بہ تیرہ دلی در حضورِ صاف دلاں — کہ سیم قلب بصراف بردہ باز آری

تراب خود ہمہ کارِ تو ساختہ گردد
چو رخ بسوئے خداوند کارساز آری

دید در پردہ مگر زلف گرہ گیر کسے — کہ نہاں گشت دلم پائے بزنجیر کسے
دوستاں دفع قضا نیست بتدبیر کسے — واگذارید تن خویش بتقدیر کسے
انچہ در شب نظر آید بسحر دیدہ شود — خواب ما را نبود حاجتِ تعبیر کسے
لاجواب ہم لبِ لعلِ تو بیک حرف نمود — پیش رفتست کجا پیشِ تو تقریر کسے
نقطۂ خالِ تو در حلقۂ کاکل ستم ست — دانہ در دام نہادی پئے تسخیر کسے
چشم پوشیدہ ہم از جلوۂ جاناں شادم — دیدہ ام گشت نہاں خانۂ تصویر کسے
چشم رخسارِ تو دیدہ دل من گشت ہلاک — کشتہ گر دید کسے باعثِ تقصیر کسے

ز دیدہ ام نشود ضبط اشکِ سیلانی — بگو بنوح کہ باز آمدست طوفانے

اگر به هجرِ مرا نیست سوئے جیبانی — من و امید وصال و خیال جانانے
اگر بتان ز غبار رم فشانده دامان اند — بروز حشر شود دوست من بدامانے
مگو که زلف بروئیش فتاده خم گردیده — شکست خورده و تن کافر از مسلمانے

تراب شعرِ تو دیوانه کرد مجنون را
کنون رواست ترا انتظامِ دیوانے

قلق از سوزشِ پروانه داری — ز سوزِ عاشقان پروانه داری
نبود آشفتهٔ لیلی بجز قیس — تو صدها عاشقِ دیوانه داری
بیا در کوئے من روزے گر از لطف — سرِ آبادیِ ویرانه داری
لبالب جام خواهم ساقی از مے — چرا خالی لبِ پیمانه داری
طریقِ بیخودی مسدود گردی — اگر بسته درِ میخانه داری
دلم قربانِ ایں مژگان و ابرو — عجب تیر و کمان ترکانه داری
نوائے ما گدایان کے خوش آید — دماغِ عالی و شاهانه داری
مرا اے ماه با تو الفتے هست — تو با من هم سرے داری یا نه داری

تراب آوازهٔ عشقت فزودی
که هاؤهوئے خوش مستانه داری

از زلف بر رخ نقاب تا کے — وز شب بسحر حجاب تا کے
عمریست که سائلِ وصالم — خاموشیِ تو در جواب تا کے
از هجرِ تو سوختم سراپا — دیگر ز جفا عذاب تا کے
دامانِ تو در کفم نیاید — از خاکِ من اجتناب تا کے
مطرب بنوا رساند دل را — ایں چنگ و دف و رباب تا کے
ساقی قدحے ز عشق پر کن — سرگرمِ شرابِ ناب تا کے

حرفی نکند لبِ تو با من
با غیر چنیں خطاب تا کے

سوئیش نگہے ز لطف فرما
آزردگی از **تراب** تا کے

زحالِ خود چه گویم محرمے دارم نه غمخوارے
مرا اُفتاده باپارے ستمگارے سروکارے

بُتے کافر ادائے دلفریبے فتنہ پیرائے
برہمن زادۂ شوخے بدوش افگندہ زُنّارے

جوانے آفتِ جانے بلائے دین و ایمانے
زُرخِ او ماہِ تابانے سرِ زُلفش شبِ تارے

بقامت سروِ رعنائے بطلعت نیّرہ سیمائے
زسر تا پا خود آرائے قدم تا فرق عیّارے

مپرس از وصفِ آں دلبر که نبود مثلِ او دیگر
دل آویزے دل افگارے دل آرائے دل آزارے

نیارد رحم بر پیرے دہد رنجش بتدبیرے
فریبد دل بتقریرے نگارے چرب گفتارے

شود ناخوش کند رنجش اگر وصلش کند خواہش
تراب آشفتۂ دل رفتۂ مشتاقِ دیدارے

زرُخِ او ناصحا گردیده باشی
تو ہم دیوانہ اش گردیده باشی

نگوئی قیس را دیوانه ہرگز
اگر خود عاشقِ شوریده باشی

محبت کم نگردد از ملامت
کمالِ عاشقی نشنیده باشی

مرا از بندگی معذور داری
اگر صاحبدلے فہمیده باشی

نگویم یک بیک گلہا شگفته
تو اے غنچہ دہن خندیده باشی

دعائے خیر قاصد گفته باشد
اگر حالم از و پرسیده باشی

بیا در بر مشو دور از کنارم
اگر بہرِ دلم گردیده باشی

دو چارم شو گہے از شوخ چشمی
چرا با من نگہ دزدیده باشی

تراب از تو چگونه چشم پوشد
بچشمش گرچه نورِ دیده باشی

چرا از عاشقاں رنجیدہ باشی
خطائے عشق گر بخشیدہ باشی

شنیدہ شعر موزونم لبفرما
کہ تا موزوں سخن سنجیدہ باشی

تو اے گلچیں منال از زحمتِ خار
نشاید بخلیش گل چیدہ باشی

مرا اے کوہ کن جاں کندن افتاد
تو کوہ بے ستوں کندیدہ باشی

چناں مے ترسم از زلفِ درازت
کہ از مار سیہ ترسیدہ باشی

برو لے دل ز پہلویم جدا شو
ز دلبر تا کجا پوشیدہ باشی

تراب از یار کن قطعِ شکایت
اگر باوے نہ دل چسپیدہ باشی

نہ باز آ از طلب تا زندہ باشی
اگر جوئندہ یابندہ باشی

چو بلبل ہر سحر زن نالۂ شوق
ہمیشہ تا چو گل در خندہ باشی

قدم لغزد مبادا در طریقت
نظر بر ہر قدم افگندہ باشی

ایاز آسا شوی معشوق محمود
اگر مولائے خود را بندہ باشی

دلا آساں نباشد عشقبازی
برائے یارِ جاں بازندہ باشی

الٰہی رحم کن دیگر چہ گویم
چہ خود دانندہ و بینندہ باشی

تراب از دامِ خوباں کے بر آید
اگر بدنامیش خواہندہ باشی

نہ روئے حسن اگر نازندہ باشی
چو حسن آخر شود شرمندہ باشی

بود تا بر فلک خورشید رخشاں
تو اے مہ بر زمیں رخشندہ باشی

شود عمرت دراز لے زلفِ کافر
کہ بر روئے بتاں زیبندہ باشی

بروزِ حشر گیرم دامنِ تو
گر از من آستیں افشاندہ باشی

دل از خود میرود در اشتیاقت
بپرسش زود آ اگر آئندہ باشی

فدائے تو شوم پائے تو بوسم ‏ تو کے مهمانِ من ناخوانده باشی

نباشد چوں تراب اقبالمندی
که دائم در کنارش مانده باشی

دلِ من سوختی پنهاں چه کردی ‏ چه کردی بامن ایجاناں چه کردی
جهانے را به تیغِ ناز کشتی ‏ چه کردی هاں چه کردی هاں چه کردی
کشیدی دامن از خاکِ گدایاں ‏ چه کردی اے شه خوباں چه کردی
برُخ برقع فگندی از شبِ زلف ‏ چه کردی اے مه تاباں چه کردی
بهارت دید بلبل نعره زن شد ‏ چه کردی اے گلِ خنداں چه کردی
ادائے تو بلائے جانِ من شد ‏ چه کردی اے بلائے جاں چه کردی

تراب از دستِ تو تنگ است و بدنام
چه کردی اے دلِ ناداں چه کردی

زهے بیدل که دلدارش تو باشی ‏ خوشا غمگیں که غمخوارش تو باشی
متاعِ قیمتے جانست در تن ‏ دهم مفت از خریدارش تو باشی
چساں در بر نگیرم هچو دلبر ‏ دلِ خود را اگر یارش تو باشی
نخواهی زاهد از زلفش رهائی ‏ اگر یک مو گرفتارش تو باشی
دلا خود یار گردد طالبِ تو ‏ اگر اندک طلبگارش تو باشی
بگو ارنی مترس از لن ترانی ‏ اگر خواهانِ دیدارش تو باشی
دلِ رنجور را صحت که بخشد ‏ اگر در فکر آزارش تو باشی
شهودِ عشقِ تو داریم مقبول ‏ چرا در ردّ و انکارش تو باشی

نمی خواهد تراب از خلق امداد
خداوندا مددگارش تو باشی

نیامد در کفِ من زُلف گاہے　　سیہ بختم زہرِ زلفِ سیاہے
مرا اے ماہ خوش گذرد ہمہ سال　　اگر آئی بکویم بعد ماہے
چرا مفتوح نشود قلعۂ ہجر　　ز آہ و نالہا دارم سپاہے
گرش بر حالِ ما رحمے نیامد　　دگر کو مثلِ من حالت تباہے
حریفم گشت شوخِ راحت قدے　　نگارے کج خرامے کج کلاہے
خدا حافظ دلش برگشت از من　　مخالف شد گدا را بادشاہے

چو شمشیر از میاں قاتل بر آورد
بر آمد از ترابِ خستہ آہے

اگر در عشقِ تو کردم گناہے　　ز چشمِ عفو کن سویم نگاہے
کفِ دستت حنا گیر دلِ شوخی　　مرا ہم کاش بودے دستگاہے
ز تاریکیِ زلف و نورِ عارض　　بود یارِ مرا شام و پگاہے
خدا شاہد دلم بردی تو پنہاں　　ندارم جز تو اے شاہد گواہے
ترا گر خود بود با من سرِ جور　　مرا جز لطفِ تو نبود پناہے
مصاحب کن مشو بدظن ز عاشق　　اگر خواہی رفیقِ خیر خواہے
طریقِ عاشقی محو ست در محو　　نباشد عشق را رسمے نہ راہے
نشد ثابت بجز حق در دو عالم　　نمودم نفیِ کل از لا الٰہے
اگر حق قدرت و طاقت نہ بخشد　　ز دستِ من نجنبد برگ کاہے
الٰہی آرزو دارم رضایت　　نہ دولت از تو میخواہم نہ جاہے

تراب ار رہبرے ہمراہ باشد
نیفتد کس چو نابینا بچاہے

اگرت سویم گذر بودے چہ بودے　　بحالم یک نظر بودی چہ بودے

زاحوالم خبردارست ہر یک
ترا ہم گر خبر بودی چہ بودے

چرا خندہ زدی بر گریۂ من
اگر چشمم نہ تر بودی چہ بودے

نگو از قاصدم ناخواندہ مکتوب
اگر خط مختصر بودی چہ بودے

ہلاکم مے کنی از سخت جانی
دلِ تو نرم گر بودی چہ بودے

نصیبم جلوۂ زلف و رخِ او
گہے شام و سحر بودی چہ بودے

شبے در خانۂ من رونق افزو
گر آں رشکِ قمر بودی چہ بودے

کنارہ کردم از خلقے بر ایش
برم آں سیمبر بودی چہ بودے

تراب از بادۂ عشقست مدہوش
نہ بیخود اینقدر بودی چہ بودی

توئی پروردگارم یا الٰہی
توقع از تو دارم یا الٰہی

مددگارم توئی در دین و دنیا
کہ باشد جز تو یارم یا الٰہی

بدہ توفیق خیرم در عبادت
زعصیاں شرمسارم یا الٰہی

اگر من سربسر غرقِ گناہم
توئی آمرزگارم یا الٰہی

چو غفاری و ستار العیوبی
ز تو امیدوارم یا الٰہی

نجاتم دہ بکن از عفو و رحمت
ز دوزخ رستگارم یا الٰہی

بفکر زلف و عارض رفت افسوس
ہمہ لیل و نہارم یا الٰہی

خوشا وقتے کہ گذرد در عبادت
حیاتِ مستعارم یا الٰہی

تمنائے **تراب** از تو ہمیں ست
بیادت خوش گذارم یا الٰہی

زعارضش عبث اے زلف بوسہ خواہ شدی
کہ بار بار پریشاں و روسیاہ شدی

نظر بغیر ز شوخی کنی و من محجوب
چرا بخیل ز عاشق بیک نگاہ شدی

دلا رئیس شهیدان شوی مبارکباد
ز دستِ یار اگر قتل بی گناه شدی

ترا بکوی بتان واعظا اگر گذر است
نه گمرهیست بجا هست رو براه شدی

کسی ز عشق نهانم نمی شدی آگاه
عیان تو شاهدِ من گشته گواه شدی

شدم بمیکده من شیخ جام ای زاهد
تو هوشدار اگر پیرِ خانقاه شدی

چرا نه ای بت کافر کناره از تو کنم
که آفتِ دل و دینم خدا پناه شدی

لباس فقر حرامست بر تو ای درویش
اگر مصاحب سلطان ز بخت و جاه شدی

تراب خادمِ درویش خود شود سلطان
اگر فقیر شدی به ز پادشاه شدی

دلا خود را بزلف مشکسائی مبتلا کردی
خطا کردی خطا کردی خطا کردی خطا کردی

ز احوالم نپرسیدی نه زخم دیدی و رنجیدی
ز دوم فریاد نشنیدی ستم کردی جفا کردی

نشستم بر سرِ راهی کشیدم از دل آهی
نه هر وقت آمدی گاهی نه بر عهدی وفا کردی

بلی ای عشق پر آفت همین عدل است و انصافت
بخونریزیِ پیر سر نوجوانی را روا کردی

بخوبیِ تو دل بستم ندانستم که بدخلقی
فریبم کرده دل بردی دغا کردی دغا کردی

ز هجرانِ تو بیتابم ز دردِ تنگ احوالم
نه خود از من جدا گشتی مرا از خود جدا کردی

قرار و صبر رفت از دل ز دیدارش چه شد حاصل
نظر بر صورتِ قاتل تو ای بسمل چرا کردی

چه کردی ای دلِ مفتون چه دیدی زان قدِ موزون
که از سر تا قدم خود را ببالای فدا کردی

تراب آخر دم شیخی معتقد بود بدنامی
که شوخ کافری زنار داری آشنا کردی

بموزِ دامنم گشتی عجب رنگین ادا کردی
که از هر گردشِ دامن ادای خونبها کردی

دلم از دور بر بودی برم جلوه نفرمودی
نمک بر زخم فرسودی که تا ویلِ حنا کردی

مرنج از شکوهٔ عاشق که کرد از هجرِ تو سابق
تو هم یاد آر ای مشفق ستم با وی چها کردی

بمن میگفت گلفانے تو داری چشم انعامے
سزائے تست دشنامے کہ ظالم را دعا کردی

تو از حالم چہ آگاہی کہ داری رتبۂ شاہی
دگر از من چہ میخواہی بشوق خود گدا کردی

سرِ را و تو اے قاتل بخوں غلطیدہ صد ہا دل
چرا صحنِ محبت را زمینِ کربلا کردی

ترابؔ از جستجو باز آ کہ غائب خود شود پیدا
چو کردی ترکِ خواہش ہا حصولِ مدعا کردی

قصیدہ در نعت حضور سرورِ کائنات صلی اللہ علیہ وسلم از مولانا و مرشدنا حضرت ترابؔ علی شاہ صاحب قلندر قدس سرہ العزیز

بِسۡمِ اللّٰہِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

توئی کہ قبلۂ ایمان و کعبۂ جانی
چگونہ کس ننہد بر درِ تو پیشانی

توئی حبیبِ خدا یا رسول صلی اللہ
تراست شاہیِ کونین و شانِ سلطانی

بگردِ بیتِ تو ہر روز چرخ میگردد
کند بمصرعۂ لولاک منقبت خوانی

چو گفتہ کہ انا احمدٌ بلا میم
توئی احد و توئی حقِ جل سبحانی

خدا ز نورِ ظہورِ تو خلق پیدا کرد
تو آفتابِ جہاں تاب نورِ رحمانی

کسے کہ روئے ترا دید وجہِ حق را دید
کہ خود حدیثِ شریفِ تو ہست من رانی

بخواب ہم ز جمالت کسے کہ یافت نصیب
ز چشمِ او شدہ زائل حجابِ ظلمانی

ملاحتِ تو دلِ یوسفِ صبیح ربود
تو اے پیمبرِ من رشکِ ماہِ کنعانی

خدا بوصفِ جمالت بصفحۂ عارض
نوشت سورۂ یوسف بخطِ ریحانی

اگر درودِ تو خوانم بلحنِ داؤدی
برتبہ سبحۂ خاکم شود سلیمانی

چرا نہ حسرتِ اُمی لقب کلیم کند
کہ از زبانِ تو سر زد نکاتِ قرآنی

نبوتِ تو بعالم چو آفتاب جلیست
خدا بقسمتِ بوجہل کرد نادانی

ز آفرینش آدم تو بودهٔ مقصود | ترا ملائکه کردند سجده میدانی
وگرنه مشت گلی بود طینت آدم | ز تست عزت آدم تو فخر انسانی
تو بودهٔ بخدا ناخدائے نوح نبی | وگرنه کشتی او گشته بود طوفانی
کنون سفینهٔ امت نگاهدار ز غرق | که بحر جرم در آمد بحد طغیانی
فلک ز مقدم تو سعد گشت در معراج | وگرنه نحس و بدست آن ستاره پیشانی
چگونه سر بفلک پیش تو کشد دشمن | که تیغ برق دو پاره کند بجولانی
بر امت تو بلا ز آسمان چسان آید | کند مسیح ز چارم فلک نگهبانی
اگر بکوئے تو خورشید میدهد جاروب | که هر صباح برآرد خطوط شعشانی
بسجده گشت ز خاک درت غبار آلود | جبین ماه ازین روشن است نورانی
نشسته است بفردوس منتظر رضوان | که در جناب تو جایش بود بدربانی
همه غلام تو باشند عربی و عجمی | همه مطیع تو صحرائی و بیابانی
چهار یار تو در دین چهار ارکانند | ز چار رکن بنا کردهٔ مسلمانی
خلیفه اول ابوبکرؓ یار غار ترا | امیر کشور صدق و صفائے نورانی
معین شرع و مددگار دین عمر خطاب | امام کامل و عادل خلیفهٔ ثانی
سوم خلیفه عثمان جامع القرآن | که بود صاحب شرم و حیائے ایمانی
خلیفه چارمی آن ابن عم بو الحسنین | علی حیدر کرار شیر یزدانی
بهم عناصر دین اند این چهار امین | معین شرع تو اند این چهار لاثانی
ز اتحاد شدند این چهار تن یک تن | کسے که فرق کند کافرست نصرانی
زبان ناطقه در فقر و وصف شان عاجز | کنم چه قدر تعریف شان سخن رانی
چو انتها نشود وصف چار یار است | محامد تو در آید کجا بپایانی
غرض رواست بشان تو عرض لا احصی | که خود تو خوب کمالات خویش میدانی

چو اهل بیت ترا بنده هستم ای مولا — چرا نه مشکل من حل شود بآسانی
شفا و صحت جان و تنم بدست تو هست — مریض را پی دفع مرض تو درمانی
بدوستان و محبان من بکن شاها — نوازش و کرم ظاهری و پنهانی
کسی که بی سبب دنا حقم دهد ایذا — بکن کفایت کارش بقهر ربانی
مخالفند ز من کافران درین ایام — خصوص کافر نفسی فساد را بانی
بهر دو کون مدد و معاونم می باش — بده شتاب عدوی مرا پشیمانی
توجهی بنما تا شوم خلاص و رها — فتاده ایم بقید هوای نفسانی
بسا شده نه ز شیطان بدولتت محفوظ — نگاهدار مرا هم ز فعل شیطانی
رضای تست مرا باعث رضای خدا — خدا کند که تو راضی شوی ز من جانی
ز شرع خویش بیارای ظاهرم را — که باشم از سببش خوشنما و حقانی
شوم بغیر حساب و کتاب داخل خلد — اگر تو دست بگیری مرا و برسانی
مرا ز گرمی آن خورشید هیچ خطره نیست — بحشر اگر بجوار پناه خود خوانی

ترا بنعمت کونین از تو میخواهم
ز آفت دو جهان نیز امن و آمانی

تمت

مثنوی اصل المعارف

من تصنیف حضرت شاه تراب علی صاحب قلندر قدس سره العزیز

بسم الله الرحمٰن الرحیم

حمد گویم حضرتِ الله را ‏— آنکه پیدا کرد مهر و ماه را
آنکه میگردد بمراد فلک ‏— هست زیر حکم او جن و ملک
بود نمود آنکه این نابود را ‏— از عدم انگیخت این موجود را
آنکه حمدش نیست در حد و حصار ‏— آنکه وصف او نیاید در شمار
آنکه بیرون ست از وهم و خیال ‏— لم یزل ذاتش صفاتش لایزال
آنکه در کنهش خرد را بار نیست ‏— کس ز درکش هیچ واقف کار نیست
عارفِ ذاتش خود و معروف خود ‏— وصفش خود هست و هم موصوف خود
هر قدر کو میدهد ما را شعور ‏— می شناسیم از کمال آن غفور
اوست کو روشن همه سیاره کرد ‏— صنعتش را میتوان نظاره کرد
آفرید از فرد جفت و طاق را ‏— ظاهر از باطن نمود آفاق را
وحدتش کرد ست بر کثرت مدد ‏— خود چو واحد هست ساری در عدد
خالقیش مقتضیِ خلق بود ‏— از عدم بخشید اعیان را وجود
عالم سر و خفیات است او ‏— خالقِ ارض و سموات ست او

هست مر هر نیست را گر دست او — مرجع و مبدع همه را هست او
آنکه پیدا کرده است این هر دو کون — هست بیچون و چگون بی شکل و لون
آنکه اشیا را کند در دم فنا — کل شیء هالک الا خدا
آنکه باشد قدرت او را صریح — قم باذن الله اعجاز مسیح
آنکه ملک الموت را مخلوق کرد — تا کند گرمی خلق از موت سرد
زندگی و مرگ در فرمان او — آیه یحیی یمیت از شان او
کرد ایجاد زمین و آسمان — هم من و ما و تو هم این و آن
آنکه اسم او قدیر است و علیم — هم سمیع و هم بصیر و هم کلیم
آنکه ذو العفو است و الفضل العظیم — هم مرید و قادر و حی و قدیم
قل هو الله احد الله الصمد — لم یلد لم یولد و کفواً احد
دیگرے ہرگز باو ہمتای نیست — غیر او را در دو عالم جای نیست
دیگرے باشد کجا او را شریک — هست وصفش وحده لا شریک
قدرت او عالمے بنیاد کرد — حکمت او آدمے ایجاد کرد
قهر او ابلیس را ملعون نمود — مهر او الطاف بر آدم فزود
از دو حرف او کرد پیدا صد جهان — امر بر اعیان نمود از کن فکان
خود چو دریا هست و اشیا موج او — خود چو سلطان است و عالم فوج او
آنکه ذو المجد است و عز و کبریا — فاعل مختار یفعل ما یشاء
ساخت شکل آدم از یک مشت گل — داد شرفش بر همه عالم ز دل
طینت آدم نمود از آب و خاک — عزت آدم فزود از روح پاک
بنده بود آدم خدائی یافت صفت — کافرینش نفخت فیه گفت
افصح الفصحا ختم الانبیاء — چون بوصفش گفت لا احصی ثنا

غیر عجز اینجا چه دیگر دم زنم　　طاقتم کوتاه دگر وصفش کنم

در نعت حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وآله وسلم

بعد ازان نعت محمد مصطفی　　گویم از جان و دل خود ای فتی

گنج پنهان بود اول ذات حق　　کنت کنزاً مخفیاً بد با سبق

چون وجود خلق گشتش اقتضا　　از سر ان اعرف ای خوش لقا

اولاً نور محمد آفرید　　فیض هستی زد بهر اشیا دمید

حق چو او را داد تشریف وجود　　جمله عالم بهر او پیدا نمود

شد روا زین رو خدای پاک را　　بر محمد کلمهٔ لولاک را

اول المخلوق نور مصطفی ست　　در حدیث این را بیان برملاست

اوست در ایجاد اول از همه　　در ره ارشاد افضل از همه

اوست شافع هر کسی را در جزا　　خاتم الرسل و رئیس الانبیاء

اوست کز امرش قمر گردید شق　　برد مهرش عالمی را سوی حق

اوست کز نورش جهان روشن شده است　　گلخن عالم همه گلشن شده است

اوست کاندر دین او عیسی رسید　　از خدا چون رتبه اش اعلی شنید

چونکه موسی رفت بر طور کریم　　گفت حقش اخلع نعلیک ای کلیم

در شب معراج بر عرش تعال　　می شنید آواز نعلین بلال

بود کو از بندگانش کمترین　　رتبه اش بوده پیش حق چنین

وقت پیدا گشتن آن رهنمون　　یکسر اصنام جهان شد سرنگون

او چو پیدا شد برای بند و بست　　قصر کسری جمله افتاد و شکست

اول و آخر جهان را هست او　　دستگیر گمرهان شد دست او

اوست کز حق اینچنین معراج یافت رتبهٔ شاهی و تخت و تاج یافت
معجزات از وی هزاران ظاهر است هر که در دینش شد از دوزخ برست
بود در فرمان او سنگ و شجر پیشدے قربان او شمس و قمر
جبرئیلش از کمینه چاکر ست زانکه او شاه همه پیغمبر ست
رتبه اش بوده ست محبوب اللهی همرهش کو در چنین شاهنشهی
شاکرکاندر زمرهٔ اتباع او کرد حق داخل مرا اے نیک خو
بود موسے را هوس اندر دلش تا شود از امتان کاملش
در نبوت اوست چون شمس الضحیٰ انبیاء دیگران بدر الدجےٰ
فیضیاب اند آنهمه زان نیک زاد نور بدر از شمس باشد مستفادؔ
گر ز حق تعریف او را طالبی رو بخوان آیات سبحان الذی
خود جناب خالق الارض و سما گفت در قران بوصفش هل اتے
از محمد چون احد میمی گزید آمد از وے صورت احمد پدید
رتبه اش چون بود افضل از همه دین او هم گشت اکمل از همه
حق تعالے کرد چون دینش متین گفت اکملت لکم الیوم دین
نیز گفتش از سر لطف و قبول نعمتی اتممت علیکم اے رسول
چون خدا خود گفت وصفش جابجا بنده در شانش زند دم تا کجا
غیر حق داند کدام احوال او لی مع الله وقت آمد حال او

در مدح اهلبیت رضوان الله علیهم اجمعین

اهلبیتش جمله جزو آن کل اند یعنی هر یک از گلستانش گل اند
هر یکے زان اهل عرفان و علوم هست بر چرخ امامت کالنجوم

هر یکی تابان ز نورش همچو شمع — روشنی افزای بزم اهل جمع
هر یکی بد معدن انوار حق — هر یکی بد مخزن اسرار حق
هر یکی تابنده و تابان چو ماه — هر یکی اندر ولایت پادشاه
هر یکی بد مصدر فیض خدا — مشتق از هادی شده بهر هدی
هر یکی شهزادگان شاه دین — مرشد حق و دلیل راه دین
هر یکی از شرع و دین آراسته — از ضلالات نکو پیراسته
هر یکی بد وارث ارث ولا — قاضی الحاجات و هم مشکلکشا
هر یکی بد آمر و ناهی بشرع — سوی اصل خویش پی برده بفرع
از طریقت داشتند افعال شان — وز حقیقت بود پر احوال شان
آن همه آل نبی سبط رسول — مقبلان حق بدند و با قبول
نیست حد وصف اهل بیت او — هم رجالٌ وصفهم لا تحصرو

در مدح اصحاب مستطاب رضوان الله علیهم

صاحبانش جمله شاه دین بدند — با طریق نیک خوش آئین بدند
آنکه گفت اصحابی کالنجوم — اقتدیتم اهتدیتم در علوم
خاص زانجمله چار اصحاب او — دوستدار بر حق و احباب او
صاحب صدق و صفا عدل و حیا — عیب پوش خلق از بهر خدا
صادق و صدیق و سلطان و امام — کامل و عادل شه عالی مقام
اهل دین و شرمگین و حق گزین — قاتل الکفر و امیر المؤمنین
نایبان دین و خلفای طریق — یار غار خاتم الرسل و رفیق
بسکه شان بودند بر کفار تند — حق اشداء علی الکفار خواند

هر یکی زان چار یاران فحول ‌ ‌ ‌ بود مقبول خدا و هم رسول
هر یکی روشندل و روشن‌ضمیر ‌ ‌ ‌ بود گمراهان دین را دستگیر
هر یکی کفار را بد سرشکن ‌ ‌ ‌ هر یکی اعدار دین را تیغ زن
دو ازان بودند مر شیخ الشیوخ ‌ ‌ ‌ سرور و سردار هر شیخ الشیوخ
یعنی صدیق اکبر روشن ضمیر ‌ ‌ ‌ هم عمر خطاب سلطان کبیر
آن دو دیگر در جوانان شه بدند ‌ ‌ ‌ بر سموات العلے چون مه بدند
یعنی ذی النورین عثمان الزکی ‌ ‌ ‌ شاه کردان و شه مردان علیؓ
پیش ازین دیگر چه خوانم جز درود ‌ ‌ ‌ زانکه نبود وصف شاهان را حدود
بر محمد باد صلواة و سلام ‌ ‌ ‌ هم معه اولاد و اصحابش تمام

در مناجات گوید

یارب از عرق گنه غرقم در آب ‌ ‌ ‌ از خجالت پای تا فرقم در آب
رفت از یاد دلم روز الست ‌ ‌ ‌ عهد و پیمان بلے کردم شکست
آمده بودم درین دنیای دون ‌ ‌ ‌ بهر ذکر و فکر تو اے بیچگون
پای بند این جهان گشتم تمام ‌ ‌ ‌ در خیال نفس مے مانم مدام
یاد تو یک دم نمے آید بدل ‌ ‌ ‌ جان ازین غفلت نمیگردد خجل
فکر دنیا هست بر دل روز و شب ‌ ‌ ‌ نیست غیر از جرم حاصل روز و شب
شد رفیق راه من نفس ایخدا ‌ ‌ ‌ مے برد از ره مرا این ناسزا
مطلقا ساهی شدم از اصل خود ‌ ‌ ‌ بیخبر گشتم ز هجر و وصل خود
غافل از تو زندگانی مے کنم ‌ ‌ ‌ کار طفلان در جوانی مے کنم
تابع نفس ست این جان و تنم ‌ ‌ ‌ یافت بر من دست نفس دشمنم

نفس من محکوم شیطان گشته است
آدمم بدتر ز حیوان گشته است

هست زیر حکم شیطانِ لئیم
دور گردید از صراط المستقیم

میکنم کارے که دور از کار هست
میروم جائے که جائی عار هست

سخت باحال پریشانیم ما
ربنا انا ظلمنا نفسنا

اکنون از کردار خود شرمنده ام
تو خدائے برحقے من بنده ام

میکنم توبه ز عصیان قدیم
مے نهم رخ سویت ای رب رحیم

گشته ام اکنون ز فعل بد ملول
قابل التوبے بکن توبه قبول

ساتر العیبے ز عیبم درگذر
غافر الذنبی بعفوم کن نظر

بعد ازین توفیق خیرم کن عطا
توبه کردم از گناهِ ما مضے

خواهم از تو هر زمان عفو گناه
استجب دعوات داعی یا اله

عفو فرما انچه شد از من قصور
کن عطا در جنتم حور و قصور

در دو عالم دار ما را کامیاب
با طریق نیک و آئینِ صواب

هم احبائے مرا خوش وقت دار
دشمن ما را بکش بروے دار

از همه رنج و ملالم ده امان
هم در اینجا هم در آنجا جاودان

یکدم از یاد خودم غافل مکن
تا نگویم جز کلامت یک سخن

قصد دارم بر شروع مثنوی
از کلام اولیایت محتوی

جز تو قصدم نیست در وی ذکر غیر
رب یسر و تمم بخیر

در سبب تصنیف کتاب

دوستے دارم شفاعت نام او
نیک بخت و نیک وضع و نیکخو

آشنا و مهربان و غمگسار
مونس و همراز و همدم یار غار

هم زاخوان و قریبان من ست
خاص از یار و حبیبان من ست

دوست میدارد زجهت مرشدم
زانکه هست او از مرید والدم

در حضور مرشد و نزدیک من
اکثرش گذرد چو باشد در وطن

بسکه پیر خویش را مقبول شد
ظاهر و باطن بحق مشغول شد

گفت روزی با من ای یار عزیز
پای تا سر عقل و سرتا پا تمیز

میل دارد طبع تو بر شاعری
نظم و نسق نظم ها را قادری

مثنوی گو گر تو بهر خاطرم
در مقامات تصوف از کرم

گفتمش علم تصوف کو مرا
قدرت شعری هم اینقدرم کجا

نیست آسان مثنوی ها گفتنی
روی باید بهر حلوا خوردنی

مثنوی را فکر می باید دراز
نظم گفتن کی شود بی برگ و ساز

برگ سازش چیست علم شاعری
زور طبع و قوت دانشوری

کی کند عاقل به تصنیفش خیال
تا نباشد از فنش واقف کمال

هیچ واقف از فن شعری نیم
از صناعاتش تهی مثل نی ام

نی عروضش خوانده ام نی قافیه
نی زاوزانش نمودم قطع ره

نی فصاحت هست ما را در سخن
نی بلاغت دانم ای همراز من

نی زتجنیسش خبر داریم ما
نی زرشتی هاش بیزاریم ما

الغرض بس ناقصم در فن نظم
میکنی ناحق تو بر من ظن نظم

عذر من بپذیر و تکلیفم مده
حرکتی از بهر تصنیفم مده

آشنا چون داشت با من حسن ظن
تا قبولش آمد از من این سخن

قصه کوته خواه نخواه آن دوستدار
شد مجوز مثنوی را چند بار

آخر الامر امر او کردم قبول
تا نگردد خاطر یارم ملول

چون طبیعی میل نظم بوده است — وز پئے شعر و سخن دل بوده است
شد مهوّج شوق را تکرار او — طبع بر جوشید از گفتار او
بود چندے لب ازین گفتن خموش — باز شد از گفتنش طبعم بجوش
گفتن آن یار صادق خوی من — شوق افزائید بر شعر و سخن
شوق ما و شوق او باهم شده — مثنوی را قصد مستحکم شده
میکنم الحال آغازِ مراد — شد بهم با سوز دل ساز مراد
غلبهٔ شوقم محرک شد کنون — نیک باشد گفتهٔ من یا زبون
لیکن از شوق دلم مجبوری است — شعرم از ناقص بود معذوری است
چشم دارم از توای اهلِ سخن — عیبے گر بینی در و رسوا مکن
زانکه جملهٔ عذر خود کردم بیان — ناقصی خود همه کردم عیان
حرف گیری بر کلام عاجزان — نیست جایز ای سخنور شعردان
نیست ما را دعوه ها و خودسری — کان بود مر بندگان را کافری
دعوے کار جاهل و نادان بود — عجز خوئے عاقل و انسان بود
عجز خاکی را بسر اعلیٰ کشد — دعوه ناری را با سفل افگند
دعوهٔ شیطان را ز حق افگند دور — عجز با حق داد آدم را حضور
مطلبم آنست زین طول کلام — تا بداند عجز من هر خاص و عام
هر که بیند عیبے از تقریر من — هیچ یک نقصان ازین تحریر من
گر بود قادر به تصحیحش کند — ورنه دم از عیب گیری کم زند
پرده پوشی بهتر از پرده دری — عاجزی خوشتر ز کبر و مدبری

بعد ازین بشنو دگر از من بیان
ختم کردم گفتگوئے عذر هان

بیان مقامات عشرهٔ طریقت

گویم اکنون در مقامات سلوک — موجزی از هر مقامات سلوک
در سلوک اول مقام توبه است — توبه بی توفیق حق ناید بدست
توبه دارد نزد حق مقبولیت — تایبان را میدهد حق منزلت
دوست میدارد خدا تواب را — بندهٔ تایب کس اواب را
شاب تایب هست پس محبوب حق — از حدیث مصطفی برخوان سبق
در بیان توبه آن فخر عرب — در حدیث آورد ما من شئ احب
نیز التایب من الذنب کمن — لا له ذنب بگفت آن شاه من
از خدا در شان ایوب جوان — انه اواب نعم العبد خوان
گفت در قرآن خدا ذکرش عیان — فهم کن توبوا الی الله را بیان
با تو اکنون معنی توبه نصوح — گویم از قول بزرگان با وضوح
توبة الندم آمد در حدیث — معنی اش بشنو دل ده بر حدیث
سایلی گفت از جنید شاه دین — توبه چه بود ای رئیس العارفین
گفت توبه هست نسیان گناه — بشنو شرح معنی اش ای نیکخواه
یعنی نسیان گنه کن آنچنان — تا نماند در دلت اثری ازان
کن فرامش معصیت را آنقدر — هرگزت گویا نبود از وی خبر
مطلقا کیفیت آن فعل بد — از خیال و وهم تو بیرون شود
آمد این تشریح گر در فهم تو — دیگری هم معنی قولش شنو
چونکه تایب از محبان خداست — در شهود و قرب ورا جایگاست
یادگیر جرم در قرب و شهود — جز جفا دیگر نمی دارد وجود

درشهود و قرب حق توآب را — زین بود یاد گناهان سزا
در وفا ذکر جفا نالایق ست — داند این را هر که او از شائق ست
چیست عصیان از خدا بودن جدا — توبه چه بود قرب جستن با خدا
چند مدت کرد فعل ہجر و فصل — باز یادش میکند اکنون بوصل
ماند چندے اول از محبوب دور — باز چندے یاد دوری در حضور
حالیا قرب خدایش وہبی ست — یاد بُعد اینجا بسے بے ادبی ست
چونکه تایب با خدا گردد قریب — کے بیادش آید از ہجرای حبیب
قرب فارغ مے کند از یاد ہجر — وصل از دل میکند بنیاد ہجر
تا بیاد بعد باشی در حضور — از کمال قرب ہستی دور دور
جلوه گر چون جلوهٔ جانان شود — تایب و توبه ہمه از جا رود

قول عبدالله تستری رحمة الله علیه

معنی آن انچه بوالقاسم بگفت — سهل عبدالله عکسش دریسف
توبه یاد معصیت آمد از و — ذنبک ان لا تنسی فرمود او
یعنی یاد جرم دارای باادب — باش اندر خجلت او روز و شب
تا نیاید عجب بر طاعت ترا — هر زمان یادش دهد خجلت ترا

فرق قولین مختلفین

درمیان این دو قولِ مختلف — فرق اینست ای بخوبی متصف
گفت بوالقاسم جنید از انتها — سهل عبدالله گفت از ابتدا
اول آن در شهود و قرب سفت — قایل دیگر زجهدِ نفس گفت

تا مجاهد هست تایب ای جوان   غفلت از عصیان بود دور از بیان
بایدش هر لحظه یاد معصیت   زانکه هست آن توبه کن باقی الصفت
همچو کس را هر زمان باید خطر   از گناهان پسین و پیشتر
چون مشاهد گشت از فضل آله   بایدش نسیان عصیان خواه مخواه
زان که آن فانی الصفت از خویش هست   از صفاتش یاد کردن شرک هست
یاد عصیان همچو کس را هستی ست   در عروج نیستی آن پستی ست
الغرض در قرب حق یاد گناه   هم گناه دیگرست ای رشک ماه
زانکه تایب را سزاوار ست کو   از خودی خود رود ای نیک خو
پس چو او از خویشتن غافل بود   یاد عصیانش کنون باطل بود
بلکه چون شد ذات او صافش فنا   یاد و سهو جرم هر دو ناروا
زانکه یاد و سهو جرم این هر دو چیز   از خودی دارد تعلق ای عزیز
او ز خود رفته ست و جمله گشته هو   این و آن را مرجع باشد سوی تو
بندهٔ تایب بگو او را ندیم   کو همه گشت ست تواب رحیم
میرسد اینجا سخن دور و دراز   باز گردم سوی کار خویش باز

قول محمد رویم رحمة الله تعالی علیه

گر ترا میلش ست از وی جستجو   از رویمش معنی دیگر شنو
گفت از توبه بباید توبه کرد   تا شوی از تائبان ای نیکمرد
یعنی از توبه زبانی نی دلی   توبه باید کرد مخفی و جلی
توبه بی صدق از روی ریا   از گناه کم نباشد ای فتا
پس ترا زین توبهٔ نامقبلت   توبهٔ دیگر بباید کاملت

معنی قول رویم ای نیک خو ‌ ‌ ‌ دیگرے بهتر ازین عاجز شنو
یعنی توبه کن ز توبه اولت ‌ ‌ ‌ کز وے پندار آمده بد در دلت
توبه کز وے ترا آید غرور ‌ ‌ ‌ توبه باید کرد از وے بالضرور
انچه توبه از رویم آمد بیان ‌ ‌ ‌ رابعه هم گفته همفش همچنان

قول ابو الحسن نوری رحمة الله علیه

گفت نوری توبه کن ای نیکخو ‌ ‌ ‌ هر چه ذکر غیر حق باشد ازو
توبه باید کرد هر شام و پگاه ‌ ‌ ‌ از خیال غیر ذکر ما سوا
گفت ابراهیم دقاق ولی ‌ ‌ ‌ معنی توبه باین شرح جلی
رو همی شو سوئے خدا بهر خدا ‌ ‌ ‌ روسوئے که او را پشت نبود ای گدا
یعنی سوئے حق چنان متوجه شو ‌ ‌ ‌ تا نه گردد سوئے غیرش روی تو
آنچنان که غافل از وے پیشتر ‌ ‌ ‌ بودهٔ از جهل خود اے نامور
همچنان اکنون ازو آگاه شو ‌ ‌ ‌ درگذر از ما سوا الله گو

قول ابو حفص حداد رحمة الله علیه

بو حفص حداد در تعریف آن ‌ ‌ ‌ اینچنین فرموده است ای دوستان
نیست هرگز بنده را در توبه دست ‌ ‌ ‌ زانکه توبه از خدای بنده است
بنده در توبه بود از خویش دور ‌ ‌ ‌ حق ثواب اندرو دارد ظهور
بندهٔ بیچاره کے تایب شدی ‌ ‌ ‌ گر نه توفیق خدا رهبر بدی

بنده را مر شرف توبه وهبی است
داد حق است این نه او را کسبی است

قول بوحسن بوشنجه رحمة الله علیه

بوحسن بوشنجه در کیفیتش — اینچنین فرموده است ای باهوش
توبه است از وقت یاد معصیت — هیچ ناید در دلِ تو کیفیت
زانکه یاد جرم یا از حسرتست — یا ز جوش میل و طبع و شهوتست
گر ز حسرت مے کنی یادش دلا — تایبی و بهره داری از ولا
ور خدا نا خواسته تو ذکر آن — از ارادت میکنی ای دلستان
پس گنهگارے و تایب نیستی — در ادائے توبه صایب نیستی
از سرِ نو باز توبه بایدت — تا نیفتی در وبالِ معصیت
خواهش و رغبت بسوئے فعلِ زشت — بد بود از کردنش ای حق پرست
کار قلب پادشاهِ ملکِ تن — معتبر تر باشد از کارِ بدن
رغبتِ دل بر گنه سیات هست — شاهدش اعمال بالنیات هست
مے شود ماخوذ از هر چیزِ دل — هر زمان باید ترا تمیزِ دل

قول ذوالنون مصری رحمة الله علیه

توبه ذوالنون مصری بر دوگون — بشنو ای خواهان معنیش کنون
از گناه و جرم کردن اجتناب — یا بود از خطرهٔ نار و عذاب
یا حذر کردن ز تقصیر و خطا — از حیا و شرم حق باشد ترا
یعنی از شرم خداوندِ کریم — باندامت از گنه گردی ندیم
آری کے آید ز تو جرم و خطا — حاضر و ناظر اگر بینی خدا
گر خدا را عالم السر بنگری — همچو یوسف از زلیخا رو کشی

توبهٔ اول را انابت نام دان / دویم استحیا بود ای مهربان
توبه خوفی است از کشفِ جلال / توبه استحیای از دید جمال
صاحب خوفست از اربابِ صحو / اهل استحیاست اندر سکر محو
نیز گفت آن اهلِ حق ذوالنون شاه / توبهٔ عام ست از جرم و گناه
توبه خاصان درگاهِ خدا / باشد از غفلت شدن هر دم جدا
توبهٔ خاص الخواص از من تمام / هم اخص الخاص بشنو والسلام
توبهٔ خاص الخواص ای هم نفس / فعل خود از خود ندیدن هست و بس
ذات خود را هم ندیدن در میان / توبه منسوب اخص الخاص دان
نیست دیگر توبه زین عالیمقام / گر ز خودیِ خود جدا گردی تمام
تا توانی توبه کن از خویشتن / غیر از جانان مبین در جان و تن
من و ما و این و آن و او و تو / جمله را غوطه ده اندر بحر هو

در باب تقوی که منجمله مقامات عشرهٔ طریقت است

ای شفاعت بخش تقوی بعد ازین / گویم و تشریح و هم متقین
چون شدی تائب ز جرم ای پاکباز / اکنون از تقوی شعارِ خویش ساز
در سلوکش هست ای عالیمقام / واقف اندر وصفِ آن هر خاص و عام
حجت الاسلام وصفش ده و دو / در کتاب خود ز قرآن گفت او
گر سند خواهی برو آنجا ببین / گرچه راقم شد ز قرآن مبین
وصفِ تقوی حق مکرر گفته است / در تعریفش بقرآن سفته است
قصه کوته وصف آن تا کی کنم / مختصر گویم ز طولش تن زنم
معنیش ای طالبِ ذات و صفت / دهشت و پرهیز باشد در لغت

در سلوک از وی مرادست ای همام ‌ ‌ پاک گشتن از همه فعل حرام
تقوی آمد بر همه اندام هفت ‌ ‌ شرح هر یک بشنو از من گرم و تفت
چشم را تقوی است این ای پهلوان ‌ ‌ کو شود کور از رخ نامحرمان
از تقاوت گوش گردد نام زد ‌ ‌ گر شود کر از شنیدنهای بد
متقی باشد زبان همچون دگر ‌ ‌ گنگ از ناگفتنی گردد اگر
دست از فعل بد ار کوته شود ‌ ‌ با تفاوت پیشگان همره شود
لنگ باشد پا گر از نارفتنی ‌ ‌ بایدش از متقیان گفتنی
متقی افتد شکم را نیز نام ‌ ‌ باشد از محفوظ از اکل حرام
گر فرج از فعل بد باشد پاک ‌ ‌ صاحب تقوی شوند آن مشت خاک
شرح هفت اندام و تقوی ای اخی ‌ ‌ جمله یک یک با تو گفتم بی کمی
تقوی قلب ست از اخلاق بد ‌ ‌ پاک گشتن از همه کبر و حسد
تقوی عقل ست کان از فکر بد ‌ ‌ هیچ اندیشه نه اندر دل زند
شرح تقوی اینقدر گفتیم عام ‌ ‌ بشنو اعلی تر ازین ای نیکنام

قول سهل عبدالله تستری رحمة الله علیه

سهل عبدالله در معنی آن ‌ ‌ خوب رمزی گفته است ای مهربان
اینکه از غیر خدا پرهیز کن ‌ ‌ غیر حرف حق مگو دیگر سخن
بان تو آرایش مکن با غیر حق ‌ ‌ روز و شب میباش محو سیر حق
جز خدا دیگر نباید دیدنت ‌ ‌ از خودت هرگز نشاید دیدنت
بایدت پرهیز از غیر خدا ‌ ‌ بیتوان ماندن ز اغیارش جدا
غیر حق چیزی مبین ای آشنا ‌ ‌ کین کبیره هست نزد اتقیا

ذکر غیرش را نه اندر گوش کن | لب ز ذکر غیر او خاموش کن
از خیال غیر دل را صاف دار | آنچه آید در دل تو غیر یار
جمله از خلق بشنو و از حق نگر | زانکه غیر حق نیست دیگر جلوه گر
یار فهم و یار بین و یار شو | متقی از جملگی اغیار شو

قول محمد اسحق رحمة الله علیه

از محمد ابن اسحق اینچنین | معنی تقوی بگوش آرای ذهین
گفت تقوی ترک ما دون الله است | نیک فرمودست قول او بجاست
هر چه باشد غیر از ذات خدا | بایدت پرهیز از وی ای گدا
هر چه جز حق است از و بیزار شو | ناخوش از این وهم و زین پندار شو
نیست جز پندار تو غیرش دگر | ورنه جز حق کیست دیگر جلوه گر
علم غیریت که در تو ساری است | بر همین تکلیف تقوی جاری است
غیر از وهم تو آید در نظر | الحذر زین وهم و فهمت الحذر
بیش ازین شایان نباشد دم زدن | از بزرگی دیگری گویم سخن

قول بزرگی دیگر رحمة الله علیه

نیک مردی معنیش گفت اینچنین | ای برادر کن هم این را دلنشین
اصل تقوی نفس خود را کشتن است | وز مناهی بودنت کوتاه دست
چون هوای نفس را برهم زنی | از کمال ورع و تقوی دم زنی
معنی تقوی چو در گوشت رسید | از ورع هم حرفی میباید شنید
هست تقوی اجتناب از حرام | ورع پرهیز است از شبهه تمام

بیان اقسام تقویٰ

تقوۀ عام ست پرهیز از گناه ‌‌ ‌‌ هم ز کار زشت و افعال تباه
تقوۀ خاص ست از غفلت حذر ‌‌ ‌‌ از فراموشیِ حق کردن خطر
تقوۀ خاص الخواص از ذکر غیر ‌‌ ‌‌ پاک گردیدن ز علم و فکرِ غیر
از خودیِ خود شدن یکسر جدا ‌‌ ‌‌ هست تقوای اخص الخاص را

در مقامات زهد که منجمله مقامات عشرهٔ طریقت است

از مقامات طریقت بعد ازین ‌‌ ‌‌ شرح و بسط زهد بشنو ای ذهین
زهد چه بود ترک دنیائے حلال ‌‌ ‌‌ بهر عقبے کردن ای نیکو خصال

قول جنید رحمة الله علیه

معنے آن از ابوالقاسم جنید ‌‌ ‌‌ بشنوید و بر کلامش دل دهید
گفت زهد طالبانِ آخرت ‌‌ ‌‌ دست خالی کردن ست از ملکیت
واز تتبّع قلب را کردن تهی ‌‌ ‌‌ یاد دار این قول پاکش ای رهی
شرح آن اینست ای معنی تلاش ‌‌ ‌‌ دست خود را برکش از املاک و معاش
زانکه چون در ملک دستِ خود زنی ‌‌ ‌‌ معتمد گردی که هان گشتی غنی
بس غنی بودن بملک و مال و جاه ‌‌ ‌‌ افتقارت باشد از حق خواه مخواه
یا بود تشریح و تفسیرش چنین ‌‌ ‌‌ دستِ خالی کن ز املاک ای همنشین
خود تو مملوک خدائے مالکی ‌‌ ‌‌ مالکیة کردن آید تا بکی
در حقیقت نیست دنیا ملک کس ‌‌ ‌‌ مال بنده مال مولا هست و بس

بس تو دست خویش از دنیا بکش   مشتمر از دینار چار و پنج و شش
لذت دنیا چو یکسر فانی ست   طالبش بودن عجب نادانی ست
گر تہی دستی تو از دنیای دون   کن خلوے قلب از میلش کنون
زانکہ اصل زاہدی اے ہم نفس   نفرت قلب ست از دنیا و بس
حرف ظاہر گر کسے ترکش نمود   دل گرفتارست در وی زینچہ سود
ترک یابد فی الحقیقت از دلت   نفرت قلب ست زہد کاملت
با وجود نفرت قلبی اگر   ظاہر انزد تو باشد مال و زر
بس تو بیشک چون سلیمان زاہدی   زہد قلبت میدہد زین شاہدی
سر سقطی ہمچنین فرمودہ است   دل تہی کن زانچہ گردی خالی دست
شرح او چون شرح مذکورست و بس   نیست دیگر حاجتش ای ہمنفس

قول حضرت علی مرتضی کرم اللہ وجہہ

شاہ مردان مرتضے در باب زہد   اینچنین فرمود با اصحاب زہد
مطلق از دنیا تو بے پروای شو   پاکباز و با ملک ہمتاے شو
ہان بدنیا اینقدر بیباک باش   آنقدر در ترک او چالاک باش
کز حظوظش مومنے یا کافری   گر برو بہرہ ترا نبود سرے
اینقدر زہدت اگر حاصل شود   جملگی بخل و حسد از تو رود

قول حضرت شبلی رحمۃ اللہ علیہ

گفت شبلی زہد کن از ماسوا   نام زاہد تا ترا گردد روا
یعنی ترک غیر حق کن جملگی   تا شوی کامل بوصف زاہدی

قول حضرت یحیی رحمة الله علیه

گفت یحیی زهد ترک بدّ را	از ضرورت بگذر از بهر خدا
زانکه برلا بدے ہم اعتماد	زاہد انرا میشو اے نیکزاد
زانیقدر ہم زہد مے باید نمود	صرف برحق معتمد شو ای ودود
گر زبدّبت زہد باشد اے احد	در تو گردد جلوه گر شان صمد
زنده بے بدّند این جمله فلک	حاجت بدی نمیدارد فلک
گر شوی فارغ زبد ای آدمی	با ملک آید ترا ہم ہمدمی

قول ابن مسروق رحمة الله علیه

وصف زہاد ای ندیم حق پرست	ابن مسروق اینچنین فرموده است
زاہد آنست ای رفیق باادب	ہیچ بروے شر نگردد از سبب
زاہد انرا لیسنی ای معنی طراز	جز مسبب با سبب نبود نیاز
چونکه مخلوق ست موصوف نیاز	وصف خالق بی نیازی ہست و ناز
پس نیازم باسبب بیجا بود	گو بحاجتمندی قبل یا بود
تا سبب را بنده شد محکوم ناز	گردد محتاج بمحتاج نیاز
بل مسبب را ببایدکرد یار	تا ہمه از وے برآید کار و بار
از سبب واجب بود بیزاریت	فرض آمد با مسبب یاریت

قول منصور حلاج رحمة الله علیه

گفت منصور انا الحق گو بگو	ترک دنیا ہست زہد نفس تو

ترک عقبیٰ ہست از زہد لیت | از خود یت زہد جان کاملت

قول حضرت شبلی رحمۃ اللہ علیہ

گفت از شبلی کسے ای نیکنام | زہد در دنیا چہ باشد ای امام
گفت این دنیا چہ قدر ست ای فتیٰ | کز وی آید زہد کردن مر ترا
از پر پشہ چو قدرش کم بود | زہد کردن در وی کیف و کم بود
این چہ چیز است و چہ مقدار ست این | تا کسے ترکش کند ای ہم نشین
ہر چہ کمتر از پر پشہ بود | دم زند از خود و ترک آن نادان زند
طالب و زاہد ازین نادار کیست | اخذ و ترک ہیچو این مقدار چیست

قول حضرت ابو بکر واسطی رحمۃ اللہ علیہ

گفت ابو بکر امام واسطی | در بیان شان زاہد ای اخی
بہر آدم گشت این دنیا کثیف | نیست در عالم چو او دیگر کثیف
دعوے زہدش ترا عجب بود | چیست ترک آنکہ پر رسوا بود
تا بکے از ترک ناپاکی تو خوش | تا کجا از زہد آن گوئی خمش
از پر پشہ کم ست او نزد حق | تا کے از اعراض آن گوئی سبق
جز کثیف او ہیچ ای در دلش نیست | زہد آن از ترک بخشی ہیش نیست
تا کی از ترک نجاست مدعی | نیست جائی فخر زہدش ای ذکی

قول حضرت شبلی رحمۃ اللہ علیہ

سائلے از شبلی فرخندہ حال | گفت زاہد چون شوم ای خوشخصال

گفت زهد تو نباشد هیچ شئ	حرف ناممکن نگویم تا سبکے
زاهد از چیزیکه نبود قسمتت	هست بے معنی و سهو و غفلتت
انچه تقدیرت شد از حق القدیر	اخذ او باشد ترا مرنا گزیر
پس ازان زهدت ندارد فائدہ	رو کشیدن کی شود از مائدہ
انچه از حق ست در قسمت ترا	پس تو زاهد میشوی از وی چرا
اکنون از زهدِ تو غیر از نام نیست	هیچ از زهدت حصول کام نیست

قول حضرت شبلی رحمة الله علیه

باز گفت آن شبلی پیر هدیٰ	از کسے در شانِ زهدی پارسا
زهد از دنیا سراسر غفلت ست	بندگان را نام زاهد تهمت ست
زانکه دنیا نزد آن شه لاشی است	زاهد از لاشی بجز غفلت کی است

در بیان اقسام زهد

اکنون یک جا میکنم اقسام زهد	نامور شو ای اخی از نام زهد
ترک دنیا از برائے آخرت	زهد عامان هست ای نیکو صفت
ترک عقبے بهر مولے ای امین	زهد خاصان ست بیشک بالیقین
ترک کردن خویشتن را ای فلان	زهد از خاص الخاص آمد بیان
از اخص الخاص آمد زهد این	کو کنند زین زهد هم زهد ای امین

در باب فقر که منجمله مقامات عشره طریقت است

بعد ازین گویم سخن در بابِ فقر	تا خبر یابند از و اصحابِ فقر

فقر محمود ست نزد حق پاک / در جهان عالی ست فقر او مثل خاک
از حدیث مصطفی تعریف آن / رو مگیر گوش کن ای مهربان
فقر زین المومن آمد در حدیث / هست دیگر هم ازین بهتر حدیث
بشنو قول پاک آن صافی نژاد / حرف شان لی هو الفقر و جهاد
فقر فخر ست گر اگر کردی قبول / فقر اسرع نیز بشنو زان رسول
بسکه مقبول پیمبر فقر بود / خواستی آنرا ز حق آن اهل جود
بشنو استدعای او از بیت من / رب اجعل رزق اهل بیت من
فقر باشد خاص از اوصاف عبد / نیست لایق جز فقیری لاف عبد
از غنا گر بنده لاف زند / کاذب ست و مدعی بی سند
زانکه آمد انتم الفقرا ز حق / حفظ باید کرد ازین آیت سبق
نیست اصل بنده جز فقر و فنا / بنده حاجت مند و مولا پر غنا
چونکه اصل تو نیاز ست ای امیر / ظاهر و باطن بباید شد فقیر
فقر ظاهر چیست ای لخت جگر / بودنت بی مال و ملک و سیم و زر
نی ترا مالی بود نی مملکت / نی ترا قدری بود نی منزلت
عاجز و محتاج باشی چون گدا / کس مددگارت نباشد جز خدا
فقر باطن چیست ای معنی طلب / نی حسب آن تو باشد نی نسب
نی ز آنت قول باشد نی صفت / نی ز تو جوری رود نی معدلت
نی ز آنت حسن باشد نی جمال / نی بزرگی و نه خوبی نی کمال
نی ترا وضعی بود نی هیچ خو / نی بتو منسوب گردد ذات تو
نی ز اهل فقر باشی نی غنا / جمله وصف و ذات تو گردد فنا
نی بود نیاز آن تو نه دین / هان سواد الوجه باشی بعد ازین

این فنا گر طے کنی آید بقا
فقر چون آخر شود گردد خدا

سالکان را بیش ازین نبود مقام
کو ز خود گم شد خدا او والسلام

گویم اکنون قول های اہل دین
از فلک باز آمدم سوئے زمین

قول حریری رحمة الله علیه

از حریری معنیش در گوش کن
التفاتی سوی آن از هوش کن

گفت از معدوم تو چیزے مگو
تا نگردد کم سے شئ موجود تو

یعنی گر باشد ترا قوت شبے
قوت دیگر شب نخواهی از کسی

چون شود معدوم از تو قوت شب
بایدت هم دیگرے کردن طلب

زانکه بے این زیستن مشکل شود
در عبادت نفس تو کاهل شود

مقصد از قوت ضروری قوتست
واز قوی گشتن عبادت نیتست

پس مخواه از رزق دنیا ای اخی
تا نه عاجز از ادائے واجبی

گر شدی عاجز ادائے فرض را
پس طلب کن قدر آن از رزقها

در چنین حالت قناعت پیشهٔ
سخت بے فکری و بے اندیشهٔ

یعنے قولش دگر هم یک فقیه
به ز اول گفت اے نیکو شبیه

یعنی موجود حقیقی هست حق
غیر او معدوم باشد متفق

گر چنین موجود مفقودت شود
حاجت معدوم بهبودت شود

پس چو این موجود آمد لازوال
کے روا آید ز معدومت سوال

قول حضرت ابن الجلا رحمة الله علیه

بشنو شرح فقر دیگر هم دلا
آنچه مقبول ست از ابن الجلا

گفت فقر است هیچ گر نبود ترا ... چون شود آنهم نباشد ای گدا
در تعرف شرح آن دیدم چنان ... گر نباشد هیچ ملکش در جهان
گر پدید آید ز ملکت هیچ کام ... نذر محتاج دگر کن آن تمام
گرچه او محتاج تر نبود ز تو ... لیک باید دادنش ای نیک خو
یعنی گر نانی ترا آید بدست ... بعد از ایام چندانی فاقه است
دیگری کز تو بود محتاج کم ... نذر او کن آن همه بی رنج و غم
پس بملکت هیچ از سابق نه بد ... باز چون آمد هم از ملکت نشد
جایز آمد وصف فقرت این زمان ... انچه از این الجلا آمد بیان
جمله حاصل زین سخن ای آشنا ... اینچنین باشد بعقل و فهم ما
هر که باشد از فقیری ز نیتش ... بر نصیب خود نباشد حرکتش
از نصیب خود شد او کوتاه دست ... حرکتش بهر نصیب دیگر است

قول ابو محمد رویم رحمة الله علیه

انچه آمد از محمد بو رویم ... اکنون بر تشریح و توضیحش شویم
فقر چه بود نیستی جمله هست ... ترک مفقودات هم ای حق پرست
یعنی از خود جمله مفقودات را ... فانی و نابود کردن ای فتی
هرچه دارد غیر حق حیثیت وجود ... نیست باید کرد آن را جلد و زود
هرچه موجود است از وی شو جدا ... تا نه شغلش باز دارد از خدا
بر وجود غیر نتوان دل نهاد ... جان ز وجدانش نباید کرد شاد
انچه مفقود است از چشم شما ... ترک شوق و رغبتش باید ترا
زانکه از آن تو گر آن چیز نیست ... از طلبگاریش حاصل نیز نیست

هر چه وز آن تو هست آن بی طلب	نزد تو خواهد رسید ای خوش لقب
پس ترا از حق طلب باید نه غیر	شغل گر شاید بحق شاید نه غیر

قول کتانی رحمة الله علیه

گر لبے خواهی تو قیل و قال فقر	از کتانی گوش کن این حال فقر
چون ای الله افتقارت شد درست	پس غنی بالله شوی ای مرد چست
زانکه حالا این غنا و فقر نام	یک بجز دیگر نگردد تمام
گر بحق محتاج باشی ای گدا	از همه عالم ترا آید غنا
هر قدر کہ بے نیازی از جهان	آن قدر با حق نیازت هست هان

قول ثوری رحمة الله علیه

گفت ثوری اینچنین لغت الفقیر	گر تو هستی از فقیر ای دلپذیر
السکون عند العدم باید نمود	بذل و ایثار و عطا عند الوجود
وصف فقر این هست ای همرنگ ما	دل بیارامی تو در نایافتن
گر نه باشد نزد تو موجود هیچ	خواهشت نبود از آن مفقود هیچ
در بدست آید ترا چیزے ز مال	بذل و ایثاری دگر کن بی سوال
بے نیاز از شے ترا جانب شود	یافت و نایافت یکسانت شود
نی غمے آید ز فقدانش ترا	نی خوشی باشد ز وجدانش ترا

قول بعض کبرا رحمة الله علیه

بعض کبرا گفت از فقر اینچنان	صاحب فقر است آنکس در جهان

گو بود محروم از رفق و سؤال — شرح او این ست ای نیکو خصال
یعنی با وصف نیاز و حاجتش — با وجود مفلسی از دولتش
نی کسی با او کند رفق و کرم — نی کسی نذرش بر و هیچ از درم
نی خود او از هیچ کس سائل بود — نی دلش بر هیچ شی مائل بود
از سؤال و رفق و مالک این هر چیز — باشد او محروم ای اهل تمیز

در باب توکل که منجمله مقامات عشره طریقت است

از توکل بعد ازین گویم بیان — که از مقامات طریقت هست آن
هر که در ایمان حق باشد درست — باشد او اندر توکل گرم و چست
بشنو از حق آیت فتوکلو — مؤمنین ان کنتم ای فرخنده خو
هر کجا آمد بقرآن ذکر آن — جمله مامور اند آنجا مومنان
زانکه معنی توکل اعتماد — بر خدا کردن بود ای نیک زاد
وا سپردن جمله کار خود بحق — در توکل اصل هست این متفق
غیر ایماندار حق ای آشنا — معتمد بر حق کسی باشد عجب
هر قدر که با جنت ایمان بود — از توکل آن قدر سامان بود
هست متوکل ز محبوب خدا — دوست میدارد خدا این شخص را
فهو حسبه چون خدا فرموده است — باید آوردن توکل را بدست

قول سری سقطی رحمة الله علیه

گویم اکنون شرح آن ای یار جان — انچه سری سقطی فرموده است آن
التوکل نزد آن اهل خرد — الخلال عن حول والقوة بود

یعنی گر داری توکل بر خدا	پس ز حول و قوهٔ خود شو جدا
هر چه ممنوع و نباشد نزد تو	منع او از خود ندانی بل ازو
وانچه آید پیش تو از هیچ چیز	هم ازو دانی تو اے اہل تمیز
فارغ از کسب و تلاش خویش شو	معتمد نے بر معاش خویش شو
گر ز حول و قوهٔ خود فارغی	پس تو ہم چون طفل بیفکر و غمی
نیست تا در طفل حول و قوتی	پرورنده ہست او را عورتی
حول و قوه گشت چون پیدا درو	شد گرفتار بہ تلاش و جستجو
از تلاش رزق دست خود مکش	در کنار رب خود مان طفل وش
در کنی سعی و تلاش و ہم کسب	پس در آن ہم معتمد باشی برب
معتمد ہر آن باشی بر خدا	خواه از کاسب تو باشی خواه لا

قول ابن مسروق رحمة الله علیه

در توکل ابن مسروق این چنین	حرف زن گردیده است اے ہم نشین
انچه از احکام جریان القضا	باشد تسلیم کن اے بارضا
یعنی گر ہستی تو از متوکلان	اینچنین باشد ز تو ظاہر نشان
که قضائے گر خدا بر تو کند	از کسے گوید ترا حربے زند
پس ترا بر وے نباید اعتراض	جمله در تفویض کوشی چون عیاض
زانکه چون خود را سپردی با خدا	جان و تن کردی بامر او فدا
پس ز ملکت رفتی مالک گشت او	ہیچ از چون و چرا نه سزد بتو
مالک است او ہر چه خواہد آن کند	بر تو ضد گو نه قضاے خود زند
نے تو شادان باشی و نے مضطرے	نے بمحبوبت نه مکروہت سرے

گر اسے بینی او فریدبرد رت ... ناید از امی ازو در خاطرت
در نماید روئے مکروہے ترا ... رنجشت ناید چہ جائی سلئے ہا

قول سہل تستری رحمۃ اللہ علیہ

در توکل سہل گفت اے پارسا ... باش مترسل تو در دستِ خدا
یعنی ہر جانب برو آنجا برو ... خواہ بد آید ترا آن یا نکو
ز اختیار خود سراپا شو جدا ... محو کن خود را بمرضی خدا

قول عبد اللہ قریشی رحمۃ اللہ علیہ

گفت عبد اللہ قریشی اے عمو ... ہان بناہِ خود بسوئے حق مجو
یعنی چندانت حضورِ حق بود ... تا نہ حاجت بر منہ جستن شود
زانکہ غایب باشی تا از پادشاہ ... در جہالک سوئے او جوئی بناہ
چونکہ حاضر باشی پیش او مدام ... پس بنہ بردن با وچہ بود مقام
در حضور و قرب کے آید بلا ... تا بنہ جوئی ازان سوئی خدا

قول ابو القاسم جنید رحمۃ اللہ علیہ

گفت بو القاسم جنید شاہِ دین ... در توکل شرح بسط اینچنین
در ازل بودی چنانکہ تو بحق ... اکنون ہم باشی شوی چون ماسبق
تا خدا ہم چون ازل باشد بتو ... شرح قولش این بود اے نیکخو
یعنی انچہ قسمتت بد ور ازل ... بود تدبیر تو آنجا بے دخل
انچہ موجود شد اکنون ہمچنان ... دستِ خود را برکش از تدبیر آن

تا که بی تدبیرت ای اهل خرد … اکنون هم او مثل سابق پرورد
یا که باشد معنی او آن چنان … در ازل بودی تو فانی ایجوان
از تدابیر خود و هم اختیار … حق مدبر بد ترا در جمله کار
اکنون چون تو موجود گشتی در جهان … همچو سابق باش اینجا هم تو هان
یعنی اینجا مطلق از خود شو فنا … تا نماند هیچ تدبیرت بجا
هر چه خواهد او کند با تو کنون … تو شوی از اختیار خود برون

در باب صبر که منجمله مقامات عشره طریقت است

بعد ازین از صبر گردم حرف زن … که چه آید معنی آن در سخن
صبر نزد حق بود عالی مقام … وصف او حق گفته است اندر کلام
بشنو ان الله را نیکو بیان … هست حق با صابران ای دوستان
صبر را صد ها جزا یابی ز حق … میتوان آموختن این خوش سبق
قصه کوته ای بری از ابتلا … هست معنیش تحمل بر بلا
یعنی در رنج و بلا ای رشک مه … جازع و فارغ نگردی هیچگه

قول سهل عبدالله تستری رحمة الله علیه

سهل عبدالله چنین شرحش نمود … صبر چه بود انتظاری بر کشود
یعنی از حق بودنت امیدوار … بر کشود کار خود در حال زار
زانکه صابر گشتنت اندر بلا … هست بر جسم مقامات علا
زین نمی نالی تو در رنج و محن … هست با عسر تو یسر ای ممتحن
کی کنی با حق بلا چون و چرا … چشم بر یسر است در عسرت ترا

در بیانش ای بخوبی گشته جفت ‌ ‌ ‌ دیگران یصبر فی الصبر گفت
یعنی صبر و خود ز خود نکنی نظر ‌ ‌ ‌ شد صبور اندر دلِ تو جلوه‌گر
تو نه صابر بزورِ خود به رنج ‌ ‌ ‌ بل خدا داد از تحملهات گنج
شاهد این معنی ای در صبر مست ‌ ‌ ‌ آیهٔ ما صبرک الا بالله ست
صبر خود از خود ندیدن در میان ‌ ‌ ‌ صبر فی الصبر ست ای دلدار جان
گر زبانِ ایوب وار از صبر دم ‌ ‌ ‌ مستنی الضر عاقبت گوئی تو هم
صبر اندر صبر را ای همنشین ‌ ‌ ‌ در تعرف شرح آمد این چنین
در بلا امید نبود بر گشود ‌ ‌ ‌ صبر فی الصبر ست این ای اهلِ جود

در باب شکر که منجمله مقامات عشرهٔ طریقت است

اکنون اندر شکر توضیحی دهم ‌ ‌ ‌ بند ناشکر تی شکسته داریم
بشنو اندر معنیش ای اهلِ دید ‌ ‌ ‌ انچه فرموده ست شاه بوسعید
اعترافِ منعم آمد شکر از و ‌ ‌ ‌ نیز اقرار ربوبیت بدو
یعنی دانستن بحق الله را ‌ ‌ ‌ هم بوصفِ منعمی آن شاه را
معنی دیگر ندیدن غیر حق ‌ ‌ ‌ هیچگونه شکر باشد متفق

قول بعض کبرا رحمة الله علیه

بعض کبرا معنی آن بالیقین ‌ ‌ ‌ اینچنین فرموده است ای همنشین
شکر غیبت هست از شکر ای ودود ‌ ‌ ‌ گر بود منعم مراد او در شهود
غیبتش از شکر ای لختِ جگر ‌ ‌ ‌ گردد از بس رویتِ منعم مگر
در شهود منعم از خود در رود ‌ ‌ ‌ تا بکلی غیبت از شکرش شود

رویت منعم چنان غلبه کند ‏ شاکر و شکرش همه از جا رود
کی در آید شکر اکنون در بیان ‏ غیبت اندر غیب افتاد این زمان

قول یحیی معاذ رحمة الله علیه

گفت یحیی ابن معاذ شاه دین ‏ اینچنین در شکر شرح دلنشین
تا بشکر بی نیستی از شاکران ‏ نیست شاکر نه شکر بادست خوان
غایة الشکر الحیر گفت او ‏ شرح آن باشد چنین ای نیک خو
شکر هم از نعمت الله هست ‏ داند این را هر که بس آگاه هست
هان برین نعمت هم ای نعمت‌شناس ‏ شکر باید کرد بی حد و قیاس
پس نباشد شکر را حد و حصر ‏ غیر حیرت چیست اینجا در نظر
از جنید آمد بیان در باب شکر ‏ بشنوید این نکته ای ارباب شکر
گفت شکر ست اینکه با نعمت بجا ‏ صرف باید کرد ای اهل وفا
یعنی حقت آنچه نعمت داده است ‏ از جوارح چشم و گوش و پا و دست
مال و ملک و دولت و دنیا تمام ‏ صرف باید کرد و هر جا و السلام
از جوارح کرده باید کار نیک ‏ بی گناه و فعل بد ای یار نیک
همچنین بر جای نیک اموال را ‏ خرچ باید کرد ای اهل سخا

در باب رضا که منجمله مقامات عشره طریقت است

بعد ازین گویم سخن اندر رضا ‏ بشنو از هوش و بده تن در رضا
گویم اول وصف آن ای یار جان ‏ از جنید شاه دین شیخ زمان
در رضا او گفت رفع الاختیار ‏ اختیار خویش جمله در گذار

انچه حق خواهد تو هم خواه ای اخی ‌‌ ‌ هر چه حق گوید تو هم گوے اے صبی
اختیار خود بکن از خود جدا ‌ ‌ ‌ باش راضی تو بمرضی خدا
مالک ست او خواهدت راحت دهد ‌ ‌ ‌ خواهدت رنج و غم و محنت دهد
تو بهر صورت رضائ حق طلب ‌ ‌ ‌ بگذر از چون و چرا در کار رب
نیز گفت او این بود معنی الرضا ‌ ‌ ‌ نعمت گردد همه رنج و بلا
یعنی چندان با رضایت خو بود ‌ ‌ ‌ هر چه از یارت رسد نیکو بود
گفت حارث همچنین معنی الرضا ‌ ‌ ‌ دل سکونی زیر فرمان خدا
یعنی در جریان حکم کردگار ‌ ‌ ‌ باش از دل باسکون و باقرار

قول ذوالنون مصری رحمة الله علیه

گفت هم ذوالنون مصری در رضا ‌ ‌ ‌ شاد باشد دل بجریان القضا
بر قضا باشد رضائے حاصلت ‌ ‌ ‌ در بلاها لذتے یابد دلت
کے بود عشاق را دشنام یار ‌ ‌ ‌ کم ز لطف و شفقت و انعام یار

قول ابو محمد رویم رحمة الله علیه

انچه آمد در رضا از بو رویم ‌ ‌ ‌ اکنون بر تشریح و توضیحش رویم
گفت استقبال احکام خدا ‌ ‌ ‌ بالفرح باشد رضاے باصفا
یعنی انچه رو نماید از قضا ‌ ‌ ‌ از خوشی پیش آید آن احکام را
مثل محبوبے که مے آید ز دور ‌ ‌ ‌ عاشقش از پیش گیرد در سرور

همچنین احکام حق را سر بسر
از خوشی پیش آ تو هم اے نامور

در باب خوف که منجمله مقامات عشرهٔ طریقت است

بعد ازین راقم شوم در باب خوف　　بشنو از گوش دل ای اصحاب عرف

گفت ابو عمرِ دمشقی ای جوان　　اینچنین تعریف خوف خائفان

هر کرا باشد ز نفسش خوف و بیم　　زیاده تر از دشمنِ دیو رجیم

خائف ست و خوف او باشد صحیح　　نام او از خائفان گردد صحیح

زانکه نفست دشمن دایم بود　　هر زمان هر کارِ خود قایم بود

دشمنئ نفس تو هر لحظه بیش　　میزند هر دم ترا از زهر نیش

نیست شیطان حائلِ جان و تنت　　هست حائل در تو نفس دشمنت

میکند شیطان ز دوری دشمنی　　نفس دارد در حضورت دشمنی

نفس را نبود ز تو بیگانگی　　هست نفست مدعی خانگی

گر اعوذی خوانی شیطان گم شود　　دشمنیش از تو آخر کم شود

هست دفعِ نفسِ تو دشوار تر　　از اعوذش هیچ نبود کارگر

هست نفست دشمن جان در بغل　　دارد او صد همچو شیطان در بغل

چونکه شیطان از تو دور است ای گدا　　خوف از وی کم کن از بهر خدا

خوف [illegible] دار از نفس خود ای پارسا　　کو ز تو یک لحظه هم نبود جدا

دشمنی کو با تو هم آغوش گشت　　بد بود از مدعی دور دست

در بریت هست او برای دشمنی　　هرگز از وی نیست جای ایمنی

جنگ با شیطان ترا آسان بود　　دفع او از سعی تو امکان بود

مکر شیطان را بود هیچ انتها　　حصر نبود حیله های نفس را

چون کشد شیطان بجرم از طاعتت　　توبه زایل هست بهر معصیت

نفس تو بدکیشِ تو لے اہلِ صفا ... از عبادت میکشد سوئے ریا
از گنہ توبہ توان کردن ولے ... از ریا توبہ بود بس مشکلے
نفس اعدا در حدیث آمد بیان ... دشمنیش ہست بر دانا عیان
مَا اُبَرِّیْ نَفْسِیْ یوسف خواندہ ست ... بر زبان حرفی زہیچش راندہ ست
جز طبیعت نیست شیطان را نصیب ... در شریعت ہست محروم آن غریب
تا نگردی تو زخود فانی تمام ... باقی ماند خط نفسِ بد لگام
پس ترا از نفسِ خود خوف و خطر ... ہر زمان باید ز شیطان بیشتر
تا نمیری تو ہمہ از خویشتن ... ایمن از نفست نمی باید شدن

قول احمد حمدویہ رحمۃ اللہ علیہ

احمد حمدویہ پیر نیک مرد ... در بیان خوف این تقریر کرد
در حقیقت ہست اہلِ خوف آن ... کز وے خود ترسد مخوفاتِ جہان
یعنی اثر خوف کامل ہست این ... کز تو خود ترسد مخوفات ای زہین
ہان تو خائف چون عمر خطاب شو ... تا بترسد از تو خود شیطان تو
خوفِ شیطان بود جملہ خلق را ... بد مخوفاتِ جہان آن ناسزا
لیکن از ظل عمر آن نابکار ... با وسر گم کردہ میکردی فرار
چون نہ شیطان را ازو بودی خطر ... بود محرق آتش خوفِ عمرؓ
ہر کہ خایف تر بود اندر درون ... اثر او پیدا نماید از برون
چیست اثر خوف انیست ہست بس ... غلبہ بر اعدا و صولت ہست و بس

غلبۂ خوف ست از دید جلال
ہست محرق ہمچو خوف آتش مثال

قول عبد الله رحمة الله علیه

گفت عبد الله ای اهل وقوف	غالبت آن باشد نترسد ز مخوف
یعنی شاغل با خدا باشد چنان	که نیارد رخ بسوی غیر آن
در محیط قرب حق سر تا قدم	غرق سازد خویشتن را دمبدم
تا نیاید سوی غیرش التفات	یا بجنگ و یا بصلح ای نیک ذات
چون نه فکر جنگ و دفع او کنی	آید از تو دشمنت را ایمنی
همچو پیغمبر کنون دیو عدو	ایمن و بیخطره گردد هم ز تو

فرق قولین مختلفین

فرق قولین اینچنین بشنو ز من	تا شوی واقف ازین هر دو سخن
باشد اول از سلوک و ابتدا	دویم از عالی مقام انتها
اول از دشمن نه فارغ شد هنوز	جنگ با وی میکند شب تا بروز
مستعد باشد بجنگ او مدام	هر دم و هر لحظه و هر صبح و شام
نیست فارغ یکدم از فکر عدو	هست بهر دفع او مشغول او
نیست فارغ چون ز فکر دشمن او	پس چنان گردد ز جنگش ایمن او
مستعد بر دفع شیطان بد عمر	داشتی شیطان از و زین ره خطر
زین نه گشتی سوی او قصد لعین	دفع او میکرد آن شیخ امین
دوم از اعدا فراغت یافته	مرکب دل را ز فکرش تافته
گشت فارغ او ز جنگ دشمنان	باز نافتد او بجنگ دشمنان
او بکلی فارغ از فکر عدوست	نیست فرصت یکدمش از شغل دوست

غرق هست او در خیال یار خود — هیچ کارش نیست از اغیار خود
فارغش دانست چون دشمن ز خویش — گشت حاصل ایمنیش کم و بیش
گشت زین ره ایمن او از جنگ او — این نمیداند که بر وی دست کو
از جهالت قصد سوئش میکند — دشنه بر پای خود از خود میزند
چون محمد کو ز شیطان عدو — بود فارغ جملگی از دفع او
زانکه بر وی گشته بد آن فتح باب — بعد ازین کو فکر دیو ذو العذاب
بالتفاتش سوی شیطان بود کی — بود سوی حق ز بس مشغول وی
قصد دیو سوی او از جهل بود — بود ایمن دیو زان صافی وجود

قول ابن الجنیق رحمة الله علیه

بشنو دیگر وصفش ای یار صدیق — آنچه منقول ست از ابن الجنیق
گفت خایف آنست ای ناجی ز مقت — خوف او باشد بحکم کل وقت
گاه ترسد زو مخوف ای پیر روف — گاه ایمن تر بود از وی مخوف
یعنی گاهی خوف حق بر وی چنان — غالب آید بر دل و بر جسم و جان
که سراپا صورت هیبت شود — هیبت او سینهٔ اعدا درد
جمله عالم ز وی بترسد این زمان — هیبتش افتد بهر خورد و کلان
گاهی غالب گردش خوف خدا — پس نیاید هیچ خوف از ما سوا
یعنی چندان خوف حق غالب بود — که از مخوفات دگر فکرش رود
چون شد او فارغ ز فکر دفع غیر — پس مخوف ایمن از و گشت ای دلیر
کالعدم نزد مخوف او اینکست — زانکه در خوف خدا مستهلک ست
بسکه از خود گم شد آن اهل وقوف — ایمن از وی گشت سرتاپا مخوف

چون زخود خالی شد آن مرد لطیف ‌ ‌ ‌ پس کجا شیطان شود باوی حریف
زانکه گشت او مرده بیحس و جان ‌ ‌ ‌ کس نمی باشد حریف مردگان

قول ابو محمد رویم رحمة الله علیه

اکنون وصفش انچه آمد از رویم ‌ ‌ ‌ در پئے تشریح او قاصد شویم
گفت خایف آنست اے اہل ہدے ‌ ‌ ‌ کو ندارد خوف جز ذاتِ خدا
یعنی خایف باشد از بہر آنکه ‌ ‌ ‌ نے برائے نفس خود ای خیر خواه
خوف بہر نفس چه بود ای امین ‌ ‌ ‌ از عقوبت ترس خوردن بالیقین
چیست خوف از بہرِ حق ای پارسا ‌ ‌ ‌ بودنت ترسان ز اجلالِ خدا

درباب رجا که منجمله مقامات عشرهٔ طریقت است

اے تو از خوفِ آلهی سر فرو ‌ ‌ ‌ در رجا اکنون ز من حرفی شنو
داشتن امید فضل و رحم حق ‌ ‌ ‌ این بود معنی رجا را متفق
حضرتِ حق ست رحمان و رحیم ‌ ‌ ‌ لطف و فضل اوست بر عالم عمیم
میتوان بودن ز فضلش در سرور ‌ ‌ ‌ کو کریم است و رحیم است و غفور
بایدت ہر حال امید از آنکه ‌ ‌ ‌ چشم نتوان داشتن از ما سواه
در بیانش انچه عباد لله خفیف ‌ ‌ ‌ کرد ایما بشنو ای مرد ظریف
گفت معنے رجا آن حق پرست ‌ ‌ ‌ شاد بودن از وجود وصل ہست
چون وجود وصل حقت دست داد ‌ ‌ ‌ میتوان گر دیدنت خوشوقت شاد

در بیان بعض اخلاق اولیاء الله تعالی

از تو اضع او لا گویم سخن ‌ ‌ ‌ تا تو متواضع شوی و خود شکن

سایلی پرسید و حفص از جنید — در جوابش آنچه گفت او بشنوید
کسر جانب هست و هم خفض الجناح — این مثل فرمود آن اهل صلاح
یعنی با هر کس شکسته باش و نرم — کن تحمل در جهان بر سرد و گرم
همچو مرغ پر بریده در جهان — عاجز و لاچار و مسکین باش هان
در تکبر دل مده فرعون وش — در جهان گردن فرو نه سر مکش
با نیاز و عجز ای شهباز شو — بی ز کبر و غمزه در پرواز شو
بار خود را بر کسی دیگر منه — در جهان از خود سر بها سر منه
بلکه بار غیر را بر خود بنه — غیر را ای دان ز خویش اعلی و به
گر ز مردم بر تو آید ظلم و جور — تو بیا دشمن ایمن از ظلم طوبه
دانما از خویشتن عجز و قصور — پر و بال خویش بشکن از غرور

قول ابو محمد رویم رحمة الله علیه

در تواضع شرح دیگر می‌کنیم — آنچه فرموده است در شانش رویم
ذلت دل بهر علام العیوب — در تواضع گفت آن پاک از عیوب
یعنی بودن قلب را خوار و ذلیل — در حضور حضرت نعم الوکیل
زانکه پنهان هست در دل صد عیوب — در همه آگاه علام الغیوب
حق خبردار است از کردار دل — چون نباشد پیش او خوار و خجل
بندهٔ عاصی به پیش پادشاه — کی ندارد خوار خود را از گناه
او گنه‌گار است و مولایش خبر — باشد اینجا جای صد خوف و خطر

قول سهل عبد الله تستری رحمة الله علیه

سهل عبد الله شیخ رهنما — گفت تقبل التواضع الرضا

یعنی آید انچه بر تو از خدا — خواه از الطاف باشد یا جفا
کن بدل اقبال و راضی شو بدان — جانفشانی کن بامر او بجان
در تواضع دیگری گفت این سبق — کن قبول حق ز حق از بهر حق
یعنی تو از بهر حق شو حق پسند — نے برائے نفس خود ای مستمند
راضی از حق بهر نفس خود مشو — بلکه راضی شو ز حق بهر تو
گر کسے حقے نماید پیش تو — از حق او را دانی ای درویش خو
حق نماینده مبین غیر از خدا — جز فرستنده مبین در حق نما
یعنی با تو گر کسے خوبی کند — دلبری و طور محبوبی کند
خوبیش را تو ز حق بین نے ازو — کو ز حق آمد برائے تو نکو
در تواضع دیگرے از پاک مرد — از زبان خود چنین تشریح کرد
فخر قلت اعتناق ذلت ست — حمل کردن ثقل اہل ملت ست
فخر کن بر قلت خود اے عزیز — چیست قلت یعنی نبود هیچ چیز
هیچ قلت نیست پس از نیستی — پس تو فخر کن بخویش از نیستی
چون پیغمبر گفت اکون عبد النبی — جز عبودیت نشاید اے صبی
زانکه بنده را نباشد هیچ شے — نیست غیر از نیستی اسباب وے
فخر ما بالقلت بقول آن ولی — از عبودیت مرادست اے اخی
پس تو فخر بندگی خویش کن — از عبودیت قدم در پیش کن
اعتناق ذله هم از مصطفے — اخذ کن اے صاحب صدق و صفا
گو بهر آن و بهر طور از خدا — مسکنت میخواست دایم در دعا
غیر ذلت چیست مسکینی بگو — غیر مسکینی تو هم اکنون مجو
هر که مسکین و شکسته دل ترست — لطف حق بر حال او جلوه گرست

گفت موسیٰ روزی از حق زار زار
من کجا جویم ترا اے کردگار

گفت آنجا چه مرا اے معتبر
ہر کجا آید شکسته دل نظر

گر چنین وصف شکسته دل بود
خصلت مسکینی از کامل بود

پس تو قلب منکسر باش و غریب
تا نماید در تو مولائی حبیب

بار اہل ملہ را بر داشتن
اینچنین تشریح آمد در سخن

یعنی گر بر تو کسے ظلمے نمود
از جہودی یا نصاری یا یہود

پس تحمل کن بر ان ناخوش مشو
زانکه بد ہم از حق ست و ہم نکو

حق گمارنده در دمید یداو
زین نمے گشتی ملول آن نیک خو

گر ہمے بینی ز حق لطف و عطا
چون نه بینی ہیچ از جور و جفا

ہست لطفش بر تو در شانِ جمال
قہر او از مظہرِ آن و جلال

در باب فتوت که یکے از اخلاق اولیاست

در فتوت از جنید آمد بیان
که فتوت راز خود ہرگز مدان

انچه تو کردی مگو من کرده ام
شخص دیگر مے کند در پرده ام

بو حفص در معنیش گفت این قدر
که تو منصف باش در حقِ دگر

لیکن انصاف خود از دیگر مخواه
ہیچ وقت و ہیچ ساعت ہیچگاه

چیست در دنیا مروت را خصال
بہرِ اخوان بذل کردن جاه و مال

بالدعا تخصیص شان در آخرت
اینچنین گفت او مروت را صفت

در فتوت انچه شارح شد رویم
شرح و بسطِ آن بتو ظاہر کنیم

گفت ہان معذور داری سر بسر
گر ز اخوان ذلتے آید نظر

فعلِ ناشایان تو از او شان مبین
کار ناشایسته از اخوان مبین

انچنان باکس نباشد حرکتت — تا رسد بر عذر خواہی نوبتت
گفت عبد اللہ در معنی آن — اینچنین تشریح اے آرام جان
خلق را معذور دار از کارِ بد — غیر را مجبور دار از کارِ بد
لیک خود را مے نگر اے نیکخواہ — پائے تا سر غرق در جرم و گناہ
نیز شفقت دار بر عالم تمام — ہم بہ نیک و ہم بہ بد ہم خاص و عام
دیگرے گفت از فتوت این بیان — نیکخواہی باشدت با دشمنان
یعنی با شخصے کہ داری دشمنش — نیکخواہش باشی ای مہتاب وش
بذل مال و جاہ سازی بہر آن — کہ ترا باشد کراہت زو بجان
داری با وے نیک طور و صحبتی — آنکہ دارد طبع تو زو نفرتے
عمر بن عثمان مکی ازان — انچہ فرمودہ ست بشنو ای جوان
میتوان کردن تغافل ہر زمان — از جفائے مردم و ایذای شان
از برادر گر ترا رنجے رسد — میتوان کردن تغافل ای ولد

قول حضرت شبلی رحمۃ اللہ علیہ

در فتوت گفت شبلی اینچنان — حسن خلق و بذل معروفست آن
یعنی با اخوان بہ نیکو خلق باش — بذل شان کن در جہان ملک و معاش
ہم دعا کن بر امورِ عافیت — از برائے شان توای عالی صفت
در فتوت ترمذی گفت ای پسر — باشند یکسان مقیم و رہگذر
یعنی با اغیار رو یا اے آشنا — در فتوت باشی یکسان دائما

در فتوتِ با ہمہ باشی عمیم
باشدت مرد مسافر چون مقیم

در بیان بعض حالات اهل طریقت گوید

از تمیز چیزها غایب شدن — نی ز اشیا شکر باشد در سخن
یعنی خیر و شر کند بر تو گذر — لیک باشد غیبت زان خیر و شر
بر دل مشتاق تو ای باصفا — حالتی آید ز حالات خدا
گر تمیز خیر و شر و نیک و بد — غیبت اندر غیبت حاصل شود
بسکه مغلوب وجود حق شوی — از تمیز خلق یکسر در روی
بسکه گردی از خدا سرشار و مست — بگذری از اختیارات هر چه هست
نی ترا باشد تلذذ از نعم — نی تکدر باشدت از رنج و غم
نی تو از دشنام کس باشی حزین — نی تو از انعام باشی شادگین
از مضرت نی ترا پروا بود — نی ترا از منفعت دل وا شود
گر کند بر تو ز نیک و بد نزول — هرگز از وی خوش نباشی نی ملول
زانکه غلبات وجود حق ترا — از تمیز شی کند یکسر جدا
زندگی یابی چو اندر سیر حق — مرده گردی از تمیز غیر حق

قول عبدالله نباجی رحمة الله علیه

گفت عبدالله در شکر این قدر — بر دل تو حالتی آرد گذر
کاندران نتوان نهفته اسرار را — بر ملا گوئی تو سر یار را
یار گوئی خویش را هم بی حجاب — از رخ جانان براندازی نقاب
گه انا الحق سر کنی منصوروار — گاه سبحانی بگوئی آشکار
گاه حد شرع را برهم زنی — لیس فی جبتی سوی الله دم زنی

الغرض بی خویش و مستانه شوی	نزد عاقل مرد دیوانه شوی
لایق استار سابق انچه بود	اکنون ظاهر از تو گردد ای ودود

در باب صحو که یکی از حالات اولیاست

بعد از سکرت نماید روی صحو	بشنو اکنون وصف آن ای اهل محو
صحو هوشیاریست بعد از سکر تو	با تمیز اکنون ز هر یک چیز شو
صحو باشد امتیاز تو ز شئ	با خبر بودن ز خیر و شر وی
باشدت اینجا تمیز از نیک و بد	لیک کارت با رضای حق فتد
با خدایت موافقت باشد برنج	رنج را صد چند به دانی ز گنج
هر چه در روی خلق را شدت بود	مر ترا حاصل در و لذت بود
زانکه فعل حق تو می بینی در ان	چون نه متلذذ شوی از وی بجان
گر ترا معشوق دشنامی دهد	به از ان دانی که انعامی دهد
بل نیاید در نظر دشنام یار	پائی تا سر بینی لطف عام یار

در باب انس که یکی از حالات اولیاست

معنی انس از ابو القاسم جنید	انچه آمد در بیان فکرش کنید
انس رفع الحشمت آمد قول او	مع وجود الهیبت ای فرخنده خو
یعنی بر بنده رجا غالب بود	خوف کمتر باشدش چون وحید
چون ایاز او شاه را گردد غلام	معتمد بر لطف حق باشد تمام
آنقدر مقبول گردد شاه را	بندهٔ خاص الخواص الله را
گر زوی تقصیری اگر صادر شود	عفو فرماید خدا زان در رود

با وجودِ این ہمه لیکن مدام　　با ادب باشد خدا را والسلام
باچنین مقبولیت او ہیچگاه　　جز بفرمانش قدم ننهد براه

قول ذو النون مصری رحمة الله علیه

اُنس را ذو النون مصری خوب گفت　　انبساطِ دوست با محبوب گفت
یعنی گستاخی عاشق با نگار　　اُنس باشد نزد آن عالی وقار
مثل ابراہیم گفتن خواه نخواه　　کیف تحی الموتے ارنی یا اله
ہمچو موسےٰ نالهٔ ارنی به طور　　لن ترانی ہا شنیدن از حضور

قول ابراہیم مارستان رحمة الله علیه

گفت ابراہیم مارستان که ہان　　اُنس فرح القلب بالمحبوب دان
یعنی با معشوق بودنش دل　　اُنس باشد ای بجانان متصل
زانکه با ہر شے که شادان دل بود　　اُنس آنجا بیشتر حاصل بود

قول حضرت شبلی رحمة الله علیه

گفت شبلی معنی اُنس ای جوان　　وحشتِ تو از تو باشد ہر زمان
یعنی با الله چون اُنست بود　　مر ترا از خویشتن وحشت بود
با خدا چون اُلفتے پیدا کنی　　از خود و از غیر خود وحشی شوی
مے نماید رو خدا در بیخودی　　اُنس او باشد بوحشت مقتضی
از خدا گردت خودی تو جدا　　چون ز خود رفتی ہمه گشتی خدا
تا تو باشی او جدا باشد ز تو　　چون نمانی تو بماند جمله او

چون بجانان راست آمد اُنس تو / وحشت از خود را دگر معنی شنو

از برائے خویشتن اے نیکخو / هیچ با جانان نداری آرزو

نے برائے خویش خواهی هیچ نفع / نے مضرت را کنی از خویش دفع

انچه او خواهد تو خواهی خواه نخواه / حب نفس خود نخواهی هیچگاه

گر کند یارت ز تو منع عطا / از تو ناید در میان چون و چرا

تا ترا باشد تولا با نگار / از خودت باید ترا صد هزار

قول ذوالنون مصری رحمة الله علیه

گفت ذوالنون اُنس او ذی هست این / گر ترا در آتش اندازند هین

اُنس با شخصے که میداری بجان / غایب از یادش نگردی این زمان

تا بمانوسی دلت شیدا بود / کے ازین آتش ترا پروا بود

آتشت گلزار باشد چون خلیل / کے بجز حق رُخ کنی با جبرئیل

چون زنان مصری از دیدار مست / بیخبر بودند شان از قطع دست

چشم بر دیدار یوسف داشتند / بیخبر از قطع انگشتان شدند

قول بزرگ دیگر رحمة الله علیه

بعض دیگر در بیانش گفته است / نیک فرموده است و دُر سفته است

اُنس با ذکر خدا چندان کنی / کز شهود غیر او غایب شوی

غلبهٔ ذکرش چنان بر دل شود / یاد دیگر از دلش زایل شود

غیر پوشیده شود از چشم او / چشم نابینا شود از غیر هو

جمله زو بیند ازو شنود سخن / جمله او ساری شود در جان و تن

حالت بی یسمع و بی یبصر تمام ‌‌ ‌ وانما یدجہرہ فی ہذا المقام

قول حضرت جنید رحمۃ اللہ علیہ در باب محبت کہ یکی از حالاتست

در محبت از جنید آمد بیان ‌ ‌ کان ہست میل قلب سوی یار جان
ہم بسوئے آنکہ باشد یار پاک ‌ ‌ چاکران و بندگان و اہلکار
میل کامل گر ترا باشد بہ حق ‌ ‌ جان فدا سازی بحکمش متفق
بندگی و طاعتش آسان شود ‌ ‌ جان و جسمت تابع فرمان شود
بے تکلف دل دہی بر طاعتش ‌ ‌ از خوشی گردن نہی در خدمتش
راغب و مائل شوی بر امر او ‌ ‌ کے قصور آید ز تو در امر او
نہی او را باشی بے زار و نفور ‌ ‌ از مناہیش شوی صد ملک دور

قول دیگر بزرگ رحمۃ اللہ علیہ

دیگرے گفت المحبت موافقت ‌ ‌ در تعرف شرح آن ہست این صفت
طاعت از بہر خدا در امر او ‌ ‌ باز ماند از نہی او ای نیک خو
ہم رضا در حکم و قدرش ای جوان ‌ ‌ بشنو یک یک از من این شرح و بیان
انچہ گفتست او بکن او را بجان ‌ ‌ ہر چہ منعت کرد برکش سر از ان
بر قضا راضی شود تقدیر او ‌ ‌ کہ بجا باشد ہمہ تدبیر او
حق چہ مسلم گفت ابراہیم را ‌ ‌ میتوان آموختن تسلیم را

قول کتانی رحمۃ اللہ علیہ

از کتانی معنیش اے ہم نفس ‌ ‌ از برائے دوست ایثارست و بس

یار را بر خود گزیدن اینقدر — کو هلاک تو روا دارد اگر

از خوشی و مرضی او را تن دهی — زیر شمشیرش بجان گردن نهی

مولوی رومی که قربانم برو — هست حسب الحال اینجا شعر او

گر طمع خواهد ز من سلطان دین — خاک بر فرق قناعت بعد ازین

قول عبدالله بناخی قدس سره

گفت عبدالله بناخی این چنین — در محبت شرح و بسط ای هم نشین

المحبة لذة فی الخلق خوان — ایک استهلاک فی الخالق بدان

یعنی در مخلوق الفت لذت است — لیک در خالق هلاک الفت است

زانکه در مخلوق جنسیت بود — جنس را با جنس خود لذت بود

چشم را از خوب صورت لذت است — گوش را از آواز خوش کیفیت است

همچنین مخلوق دیگر با دگر — در محبت کامیاب اند ای پسر

خالق از مخلوق بیگانه بود — سوختن اینجا چو پروانه بود

کی بود پروانه را تاب چراغ — لذت او را نیست غیر از سوز داغ

در تعرف گفت استهلاک را — شرح و معنی دگر زین ماورا

آنکه نبود عاشقش را هیچ حظ — وارهد بالکل ز قید هیچ و حظ

هم محبت را نباشد علتی — قایم العلت نباشد عاشقی

شرح بسطے بیان شد ماسبق — رفع علت گوش کن ای اهل حق

در محبت مر ترا نبود سبب — بی سبب باشی تو از عشاق رب

باشدت بالذات الفت با خدا — بی سبب باید محبت با خدا

الفتش ذاتی مراد است ای نگار — از صفاتی نیست اینجا اعتبار

همچو عشق گلرخان از روی حسن / روز و شب گردیدن اندر کوی حسن
دلپسندت بودن آواز حزین / طالب مطرب شدن از راه دین
نیست تا گلرو و مطرب مرترا / عشق ذاتی غیر از حسن و غنا
گر خلل افتد بحسن و طرب شان / عشق تو هرگز نماند بعد ازان
این محبت را صفاتی نام دان / کز ره وصفی شده عارض بران
بود قایم این محبت بر صفت / چون صفت شد عشق هم رفت از دلت
پس کجا شاید خدا را عشقِ تو / از رهِ شانی و با وصفی ازو
بل محبت با خدا داری بذات / تا بود قایم بذاتش بی صفات
شرح و بسطِ قول او این ست و بس / گفتهٔ عبد الصمد بشنو ز بس
گفت معنی محبت هست این / کور و کر سازد ترا ای همنشین
نفی کور و کر کند از غیر یار / غیر مفقودش شود در جمله کار
چشم روی غیر نارد در نظر / از کلام غیر گردد گوش کر
جمله او بیند ز و شنود تمام / جمله او گردد هنا ختم الکلام

قول بزرگی دیگر رحمة الله علیه

دیگری گفت از پی محبوب خود / هست ایثار شیٔ مطلوب خود
یعنی هر چیزت که باشد دلپسند / یار را ایثار کن ای ارجمند
از جنید اندر محبت گوش کن / بشنو و بگزین که خوش گفت او سخن
گفت تبدیل صفاتِ عاشقان / با صفاتِ یار جانی باشد آن
یعنی عاشق بگذرد از کار خود / متصف گردد بوصف یارِ خود
رنگِ جانان گیرد از رنگش رود / هست باوی گردد از خود گم شود

همچو مجنون گردد او لیلی تمام ‌ ‌ ‌ محو در معشوقِ خود باشد مدام
زو به لیلی نشتری فصاد چون ‌ ‌ ‌ از رگِ مجنون روان گردید خون

در بابِ فنا که از حالات اولیا کامل است

در فنا گویم سخن من بعد این ‌ ‌ ‌ بشنو از گوشِ دلش ای همنشین
نیست گشتن از همه حظ و نصیب ‌ ‌ ‌ هم سقوط اختیار است ای غریب
در فنا نی حظ ماند نی مراد ‌ ‌ ‌ نی طلب نی مطلب و نی ذکر و یاد
جمله وصفِ بشریت زایل شود ‌ ‌ ‌ آن زمان نامِ فنا حاصل شود
ذات هم در ذاتِ حق گردد فنا ‌ ‌ ‌ نیست گردد از خود و از ماسوا

تقسیم فنای سالکان

پس فنائے سالک آمد بر سه قسم ‌ ‌ ‌ دارد افعالی صفاتی ذاتی اسم
نیست گردیدن ز فعل است اینچنین ‌ ‌ ‌ کز خود ات فعلی نه بینی این ببین
در جهان کس را نه بینی اختیار ‌ ‌ ‌ جمله را مجبور دانی ای نگار
فاعل مختار الله است و بس ‌ ‌ ‌ نسبت فعلی مکن با هیچ کس
نیست فاعل در جهان هرگز کسی ‌ ‌ ‌ نی زننده نی دهنده غیر وی
معطی و مانع نه زید است و بکر ‌ ‌ ‌ حضرت حق است جمله ای پسر
حرکت تو بین حرکاتِ خدا ‌ ‌ ‌ چون کلید و دست هست ای باصفا
قدرتِ حرکت کجا اندر کلید ‌ ‌ ‌ حرکتِ دست است قادر بر کلید
نیست گشتن از صفاتِ ای باصفا ‌ ‌ ‌ اینچنین باشد بشرح و بسطِ ما
قدرت و علم و ارادت در جهان ‌ ‌ ‌ جمله از حق بین سے توحید دان

حق مرید است و قدیرست و علیم — حق سمیع است و بصیر است و کلیم
غیر حق دیگر ندارد این صفت — در نظر کی آید او صاف خودت
اوست متکلم بصد حرف و کلام — سامع او باشد در اصغای پیام
او همین گوید همین شنود بخود — هم نماید او هم او بیند بخود
قسم سوم ای فنانی الذات را — بشنو و محفوظ دار اوقات را
غیر ذات حق نه بینی ای پسر — ذات خود هم ذات موجودی دگر
در جهان یکذات واحد بین فقط — نقطهٔ ساری نگرود سطح خط
غیر حق دیگر نیاری در نظر — حق مصور گشت در چندین صور
در جهان بنگر تو از چشم شهود — کیست دیگر در صور جز یک وجود
این و آن هرگز نه بینی غیر دوست — ما و تو و هم ست جمله ذات اوست
اول و آخر همه یارست و یا — ظاهر و باطن تمام او آشکار
ناظر و منظور خود او هست او — شاهد و مشهود خود هو هست هو

در باب بقا که یکی از کمال و مظهر اولیاء الله است و پیش ازین مرتبه نیست

در بقا بعد از فنا گویم سخن — بار دیگر گوش کن بر قول من
کان بود باقی شدن با یار جان — از صفات و ذات و افعال ای جوان
هست گردیدن به هستی خدا — متصف بودن بوصفش ای گدا
چون رسد فانی بدین عالیمقام — در جهان یابد همه خود را تمام
در خلایق فعل خود بیند همه — خود شود مختار نیک و بد همه
هرچه خواهد در جهان پیدا کند — هر کرا خواهد ببخشد یا زند
خود شود در جهان و خود گردد کریم — خود سمیع و خود بصیر و خود کلیم

خود شود زید و بکر خود این و آن / عرش و کرسی و زمین و آسمان

خود مقید گردد اندر جان و جسم / خود مسمی باشد و خود جمله اسم

خود شود محی و ممیت انس و جان / خود مضل و هادی آید در جهان

چون خدا گشت او همه گردید او / نیست اینجا زیاده جای گفتگو

در باب توحید که کمال حقیقت و معرفت است

اکنون در توحید میگویم سخن / نیست اینجا گفتگوی ما و من

ما و من اینجا مگو اے بی ادب / زانکه توحید است اسقاط النسب

نسبت ما و تو اینجا در گذار / غیر را دخلی مده میباش یار

گویم از توحید فعلی اوّلاً / کان چه معنی دارد ای اهل ولا

در جهان فاعل نه بینی جز خدا / فعل الله هست جمله فعل ها

دادن و بخشیدن و گردن زدن / جمله باشد فعل حق ذوالمنن

کو مرا قدرت که ما چیزے کنیم / ما همه مجبور و مقهور حقیم

در همه عالم خدائے فاعل است / غیر او نسبت بدیگر باطل است

همچنین باشد صفاتی ای گدا / نیست موصوفی دگر جز یک خدا

قادر و حی و توانا هست او / عالم و بنیاد و دانا هست او

قدرت و علم و ارادت در جهان / جمله از حق است دیگر کیست هان

انچه آید وصف ها اندر نظر / جمله وصف حضرت حق می نگر

هم جلال و هم جمال و هم کمال / نیست غیر از وصف حق ذوالجلال

بعد ازین توحید ذاتی گوش کن / اے موحد بیش ازین بنود سخن

این ذوات خلق یک ذات است و بس / نیست جز الله دیگر هیچ کس

اوست ما و تو ہم او جسم ست و جان | عرش و کرسی و زمین و آسمان
اوست آب و خاک و ہم سنگ و شجر | آتش و باد ست و ہم زید و بکر
اوست طفل او ہست پیر و نوجوان | اوست بیشک این ہمہ خورد و کلان
اوست ہادی و مضل و رہنما | اوست پیر و مرشد و الله ما
شارع و پیغمبر و دین ست او | کافر و ہم کفر آئین است او
ہرچہ گویم ہرچہ بنویسم حق ست | ہرچہ دانم ہرچہ خوانم مطلق ست
اہل توحید اند اینجا بر دو قسم | میکنم از تو بیان ہر دو قسم
یک وجودی و شہودی دیگر ست | مذہب ہر یک قبول و بہتر ست
مذہب اول ہمہ اوست و از و | مذہب ثانی ہمہ زو ہست و زو

مذہب و معتقدِ وجودیہ

اہل توحید وجودی قایل اند | کہ ہمہ عالم بمعنے شامل اند
نیست در زید و بکر جز یک وجود | مختلف باشند گو اندر نمود
فرق در صورت ز زید ست و بکر | درحقیقت نیست فرقے معتبر
زید و خالد جملہ وہم ست و خیال | حضرت حق ست ظاہر ذو الجلال

تمثیل

میکنم الحال تمثیلی بیان | تا شود تقریر شان بر تو عیان
فرض کردم خاک را اصلِ وجود | کز وے آمد چند صورت در نمود
فرق صوری ہست با جام و سبو | فرق معنی نیست باہم ہیچ رو
آن وجود خاک کاندر جام ہست | در سبو ہم اے مہ گلفام ہست

گر سبو و جام گویم عین خاک — صادق هست و درحقیقت نیست پاک
چون نظر بردارم از جام و سبو — جمله خاک افتد نظر اے نیک خو
حفظ شرع ست اینکه میگوئیم جام — پاس ظاهر هست کش گیریم نام
درحقیقت نے سبو باشد نه جام — خاک باشد در نظر ما را تمام
اصل خاک آمد چو در جام و سبو — میتوان گفتن دریجا جمله او
این تعین وهمی ست اے نامور — وهم بردار و باصل افگن نظر
تا یکے جام و سبو بینی بسر — تا یکے از خاک مے پوشی نظر
همچنین زید و بکر سنگ و شجر — جمله الله هست اے اهل نظر
غیریت وهم است بر ما و شما — وهم بیرون کن خدا باش و خدا
تا یکے زید و بکر بینی عیان — تا کجا داری حقیقت را نهان
مذهب اهل وجود ست این چنین — یاد باید داشت این رای ذهین

مذهب شهودی

مذهب اهل شهود ست این چنین — که خدا پاک هست و آن هست و نه این
جمله مخلوق اند از وی انس و جان — اوست قیوم زمین و آسمان
او محیط خلق از علم ست و بس — بیرون از علمش نباشد هیچکس
همچو حکم پادشه هرجاست او — خلق را از قدرتے آراستست او
دارد او سر تا قدم تنزیه صرف — پاک ذاتش هست از تشبیه صرف
همچو نور مهر هرجا مے فتد — گفت از امکان نه بروی میرسد
علم او با جمله عالم بالیقین — هُوَ مَعَکُم اَینَمَا کُنتُم همین
درحقیقت جمله او نبود روا — حق منزه هست از ما و شما

گر ہمہ او در نظر آید ترا   نیست ہر گز فی الحقیقت ہکذا
بسکہ غالب گشت بر تو عشق او   در نظر مے آید او ہر جا رسو
ہمچو مجنون کو ز بس مشتاق بود   ہر کجا بیش روی لیلے می نمود
در حقیقت نیست لیلے ہر کجا   بل خیالش ہست ہر جا رونما
کو جمال لیلے و کو جملہ چیز   غلبۂ عشق ست بر وی ای عزیز
ہمچنین نزد شہودی اے گدا   بندہ غیر محض باشد با خدا

مذہب محققین و عارفین

اہل تحقیق ست ہر کو اندرین   مذہبش اینست اے مرد ذہین
حق عز و جل با ما و شما   غیر ہست و عین ہست ای آشنا
غیر از روے تعین ہست او   در حقیقت عین ہست ای نیک خو
حضرت ذاتش وجود مطلق ست   این مقید صورت و شان حق ست
نسبت اطلاق تقیید ایجوان   ہمچو دریائے بسیط و موج دان
بحر در صورت ز موج خود جدا ست   در حقیقت لیک عین موج ہاست
غیر محض ار موج را گوئی خطاست   عین صرف ار گوی این ہم ناروا ست
چونکہ با دریاست قایم موج ہا   گر جدا از وے شود گردد فنا
از رہ صورت ہمی گوییم از و   در حقیقت ثابتم شد جملہ او
ہمچنین جملہ جہان را با خدا   نسبت عین دو دی است ای گدا
پس بظاہر غیرے گو خلق را   در حقیقت دان و لے عین خدا
نیست تحقیق دگر نیکو ازین   اے موحد این چنین مذہب گزین
مذہب حق ست این ای رشک مہ   نیست الحاد اندرین نے زندقہ

ملت ناجیه از هفتاد و دو ؛ این بود بے شبه ای مرد نکو

کے خلاف شرع آید در نظر ؛ در شریعت شد حقیقت جلوه گر

در خاتمه کتاب گوید

شکر حق کآغاز من انجام یافت ؛ مثنویم صورت اتمام یافت

ختم شد از فضل حق این مثنوی ؛ سالها بود ست ارچه ملتوی

گاه گاہے وقت فرصت قول چند ؛ نظم مے کردیم اے نیکو پسند

از تصانیف شیوخ صوفیان ؛ که همه بوده ست در تازی زبان

بے کم و بیش به لفظ فارسی ؛ ترجمه کردم بطور مثنوی

نثرها را کرده ام در نظم پر ؛ سفته ام در رشتهٔ ابیات در

جمع کردم قول کمّل سربسر ؛ کرده ام از شاعری قطع نظر

قابلے گر بیندش از چشم صاف ؛ از قصور شاعری دارد معاف

زانکه عذر خود سراپا کرده ام ؛ هیچ جای عیب خود ننهفته ام

چونکسے از لطف اصلاحش دهد ؛ هم جزاک الله زمن بروی رسد

ور کسے بهره برواز دیدنش ؛ پردهٔ جهلش دَرَد واز خواندنش

در حق من هم ز حق خواهد دعا ؛ تا شود حاصل مرا هم بدعا

در حدیث آمد که در حق کسے ؛ گر دعا گوید به غیبت دوستے

بالیقین مقبول گردد آن دعا ؛ هیچ کاهش رو نباشد از فدا

حق تعالے هر دو را سازد نصیب ؛ از دعاهائے که گردش آن حبیب

بر همین امید گفتم این همه ؛ بهر بوئے گل شگفتم این همه

هر که یابد زین صحیفه بوئے خوش ؛ گو بدم صل علے از خوی خوش

از جناب والدم شیخ هدے ؛ نام این احسن المعارف شد عطا

دائما نامش بماند یادگار ؛ زانکه باشد بخشش شه پایدار

صوری و هم معنوی تاریخ آن ؛ احد عشره مائتین الف است ای جوان [۱۱ ۱۲ ہجری]

فهم کن اعدادش از یک تا هزار ؛ بے کم و بیش اے خجسته روزگار

بر محمد باد صلوات و سلام ؛ هم مع اولاد و اصحابش تمام

تمت

ترجیع بند

من تصنیف حضرت الحضرات مولانا و مرشدنا شاه تراب علی قلندر قدس سره

بسم اللہ الرحمن الرحیم

ای عشق تو کرده دل فگارم — بنما رخ خود که بیقرارم

تا چند تو شمع بزم غیری — ای بی تو سیاه روزگارم

جور و ستمت برای غیر است — من لطف ترا امیدوارم

از سوز درون من چه پرسی — چون لاله بسینه داغدارم

همچشمی من سخی کند ابر — از بسکه ز دیده اشکبارم

هرگز بفریب چشم مستش — دل را ندهم که هوشیارم

فریاد که دوست دشمنم شد — بیگانه ز من شده است یارم

غمخوار رقیب گشت اینهم — بود آنکه همیشه غمگسارم

از حالت من خبر نداری — برخیز طبیب از کنارم

جز جلوهٔ یار چاره‌ام نیست — من زخمی تیغ انتظارم

از درد فراق جان بلب شد — افتاده کنون به مرگ کارم

گر آن بت سنگدل ازین پس — رحمی نه کند بحال زارم

به نشینم و گوشهٔ گزینم
دیگر رخ دلبران نه بینم

گر بوسه دهی و دلستانی — باشد چه عجب و مهربانی
من از تو گمان نیک دارم — هر چند ز من تو بدگمانی
در هجر تو شد حرام بر من — خواب و خور عیش و شادمانی
بی تو شده ام چو جسم بیجان — کس بی تو کند چه زندگانی
دور است ز بنده برد نمی است — با من چه بگو که لن ترانی
کو قاصد محرمی که از یار — گوید ز من این قدر زبانی
پیش تو رسیدنم محال است — از شدت ضعف و ناتوانی
خود سوی من آ و لطف فرما — ای مست غرور نوجوانی
با غیر چنین بست گرم جوشی — دانم که ز رشک من ندانی
از باطن من تو غافلی آه — من سوختم از غمت نهانی
گر بی سبب از من غریبه — آزرده دلیست یار جانی

بنشینم و گوشهٔ گزینم
دیگر رخ دلبران نه بینم

دل بندهٔ حسن مه جبین است — جان بستهٔ زلف عنبرین است
رسوا شدم و هلاک گشتم — این است سزای عشق این است
شیرین دهنی که گفت تلخم — شایان هزار آفرین است
کس دل نه برد سلامت از وی — چشمی که سیاه و شرمگین است
موجی ست ز بحر حسن پیدا — چینی که ترا در آستین است
چون سنگ سیاه بوسم او را — خالی که بر وی یاسمین است
بی خطره وصل یار معلوم — هجران چو رقیب در کمین است
روی تو هزار جلوه دارد — با دیدهٔ من هزار این است

یارب چه کنم چسان نمیرم — یارم بر رقیب همنشین است
مارا ز رقیب شکوه نیست — خود مرتبهٔ یار همچنین است
دور است رضا و صبر از من — گر شیوهٔ یار جور و کین است

بنشینم و گوشهٔ گزینم
دیگر رخ دلبران نه بینم

چون گل رخ او بهار دارد — دیوانه چو من هزار دارد
مستانه نگاه او کج افتد — چشم تو مگر خمار دارد
بیچاره دلی که بود گمنام — در کوی تو اشتهار دارد
دل تشنهٔ مرگ رفت پیشش — کو خنجر آبدار دارد
مارا سر و کار با غمش است — آواز غم من چه کار دارد
در عشق نه من قرار دارم — نی وعدهٔ او قرار دارد
از من بدلش کدورتی نیست — آئینهٔ من غبار دارد
تیر تو که از نشان غلط رفت — در سینهٔ من گذار دارد
گر با دگران است یار همدم — وز عاشق خویش عار دارد

بنشینم و گوشهٔ گزینم
دیگر رخ دلبران نه بینم

گم گشت دلم چو شب بکویش — جان رفت سحر بجستجویش
زیبد به تنش قبای شبنم — مانند گل است رنگ و بویش
نسبت بمهش ز سادگی است — مه رشک برد ز ساده رویش
زلفش که شب دراز هجر است — دام دل ماست موبمویش
هرکس که شنید محو گردید — سحر است مگر به گفتگویش

بر سیمتنش چه خوب زیبد	تعویذ طلای گلو لیش
دارد اگر او حجاب با من	پوشیده کنم نظر بسویش
در شوق تو جان ز تن برآمد	لیکن نه برآمد آرزویش
جز جور و عتاب شیوه اش نیست	واقف شده ام کنون زخویش

به نشینم و گوشهٔ گزینم
دیگر رخ دلبران نه بینم

ای رشک پری و غیرت حور	حسن تو بلاست چشم بد دور
سبب ذقنت مقوی دل	عناب لبت دوای رنجور
در حسن رخانکه شهرت تست	من هم شده ام بعشق معمور
با دل کند هر آنچه خواهد	مولا مختار و بندهٔ مجبور
جسمش ز قبا چنان نموده ست	در پرده عیان چو شمع کافور
کی با من یار رابطه باشد	من عاجز او بخویش مغرور
قربان تو یک نگاه دیگر	ای نرگس مست و چشم مخمور
من بی تو چنین حزین و غمگین	بیگانه چنان ست با تو مسرور
دادی به رقیب مهر ورنه	پیش تو نشستنش چه مقدور
دانم که ز دلبری اغیار	بیدل شدن من است منظور
نالوده خود من از که گویم	هر جا ز جفای تست مذکور

به نشینم و گوشهٔ گزینم
دیگر رخ دلبران نه بینم

آمد بحرم چو دلبر من	دل برد و رمید از بر من
ترسم نکند ز اشک طوفان	فریاد ز دیدهٔ تر من

مرگ ست کنون رمیدن از دام | صیاد شکست چون پر من
یک وصف ز گیسوش نوشتم | گردید سیاه دفترِ من
هرگز نه کشم سر از محبت | گر اره کشند بر سرِ من
اکنون به رقیب مهربان است | آن مشفق دوست پرورِ من
مهر نه کند بحالم ای ماه | این است اگر در اخترِ من

به نشینم و گوشه گزینم
دیگر رُخ دلبران نه بینم

زلف تو شب دراز هست آه | رُخسار تو ماه قصه کوتاه
از شمع رخِ تو راه پیدا | وز زلفِ سیاه تست گمراه
گویا که هلال عید دیدم | ابروی ترا چو دیدم ای ماه
در کوئے تو خاکساریم به | از مسند ناز و منصب و جاه
آمد به سرش اجل یکایک | رفت از برِ دل چو یار ناگاه
گفتی که من از تو ناخوشم سخت | بے جرم و قصور خواه ناخواه
گر رنجش تو چنین ست با من | والله بالله ثم بالله

به نشینم و گوشه گزینم
دیگر رُخ دلبران نه بینم

ای گل تو چرا بخود بنازی | در دست که میشوی ببازی
بیچاره دلا اگر به عشقی | از هیچ مخواه چاره سازی
پروانه سوختن دهد علم | از شمع مگیر جان گدازی
پایان نشود شبِ درازش | گو روزِ حشر با این درازی
بر دست رقیب میزند دست | با این همه ناز و بے نیازی

پابوسی او مجال من نیست — با غیر چنین ست سرفرازی
در شهر پری رخان نه باشد — هان رسمِ وفا و دلنوازی

به نشینم و گوشهٔ گزینم
دیگر به رخ دلبران نه بینم

ای زلفِ تو دال بر تسلسل — مو هاش به پیچتاب و سنبل
گلشن ز رخِ تو باغ باغ ست — غنچه ز تبسم تو گل گل
شیرین دهنی تو از شکرخند — پاشید نمک بزخمِ بلبل
بی دانهٔ خال ساده رویت — افگند ترا بدامِ کاکل
فرصت بنود ز ناکسانت — تا چند کسی کند تحمل
عمرم به تغافل تو بگذشت — با هم بگذشتی از تغافل
ما را نبود جز این صلاحی — خواهم اکنون که بی تامل

به نشینم و گوشهٔ گزینم
دیگر ز رخ دلبران نه بینم

یار از من و من ز خود جدا ایم — در دا انچه بهجر مبتلا ایم
زنده نبردم من از درِ تو — آورد بکوئے تو قضا ایم
شرمنده نکرد یک نگاه را — محجوبِ چشم سرمه سایم
از قصهٔ ما و او چه پرسی — او شاهِ من ست و من گدایم
نه نوشت و فسانه گرد در خلق — هر کس که شنید ماجرایم
کی رحم کند بحالِ من زار — مسکین و غریب و بینوایم
در کوئی تو ماز خویش رفتم — هوشم نه بسر که کیستم کجایم
دشنام دهد لبِ تو ما را — در گوش خورد اگر دعایم

شوخے کہ بقتل من مقر است — دارد انکار خونبہایم
بارم نہ بدست آمد آن شوخ — فرسودہ بجستجوش پایم
در عشق ز آہ و زاریم آہ — صورت نہ گرفت مدعایم

بہ نشینم و گوشۂ گزینم
دیگر رخ دلبران نہ بینم

مجروح سرم ز سنگ و خشت است — این زخم مرا بسر نوشت است
قاصد بہ غلامیش و ہم خط — کز دست خود او خطم نوشت است
لطفت برقیب خوب نبود — نیکی بہ بدان بدست و زشت است
گمراہ مگو مرا تو زاہد — آمد شدنم سوی بہشت است
گر حور و قصور ہست در خلد — در کوئے بتان مرا بہشت است
در گلشن گلرخانِ بے مہر — تخمے ز وفا خدا نکشت است
بامن نہ کنی اگر وفائے — وز جور و جفا ترا سرشت است

بہ نشینم و گوشۂ گزینم
دیگر رخ دلبران نہ بینم

اے قامتِ یار و رشکِ شمشاد — از بندۂ تست سرو آزاد
بلبل تو نگاہدار خود را — کردہ است نگاہ بر تو صیاد
خون ریخت کفِ حنائی او — فریاد ز دستِ یار فریاد
حیرت زدہ گشت ہمچو تصویر — شکلِ بت من چو دید بہزاد
یارب چہ جمال ہست اورا — کس ہمچو ندید آدمی زاد
بر کشتنِ من بس است ابرو — حاجت نبود بہ تیغ فولاد
دیوانہ نیم مریضِ عشقم — نشتر برگم مزن تو فصاد

کردی تو ز خانمان جدایم — ای وحشت عشق خانه آباد
بیخود شده ام ولی چه حاصل — خود رفتم و او نرفت از یاد
شیرین دهنان بلای جانند — سوگند به عاشقی فرهاد
تنگ آمده ام کنون ز خوبان — بسیار کشیده ایم بیداد

به نشینم و گوشهٔ گزینم
دیگر رخ دلبران نه بینم

چون ماه اگر برآئی بامم — نظاره کنم ترا سر شام
کردی نگهی که رفتم از هوش — مدهوش شدیم بی می و جام
تعریف مکن تو مدعی را — گو که و ترا به عشق بدنام
ای شانه ز زلف او بیامیز — ترسم نشوی اسیر این دام
پیراهن شبنمت گران است — نازکتری از گل ای گل اندام
ای دل تو هزار جهد کردی — رام تو نگشت آن دلارام
انصاف بکن که در جهان کیست — چون من ز لب تو مانده ناکام
محجوب یار من توان دید — رنجیده شو و ز خط و پیغام
بر من نگذشت ز تلخ کامی — شیرین دهنی چو داد دشنام
افسوس که عشق برد از من — هوش و خرد و قرار و آرام

به نشینم و گوشهٔ گزینم
دیگر رخ دلبران نه بینم

بودی تو که سینه صاف با من — دیدی چه ز من که گردی بدظن
در هجر تو خار می خلد گل — بی یار کنم چو سیر گلشن
ای شوخ بیا مکن ز ما شرم — جز یاد تو گو درین نشیمن

چشمش بر فوی چاک دل کرد | مژگان و نگاه ناز و سوزن
رسوای دل نمی پسندد | در کوچهٔ یار زعقل رہزن
گر مدعی حاجب در او ست | رویش نگرم ز چشم روزن
مردیم ہنوزش احتراز است | کز تربت من کشید دامن
خلقی بملامتم کمر بست | ہمسایه بعشق گشت دشمن
کردیم ز عاشقی بترا | زنهار ز دست عشقِ پرفن

به نشینم و گوشهٔ گزینم
دیگر رُخ دلبران نه بینم

ای جان که تو از دلم جدائی | در خانهٔ من چرا نیائی
دیگر چه سن آشنائی تو کیست | داری بکدام آشنائی
دل بردن و دل گرفته کشتن | دور است ز رسم دلربائی
با دام که صید زنده باشد | از دام کجا شود رہائی
چون نقشِ قدم بکوچهٔ یار | کردیم قبول جبه سائی
شاہم گفت و پیش خود خواند | رفتیم چو بکسوتِ گدائی
زان زلف که رشتهٔ حیات است | ای شانه گره چه می کشائی
خوبان به کسی وفا نکردند | با من چه عجب که بی وفائی
گر عشق مجاز فی الحقیقت | باشد بخلاف پارسائی

به نشینم و گوشهٔ گزینم
دیگر رُخ دلبران نه بینم

ای زلفِ مسلسل گره گیر | بی دانه و دام پای بزنجیر
چون موئے تو جان و دلم پریشان | کز ہر دلی تو دام تسخیر

گو روئے که روئے یار بوئم　　گر پا بوسیم بود گاه گیر
در خواب بخواب دیدمش آه　　جز طالع خفته چیست تعبیر
گر بهر هلاک جان زارم　　داری چو بدست خویش شمشیر
اندیشه مکن به کس که بنده　　راضی برضاست تن بتقدیر
بر هر که نگاه کرد چشمش　　شد خسته چنانکه زخمی تیر
شرم تو دلیل عشق من شد　　خود شهره شدی مرا چه تقصیر
شب تا بسحر گذشت بی یار　　در گریه و نالهای شبگیر
میلش بطپیدن شکار است　　بسمل نه شود چگونه نخچیر
شوخے که بحرف آشنا نیست　　او را چه کنم بنامه تحریر
قاصد تو برو و دلنشین کن　　احوال مرا از و بتقریر
یکدم نرود خیالش از من　　پیش نظرم شد او چو تصویر
یا رب چه بلا شد این محبت　　و این عشق بدل چه کرد تاثیر

به نشینم و گوشهٔ گزینم
دیگر رخ دلبران نه بینم

اے سرمهٔ چشم خاکپایت　　بر من نظرے کن از عنایت
در یوزه گرست یک نگه را　　افتاده بکوئے تو گدایت
عشق لب لعل کرد چون من　　اندر رگ و پوستم سرایت
غیر از تو کند شکایت من　　با تست مرا همین شکایت
از عشق من و ز حسن یارست　　در خلق بهر طرف حکایت
از قصهٔ من تو با رقیبان　　گفتی باشارهٔ و کنایت
آزرده شوی و گر نه من هم　　اظهار کنیم ماجرایت

از وجه بلا بمن توان دید — این ناز و کرشمه و ادایت
پوشیده بکن تو هم تماشا — رسوا شده ام چه از برایت
غیر از ستم جفای خوبان — باشد همه چیز را نهایت
آن دل که ز من ببرد آن شوخ — گر یاد دهی ز بی عنایت

به نشینم و گوشه گزینم
دیگر رخ دلبران نه بینم

بی وجه نه او نقاب دارد — دانم که ز من حجاب دارد
بر حسن صبیح او فدایم — کو روی چو ماهتاب دارد
مکتوب مرا جواب ننوشت — رنجیده همین جواب دارد
مشتاق تو بهر پای بوسی — سر به قدم رکاب دارد
چینی بجبین یار افتاد — شاید به کسی عتاب دارد
از بهر شناوری من — تا روی تو سوی آب دارد
دریا بنظارهٔ جمالش — صد ها چشم از حباب دارد
گر عشق تو محو گردد از دل — بیداد ترا که تاب دارد

به نشینم و گوشه گزینم
دیگر رخ دلبران نه بینم

بر حسن صبیح او گواهی — داد نده ز ماه تا بماهی
بر حال گدا نوازشی کن — ای آنکه بملک حسن شاهی
دل بی تو چو ماهی ست بی آب — گویم ز حالتش کماهی
بی امر تو کی کند بکویت — از آمدنم کسی مناهی
بر خاست چو یار بهر قتلم — فریاد زدم ز بی گناهی

زلفش که رسا و دلربا ماست ‌‌ ‌‌ افتاد بپا لبعـد زخواهی
از گفتگوئے رقیب پرهیز ‌‌ ‌‌ در گوشش مکن کلام واهی
آن شوخ ز مجلسم چو برخاست ‌‌ ‌‌ بنشاند مرا بصد تباهی
از حلقهٔ بندگی خوبان ‌‌ ‌‌ آزاد شوم اگر الهی

به نشینم و گوشهٔ گزینم
دیگر رخِ دلبران نه بینم

گل بے تو چه پیرهن بریدست ‌‌ ‌‌ وصف ز صبا اگر شنیدست
زان روز که دید صورت یار ‌‌ ‌‌ یک لحظه دلم نیارمیدست
قربان سرت که ترک چشمت ‌‌ ‌‌ از ابروئے خم کمان کشیدست
پیراهن یوسفش یقین شد ‌‌ ‌‌ بو هر که ز جامه‌اش شمیدست
ساقی قدحے لبالبم ده ‌‌ ‌‌ یارم بکنار و روز عیدست
مانند ستاره گشت روشن ‌‌ ‌‌ اشکے که ز چشم من چکیدست
حق بهرِ هلاک کردن خلق ‌‌ ‌‌ رحمے بدلت نیافریدست
یک وعده به من وفا نکردی ‌‌ ‌‌ زنهار که وعده‌ات وعیدست
تشهیر جفائے تست بے سود ‌‌ ‌‌ خو و هرچه تو بیوفا ندیدست
بگذار که حسبِ حالم آمد ‌‌ ‌‌ این بیت که گفتهٔ شهید[ف۵] است

به نشینم و گوشهٔ گزینم
دیگر رخِ دلبران نه بینم

تمت

[ف۵] چونکه قبل حضرت شاه تراب علیه صاحب اقدم تخلص شهید میفرمودند لهذا بجای شهید داخل نسخه شد بعد حضرت شاه اقدم تخلص تراب میفرمودند ۱۲ ۱۲ ۱۲ ۱۲

مخمّس کریما

من تصنیف حضرت الحضرات مولانا و مرشدنا شاہ تراب علی قلندر قدس سرہٗ

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

خدایا نکردیم عہدت وفا | فراموش گردید قول بلا | بدنیائے دون گشتہ‌ام مبتلا
کریما بہ بخشائی برحال ما | کہ ہستم اسیر کمند ہوا

چو کردم نظر جانب پیش و پس | نیامد نظر غیر تو ہیچکس | زشومی جرمیم اندر قفس
نداریم غیر از تو فریاد رس | توئی عاصیان را خطا بخش و بس

کنون از تو دارم ہمین التجا | کہ کردم بدنیا بسے جرمہا | عیان کن بمن شاہ راہ ہدیٰ
نگہدار ما را از راہ خطا | خطا در گذار و صوابم نما

در ثنای پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم

چو باشد محمدؐ مرا دستگیر | چہ دہشت ز جرم صغیر و کبیر | بوصفش چہ گوید سخن این فقیر
زبان تا بود در دہان جاگیر | ثنائے محمدؐ بود دلپذیر

محمد شہ دین خیر الورےٰ | امیر عرب شاہ ہر دو سرا | امام امم و الی اولیا
حبیب خدا اشرف انبیا | کہ عرش مجیدش بود متکا

بمعراج راکب شدہ بر براق | شدش تا بعرش برین اتفاق | چہا شد بشوق خدا شاد و شاق

سواری جهانگیر یکران براق / که بگذشت از قصرِ نیلی رواق

ندانم دلا حال تو این چه گشت / که طفلانه گردی بصحرا و دشت

معمر شدی زیاده از سی و هشت / چهل سال عمرِ عزیزت گذشت

مزاجِ تو از حالِ طفلی نگشت

در پند گوید

زر و سیم هر جانه دربا ختی / بجنگِ کفر کوس ننواختی

پئے اینجهان اسپِ جان تاختی / همه با هوا و هوس ساختی

دمے با مصالح نپرداختی

چو عمرِ جهان نیست فی اعتبار / یکے هم ندارد از اینها قرار

دلا این نصیحت ز من گوش دار / مکن تکیه بر عمرِ ناپایدار

مباش ایمن از بازیِ روزگار

در باب کرم گوید

چو تعریف خوانم بشانِ کرم / نیاید ز من داستانِ کرم

ازین بس چگویم بیانِ کرم / دلا هر که بنهاد خوانِ کرم

بشد نامدارِ جهانِ کرم

کرم کن که حق زیب شانت کند / به پیشِ کریمان مکانت کند

کرم برتر از آسمانت کند / کرم نامدارِ جهانت کند

کرم کامگارِ امانت کند

دلا جودِ افزون ز اندازه دار / درِ گنج ز آواز چون تازه دار

پئے صیدِ خلق از کرم کازه دار / دلِ عالم از کرم تازه دار

جهان را ز بخشش پر آوازه دار

کرم کن که زین به دگر کار نیست / ازین خوبتر هیچ کردار نیست

جهان جز کرم یک خریدار نیست / برای کرم در جهان کار نیست

وزین گرم تر هیچ بازار نیست

کرم شهرت جاودانی بود / کرم ثمرهٔ نوجوانی بود

کرم عشرتِ دو جهانی بود / کرم مایهٔ شادمانی بود

کرم حاصلِ زندگانی بود

دلا در کرم گر تو باشی مقیم | مثالت شود در خلیقان علیم | اگر حق ترا داد قلب سلیم
همه وقت شو در کرم مستقیم | که هست آفریننده جان کریم

در بابِ سخاوت گوید

حبیب اللہ آمد سخاوت شعار | اگرچه بود فاسقِ روزگار | سخاوت کند مرد را نامدار
سخاوت کند نیکبخت اختیار | که هر از سخاوت شود بختیار
ز لطفِ سخا همچو شبّیر باش | جهان را چو او مرشد و پیر باش | بکامِ جهان شکر و شیر باش
بلطفِ سخاوت جهانگیر باش | در اقلیم لطف سخا میر باش
سخی پیش حق هست از واصلان | که باشند خوشدل از و کاملان | سخاوت بود شیوهٔ کاملان
سخاوت بود پیشهٔ مقبلان | سخاوت بود کار صاحبدلان
سخا دافعِ جمله درد و بلاست | سخاوت بنا کن که دار الشفاست | بوصفِ سخا هرچه گویم بجاست
سخاوت مسِ عیبها کیمیاست | سخاوت همه دردها را دواست
ترا هست گر خواهش بهتری | ز من گوش کن این نصیحت گری | اگر صاحبِ گنج سیم و زری
مشو تا توان از سخاوت بری | که گوئے بهی از سخاوت بری

در بابِ بخل گوید

مکن در جماعت امامِ بخیل | برون کن ز دل احترامِ بخیل | میا جانب بارِ عامِ بخیل
اگر چرخ گردد بکامِ بخیل | ور اقبال باشد غلامِ بخیل
بخیل آدمی زشت و مطعون بود | هجائیش ز تقریر بیرون بود | ز احسان او کس نه ممنون بود
اگر در کفش گنجِ قارون بود | وگر تابعش ربعِ مسکون بود
بخیلان نمایند اگر سروری | نشاید که تو سوی شان بنگری | چو در بخل باشد چنین بدتری

	نیرزد بخیل آنکه نامش بری	اگر روزگاریش کند چاکری	
مکن گوش بر قیل و قال بخیل	نگاهی مکن بر کمال بخیل	ببین از کراهت بحال بخیل	
	مکن التفاتی بمال بخیل	مبر نام مال بنال بخیل	
بخیل ست سرتا بپا شور و شر	چو او نیست عاصی و مجرم دگر	مکانش نباشد بجز در سقر	
	بخیل ار بود زاهد بحر و بر	بهشتی نباشد بحکم خبر	
حذر باید از بخل در جمله حال	که آخر فتد بر بخیلان وبال	همه مال و ملکش بگیرد زوال	
	بخیل ارچه باشد توانگر بحال	بخواری چو مفلس جز رد گوشمال	
بخیلان دو دل اگر میخورند	با صراف قیمت جگر میخورند	سخیان ز شهد و شکر میخورند	
	سخیان ز اموال بر میخورند	بخیلان غم سیم و زر میخورند	

در باب تواضع

تواضع نکو هست از جمله کار	بود در تواضع بسی افتخار	شود در خلایق ترا اعتبار	
	دلا گر تواضع کنی اختیار	شود خلق دنیا ترا دوستدار	
تواضع شود ظاهر از اهل دین	بود مرد دیندار را خوی این	تواضع شود عاقلان را قرین	
	تواضع کند هوشمند گزین	نهد شاخ پر میوه سر بر زمین	
چه خواهی که یابی ز حق خرمی	مکن از تواضع بعالم کمی	تواضع دهد با ملک همدمی	
	تواضع کند هر که هست آدمی	نزیبد ز مردم بجز مردمی	
تواضع بود دانهٔ دوستی	ببر طفل سرمایهٔ دوستی	شود طول از و سایهٔ دوستی	
	تواضع بود مایهٔ دوستی	که عالی بود پایهٔ دوستی	
تواضع همه باعث عزت است	بالش ز دست عدو رحمت است	تواضع بکن گر چنان رغبت است	
	تواضع کلید در جنت است	سرافرازی و جاه را زینت است	

اگر بر تواضع شود رای تو سر خود نهد خلق بر پای تو تواضع بود عزت افزای تو
تواضع بود حرمت افزای تو کند در بهشت برین جای تو
تواضع پسند است الله را تواضع سزد مرد آگاه را تواضع دهد فائده شاه را
تواضع زیادت کند جاه را که از مهر پرتو بود ماه را
تواضع پسندیدهٔ داور است تواضع دلا وضع پیغمبر است گدا را نه این لایق و در خور است
کسی را که گردن کشی در سر است تواضع ازو یافتن خوشتر است
بنا کن دلا کشتی از نیاز مساز از تکبر خدا را جهاز تواضع بکن خصلت اہل ناز
تواضع کند مرد را سرفراز تواضع بود سروران را طراز
خدا از تواضع بود شادمان تواضع بود وضع پیغمبران تواضع دهد عزت جاودان
تواضع عزیزت کند در جهان گرامی شوی پیش دلها چو جان
گرت با خلایق تواضع بود بخالق نیاز و تضرع بود زحق سربلندی توقع بود
کسی را که عادت تواضع بود زجاه و جلالش تمتع بود
تواضع بکن در جهان بیدریغ به پیش همه باش چون چشم تیغ بکش سر بر افلاک چون برق میغ
تواضع مدار از خلایق دریغ که گردن از آن بر کشی همچو تیغ
غنی را تواضع سزا و نکوست که از کبر دوری بسی رنگ و بوست بهارست مینا اگر سرفروست
تواضع زگردن فرازان نکوست گدا گر تواضع کند خوی اوست

در باب تکبر گوید

تکبر نیاید گهی از بشر که او کار شیطان ست ای باخبر بسی هست اندر تکبر خطر
تکبر مکن زینهار ای پسر که روزی زدستش درآیی بسر
اگر از تکبر کنی سربلند فتد از بلا در سرت صد گزند بنادان رسد زان هزاران گزند

تکبر ز دانا بود ناپسند / غریب آید این معنی از هوشمند

تکبر نباشد سر کاملان / تکبر بود دور از عاقلان / تکبر بود خصلت غافلان

تکبر بود عادت جاهلان / تکبر نباید ز صاحبدلان

تکبر شهان را نگونسار کرد / تکبر سران را سر دار کرد / چه گویم تکبر چه ادبار کرد

تکبر عزازیل را خوار کرد / بزندان لعنت گرفتار کرد

شنو این نصیحت که در خور بود / مشو تلخ با حق که چون قُر بود / بگوش آر این را که چون دُر بود

کسی را که خصلت تکبر بود / سرش پر غرور از تصور بود

دلا گر تو از کبر گردی بری / شهان را شهی سروران را سری / بود زیب تکبر لب بد تری

تکبر بود مایهٔ مدبری / تکبر بود اصل بدگوهری

نظر گر بشان خدا میکنی / بتوصیف او کبریا می کنی / چه آید ز خود رو امی کنی

چو دانی تکبر چه میکنی / بخطا میکنی و خطا میکنی

در باب طلب علم گوید

چو از هستی آمد به آدم جمال / بگفت علم الآدم ذوالجلال / ز بخشش خدا داد شکر و کمال

بنی آدم از علم باید کمال / نه از حشمت و جاه و مال و منال

پی علم اسپ طلب هر که تاخت / به تحصیل او کوس شهرت نواخت / توان بهانه دل در رهِ علم باخت

چو شمع انجمن علم باید گداخت / که بی علم نتوان خدا را شناخت

ز علم آدمی را شود اعتبار / بود قائم از عالمان روزگار / میا باز از شوق او زینهار

کسی را که شد دوران بختیار / طلب کردن علم کرد اختیار

چه گویم ز تو وصف اسرار علم / بسی نفع باشد بتکرار علم / اگر عاقلی شو خریدار علم

خردمند باشد طلبگار علم / که گرم است پیوسته بازار علم

در باب حذر از ملاقات جاهل میگوید

زجهال ایدل بجان کن فرار | مکن صحبت عالمان اختیار | چو خواهی که یابی قرار ای نگار
برو دامن علم گیر استوار | که علمت رساند بدار القرار

زجهال ناید جز اعمال بد | که مشغولهٔ شان بست اشتغال بد | ز بس زاید از جهل احوال بد
ز جاهل نیاید جز افعال بد | وزو نشنود کس جز اقوال بد

شود پخته از علم هر کار خام | بآن میشود فرق خاص و عام | نگردد چسان لازم ای نیکنام
ترا علم در دین و دنیا تمام | که کار تو از علم گیرد نظام

تو از علم گر پیش کس سائلی | یقین ست یابی ز حق کاملی | چو آگاهی از آفت جاهلی
میاموز جز علم گر عاقلی | که بی علم بودن بود غافلی

بجاهل مصاحب مشو زینهار | که گردی تو هم مثل او بیوقار | چه گویم ز تو این سخن بار بار
دلا گر خردمندی و هوشیار | مکن صحبت جاهلان اختیار

دلا پیش جاهل به تدبیر باش | ز جهلش بدل سخت دلگیر باش | گریزان نه از زخم شمشیر باش
ز جاهل گریزنده چون تیر باش | نیامیخته چون شکر شیر باش

بود جاهلی گر ترا دوستدار | نشاید گزین ره کنی افتخار | به یاری جاهل مکن اعتبار
ترا اژدها گر بود یار غار | ازان به که جاهل بود غمگسار

اگر جاهلت شمع محفل بود | بجز از جهالت چه حاصل بود | کس جاهلت زهر قاتل بود
اگر خصم جان تو عاقل بود | به از دوستدار که جاهل بود

هر آنکس که ذی هوش و دانا بود | ز جهال او را تبرا بود | چو از جهل بس فتنه برپا بود
ز جاهل حذر کردن اولی بود | که زو ننگ دنیا و عقبی بود

هر آنکس که از جهل بیزار نیست | درا پیش اهل خرد بار نیست | نشستن بجاهل سزاوار نیست

چو جاهل کسی در جهان خوار نیست
که نادان تراز جاهلی کار نیست

هر آنکس که با جهل باهم بود
ابوجهل نامش بعالم بود
همین مکتفی وعظ و پندم بود

سر انجام جاهل جهنم بود
که جاهل نکو عاقبت کم بود

ز جاهل جدا ماندن ای یار به
سر او بریدن سزاوار به
اگر مرد جاهل شود خوار به

سر جاهلان بر سر دار به
که جاهل بخواری گرفتار به

در باب طلب علم گوید

دلا دار بر علم دین اصل غرض
که آنست چون جوهر و غیر عرض
بجز این چه باشد مرا از تو عرض

طلب کردن علم شد بر تو فرض
دگر واجبست از پیش قطع ارض

چو از بندگان حق ترا نام داد
چه گویم بقدریکه انعام داد
بسی عشرت و عیش و آرام داد

چو ایزد ترا اینهمه کام داد
چرا بر نیاری سر انجام داد

در باب انصاف و عدل میگوید

چو خواهی که محمود عالم شوی
بعدل عمر کن تو هم پیروی
چسان از رهِ عدل بیرون روی

چو عدل ست پیرایهٔ خسروی
چرا عدل را دل نداری قوی

اگر عدل تو پیشکاری کند
جهان ترا دوستداری کند
دولت گر با انصاف یاری کند

ترا مملکت پائداری کند
اگر معدلت دستیاری کند

شوی گر ز فضل خدا شهریار
بکن عدل و انصاف در جمله کار
چه گویم بوصفش سخن ای نگار

چو نوشیروان عدل کرد اختیار
کنون نام نیکو از و یادگار

تو از عدل در خلق بنیاد دار
بنای ستم جمله بر باد دار
دلا این نصیحت ز من یاد دار

جهان را با نصاف آباد دار
دل اهل انصاف را شاد دار

زانصاف باید خوش انجام ملک | ازان میشود پخته هر خام ملک | شود از عدالت سرانجام ملک
ز تاثیر عدل است آرام ملک | که از عدل حاصل شود کام ملک
گر از عدل تو خلق خوشدل بود | چها شهره ات در محافل بود | ز حق بر تو الطاف نازل بود
ترا زین به آخر چه حاصل بود | که نامت شهنشاهِ عادل بود
هر آنکس که عادل بود در جهان | ازو میشود خلق حق شادمان | عدالت بدست آرایجانِ جان
اگر خواهی از نیکبختی نشان | درِ ظلم بندی بر اهل جهان

در باب رعایت با رعیت گوید

بدنیا شود گر ترا اقتدار | بهمسایگان نفع ده بیشمار | چو خواهی کند حق ترا کامگار
رعایت دریغ از رعیت مدار | مراد دل دادخواهان برآر

در باب ظلم ساختن میگوید

مکن هیچگه ظلم اے خوشخصال | که آخر ترا آید از وے وبال | چو ظلم و ستم هست بس بدشمال
مده رخصت ظلم در هیچ حال | که خورشید ملکت نیابد زوال
کند ظلم سلطان عادل چسان | که ویران شود ملک آباد ازان | نیاید ز بیداد غیر از زبان
خرابی ز بیداد بیند جهان | چو بستان خرم ز بادِ خزان
ز سلطان اگر ظلم گردد عیان | رسد یارب خلق تا لامکان | چه گویم ازین بیش شرح و بیان
کسے که آتش ظلم زد در جهان | برآورد از اهل عالم فغان
مینداز بر خلق از جور ظل | که آخر شوی در قیامت خجل | خدا را مشو با ستم متصل
ستم کش گر آهی برآرد ز دل | زند سوز او شعله در آب و گل
ز حق خواهی گر رحمت من لدن | درختِ ستم برکن از بیخ و بن | چو جنات میخواهی و مسکن

ستم بر ضعیفان مسکین مکن | که ظالم بدوزخ رود بی‌سخن

بیفگن ز الطاف در خلق شور | مکن دیدهٔ ظلم و بیداد کور | تفقد نما چون سلیمان بمور

مکن بر ضعیفان بیچاره زور | بیندیش آخر ز تنگی گور

دلا سالک راه باطل مباش | بعمل نکوهیده مایل مباش | خدارا ز بیداد خوشدل مباش

بآزار مظلوم مایل مباش | ز درد دل خلق غافل مباش

ستمگار را نیست در خلد جای | که دوزخ مهیا شدش از خدای | چرا میزنی از ستم دست و پای

مکن مردم آزاری ای تندرای | از آنکه رسد بر تو قهر خدای

در باب قناعت از خلق گوید

کسی را که حق داد دانشوری | دلش با قناعت کند یاوری | ز اشجار راحت چه خوش برخوری

دلا گر قناعت بدست آوری | در اقلیم راحت کنی سروری

مبر پیش مخلوق هرگز سوال | مکن چشم بر سیم و زر بهر حال | برو آزما صبر است خوش خصال

اگر تنگدستی ز سختی منال | که پیش خردمند هیچست مال

ز الفقر فخری بیفگن نقاب | ازین رو بجنت روی بیحساب | ز محتاجی خود مخور پیچ و تاب

غنی گر نباشی مکن اضطراب | که سلطان نخواهد خراج از خراب

غنی را بدنیا چو افزایش است | ز سیم و زرش جمله پیرایش است | گدا را همین فقر زیبایش است

غنی را ز زر و سیم آرایش است | ولیکن فقیر اندر آسایش است

چو گردی تو محتاج در روزگار | نباید کزین ره کنی اضطرار | کند فقر اهل خرد اختیار

ندارد خردمند از فقر عار | که باشد نبی را ز فقر افتخار

طریق قناعت بسی بهتر است | خوش آنکس که این راه را رهبر است | چه پرسی قناعت کجا در خور است

قناعت بهر حال اولی‌تر است | قناعت کند هر که نیک اختر است

چو روشندلی خواهی ای دلستان | چراغ قناعت برافروز جان | مشو تیره دل از طمع ای جوان
زنور قناعت برافروز جان | اگر داری از نیکبختی نشان

در باب حرص میگوید

ایا در جهان گشته بدنام حرص | سیه رنگ گردیده از شام حرص | ایا هر دو نادان ز انجام حرص
ایا مبتلا گشته در دام حرص | شده مست لایعقل از جام حرص
طلبگار دنیا مشو بیهیچ حال | که فانی بود جمله مال و منال | مکن سیم و زر را ز مردم سوال
مکن عمر ضایع به تحصیل مال | که هم نرخ گوهر نباشد سفال
دلا خصلت حرص و طمعت مباد | که زین خوشنوی خوی کاندر معاد | تو بشنو ز من این سخن گیر یاد
هر آنکس که در بند حرص او فتاد | دهد خرمن زندگانی بباد
اگر مال و اسباب مخزون تراست | زر و سیم از حصر بیرون تراست | ز قدر کفافت چه افزون تراست
گرفتم که اموال قارون تراست | همه نعمت ربع مسکون تراست
شدی روز بستم آخر بدنیا هلاک | خدا را بکن از حب آن سینه پاک | چو از موت قارون نیاورد باک
بخواری شد آخر گرفتار خاک | چو بیچارگان با دل دردناک
عجب نیستی در ره بی آخر قدم | که دیدش بدل مسکنی دمبدم | ز ده هر ره عشق دنیا قدم
چنان داده نقش زر ای محترم | که هستی ز نقش ندیم و نه دم
مشو بهر دنیا تو سرگشته حال | به تحصیل عقبی بکن اشتغال | چو زر و مال دار آخرش گوشمال
چرا میکشی محنت اندر مال | که خواهی شدن ناگهان پایمال
تو در حرص از در بدر گشته | بدنیای دون بود قرگشته | چرا از قناعت تو برگشته
چرا عاشق روی زر گشته | که شوریده احوال و سرگشته
ز حکام دنیا شدی دوستدار | گشتی بعظام دین جهان بیار | ز فردا خبر نیست ای خاکسار

چنان گشته صید بهر شکار	که یادت نیاید ز روز شمار	
بجائیکه حق حب دنیا نهاد	هزاران بدی زاد زان بدنژاد	غدا یا غمی آتشش مبارک کناد
مبادا دل آن فرومایه شاد	که از بهرِ دنیا دهد دین بباد	

درباب طاعت عبادت

عبادت بکن تا شوی نیکنام	شب و روز هر وقت هر صبح و شام	نه هر کس کند بر عبادت دوام
کسی را که اقبال باشد غلام	بود میل خاطر بطاعت مدام	
اگر مومنی در سر تافتن	بکن یادِ حق نیز در یافتن	گدائی اگر یا میسرِ فتن
نشاید سر از بندگی تافتن	که دولت بطاعت توان یافتن	
مطیع الاوامر مظفر شود	مجیب النواهی مکفر شود	شقاوت بعصیان مصور شود
سعادت بطاعت میسر شود	دل از نور طاعت منور شود	
بطاعت بکوشید ای دلستان	که باشند مقبول هر دو جهان	جزائی ابد یابی ای نوجوان
اگر بندی از بهرِ طاعت میان	گشاید درِ دولتِ جاودان	
بکن رخ سوی طاعت ای مهربان	که روشن شود جان پاکت ازان	بکوشند بطاعات عاقل چنان
ز طاعت بود روشنائی جان	که روشن ز خورشید باشد جهان	
گل باغ طاعات چیننده باش	بحال عبادات بیننده باش	دلا طاعتِ حق گزیننده باش
پرستندهٔ آفریننده باش	بدیوان طاعت نشیننده باش	
بباطل پرستی مشو زینهار	همین باد پندِ منت یادگار	دلا در دو عالم شوی کامگار
اگر حق پرستی کنی اختیار	در اقلیم راحت شوی شهریار	
دلا زهد و تقوی بکن اختیار	خلاف شقاوت مکن هیچ کار	اگر خلد میخواهی ای دوستدار
سر از جیب پرهیزگاری برآر	که جنت بود جای پرهیزگار	

دلا بر عبادات حق رای دار | به مسجد برآ که همین جای دار | ز روی ریا سر نه بالای دار

نماز از سر صدق به پایدار | که حاصل کنی دولت پایدار

ز تقوی تو پیراهن دین بدوز | اگر فسق باشد شعارت بسوز | همین گویمت زاهدا تا هنوز

ز تقوی چراغ روان بر فروز | که چون نیکبختان شوی نیک روز

دلا باش بر شرع و دین استوار | مخالف مشو شرع را زینهار | بشو در قیامت ز غم رستگار

کسی را که از شرع باشد شعار | نترسد ز آسیب روز شمار

شب و روز خود را بطاعت گذار | مشو غافل از حق به لیل و نهار | همین با تو میگویم ای دوستدار

دلا عزم عصیان مکن زینهار | که فردا نباشی ز حق شرمسار

چو معیوب گردی بروز حساب | بقدر جرائم بیابی عذاب | رود یا کرو بر طریق صواب

کند نیکبخت از گنه اجتناب | که پنهان شود نور مهر از سحاب

مشو در گناهان تو گردن فراز | که از جرم یابد تباهی جهان | ندارد بعصیان خردمند ساز

ز عصیان کند هوشمند احتراز | که از آب باشد شکر را گداز

دلا ور گدائی و یا خسروی | نباید که در حکم نفست دوی | چو خواهی که بی‌شک ببجنت روی

مکن نفس اماره را پیروی | که ناگه گرفتار دوزخ شوی

چو شیطان نباید شدن ای نگار | میا سوی شیطانیت زینهار | نباشد ز شیطان چسان جای عار

کسی را که شیطان بود یار غار | نباشد مقامش بدار القرار

دلا باش از آه شیطان جدا | نباشد که او باشدت رهنما | بود در طریقت شریعت کجا

کسی را که شیطان بود پیشوا | کجا باز گردد براه خدا

ز شیطانی آنرا که سامان بود | مسلمان مگو گر مسلمان بود | از و معصیت‌ها فراوان بود

دلا هر که محکوم شیطان بود | شب و روز در بند عصیان بود

ز عصیان بود گرم اگر مهلت | ز مهریر دوزخ شود حاصلت | خوری در قیامت بسی ضربت

در مذمت شیطان

اگر بر نتابد ز عصیان دلت | بود اسفل السافلین منزلت

دلا چون نداری خطر از عذاب | چرا میکنی جرم های بی حساب | چو بد را جزا نیست غیر از عذاب

مکن خانهٔ زندگانی خراب | ز سیلاب فعل بد و ناصواب

در اینجا شوی گر ز عصیان نفور | در انجا بیابی بحور و قصور | شوی در جنان داخل ای دستور

اگر دور باشی ز فسق و فجور | نباشی به گلزار فردوس دور

بسی گشته غالب بدل خوف و یاس | اگرچه بهی ساعتی از هراس | بکن لطف و احسان من بیقیاس

بده ساقیا آب آتش لباس | که مستی کند اهل دل التماس

بلطفت کنم تا بکی انتظار | رسیده است الحال فصل بهار | ز دست چو تو ساقی گلعذار

می لعل در ساغر زرنگار | بود در دُرج پرور چو لعل نگار

نباشد چنین روز خوش از ثبات | کنون از کرم کن بمن التفات | ازین بیش ساقی چه گویم بات

بیار آن شراب چو آب حیات | که یابد ز بویش دل از غم نجات

برو لقد هستی ز صاحبدلان | رود تنگدستی ز صاحبدلان | خوشا غم شکستی ز صاحبدلان

خوشا مے پرستی ز صاحبدلان | خوشا ذوق مستی ز صاحبدلان

خوش آن باعث شوق اسباب عشق | خوش آن فتنه انگیز در باب عشق | خوش آن بادهٔ آن می ناب عشق

خوش آن آتش شوق ارباب عشق | خوش آن لذت درد اصحاب عشق

شرابیکه باشم از و در خمار | شرابیکه بینم از و صد بهار | شراب لطیف و بس خوشگوار

شراب چو لعل روان بخش یار | شراب مصفا چو روی نگار

خوش آنکس که گردید سودای دوست | خوش آنکس که سر داد بر پای دوست | خوش آن دل که خواهد تماشای دوست

خوش آن دل که دارد تمنای دوست | خوش آنکس که در بند سودای اوست

اگر تو وفادار باشی صنم | ز تو آهوان هم نگردند رم | چه خواهی که مشهور گردی تو هم

دلا در وفا باش ثابت قدم | که بی سکه رایج نباشد درم

وفادار باشی گرامی دلستان شوی مر جمله مخلوق را جان جان عدوی تو گردد چون دوستان
زراه وفا گر نه پیچی عنان شوی دوست اندر دل دشمنان
چو یابی وزارت مثال چهر نقاب وفا را میفکن ز چهر بخوبی نمودت چو حق رشک مهر
مکن بیوفائی چو دور سپهر متاب از رخ دوستان روی مهر
مکن هیچکس را بدی در قفا چو آئینه میدار در دل صفا سر بیوفائی مکن در جفا
منه پای بیرون زکوی وفا که از دوستان می نیرزد جفا
وفا را بهارے بود مشتمل اگر با وفائی گلی ورنه گل چو خواهی نگردی ز نرگس منفعل
مگردان زکوی وفا روی دل که در روی جانان نباشی خجل
وفا خصلت احسن و خوشنماست خلاف وفا کردن ایدل خطاست مشو دور ای مه ز من کین جفاست
جدائی ز احباب کردن خطاست بریدن ز یاران خلاف وفاست
نشد از وفا سیر گشت زنان خلاف وفاداں بهشت زنان وفا نیست در سرنوشت زنان
۲ بود بیوفائی سرشت زنان میاموز کردار زشت زنان
خدا داد این نعمت بیقیاس ز دست و سر و پا و هوش و حواس همین باید از شکر منعم لباس
کسی را اگر باشد دل حق شناس نشاید که بندد زبان سپاس
دلا خصلت شکر را خوی دار بهر حال کن شکر حق را شعار بدل عزه از شکر کردن میار
اگر شکر حق تا بروز شمار گذاری نباشد یکی از هزار
بکن شکر الله ای دوستدار ز فعل و زبان و دل هوشیار چه گویم زیاده ازین ای نگار
نفس جز بشکر خدا بر میار که واجب بود شکر پروردگار
دلا شکر چه کو کن که شاید ز شکر خداوند گردد و لت نماید ز شکر شود مال و ملک تو زاید ز شکر
ترا مال و نعمت فزاید ز شکر ترا فتح از در در آید ز شکر
بود شکر چندان خجسته خصال که زان نفع یابی تو در جمله حال چه پرسی چها شکر دارد کمال

زیادت کند شکر جاه و جلال   زیادت کند شکر مال و منال

اگر شکر حق گوئی یابی ثواب   وگر نه ترا حق کند در عذاب
چو خواهی که دین تازه گردد ترا   ...

ز شکر جهان سر بسر شاد آب   که در باغ دین شکر او هست آب

مسلمان شاکر بس بهتر است   چو او مرد نیکو کجا دیگر است
باسلام چون شکر بس در خور است   ...

ولی گفتن شکر اولی تر است   که اسلام را شکر او زیور است

غرض شکر اولیست در هر زبان   شود حاصلت مقصد دو جهان
بوصفش چه گویم ازین بس بیان   ...

گر از شکر ایزد نه بندی زبان   بدست آوری دولت جاودان

دلا خویش را ساز با صبر یار   بدل جز صبوری خیالی میار
باقلیم دولت شوی شهریار   ...

ترا گر صبوری بود دستیار   بدست آوری دولت پایدار

صبوری چه خوب است ای دلبران   بدارید بهر خدا دل بر آن
صبوری بود خوی دین سروران   ...

صبوری بود کار پیغمبران   نه بیچاره زور وی دین پروران

صبوری دلا یاور آرزوست   بکن خوی او گر سر آرزوست
صبوری ترا رهبر آرزوست   ...

صبوری کلید در آرزوست   گشاینده کشور آرزوست

صبوری اگر خوکنی ای جوان   رسی زود تر بر مراد جهان
چه گویم بوصف صبوری بیان   ...

صبوری گشاید در کام جان   که جز صابری نیست مفتاح آن

نه تنها از و سود دنیا بود   بسی نفع هاش بعقبی بود
دلا صبر مر صحنی مولا بود   ...

صبوری بهر حال اولی بود   که در ضمن آن چند معنی بود

دلا گر نه بی صبری یاری دهد   نه بدنامیت نامداری دهد
صبوری ترا اختیاری دهد   ...

صبوری ترا کامگاری دهد   ز رنج و بلا رستگاری دهد

دلا گر بلائی شود نازلت   بکن صبر تا حق دهد منزلت
چه گویم چه گردد ازین حاصلت   ...

صبوری بر آرد مراد دلت   که از صابران حل شود مشکلت

در صبوری

که بی صبر شایان نفرین بود | ولا صبر خوش شیوه و آئین بود | اگر صابری بر تو تحسین بود

صبوری کنی گر ترا دین بود | اگر تعجیل کار شیاطین بود

اگر تو کنی راستی را شعار | خدا اور دو عالم کند کامگار | بسی یابی در خلق عز و وقار

دلا گر کنی راستی اختیار | شود دولتت همدم و بختیار

میان را بنار استیها ببند | اگر یابی بد فرخ ازان صد گزند | کند صاحب هوش این را پسند

نه پیچد سر از راستی هوشمند | که از راستی نام گردد بلند

زنار استی دور باش ای نگار | مکن خوی نا راستی زینهار | دلا راستی را بکن اختیار

دم از راستی گر زنی صبح وار | زنار یکی جهل گیری کنار

زنار استی هر که را عار نیست | بر راست بازان در آن بار نیست | چو نا راستی بدتر اطوار نیست

به از راستی در جهان کار نیست | که در گلبن راستی خار نیست

بود مرد نا راست بس بی وقار | ندارد سخنهای او اعتبار | دلا راست بازی بکن اختیار

مزن دم بجز راستی زینهار | که دارد فضیلت یقین بر بسیار

اگر مومنی رست خوی دروغ | چو شمع است سوزان ولی بی فروغ | اگر او شیر گوید بدانند دروغ

کسی را که گردد زبان دروغ | چراغ دلش را نباشد فروغ

هر آنکس که کاذب بود ای نگار | سخنهای او را ندان اعتبار | ز عادل نیاید بجز صدق کار

ز کذاب گیرد خردمند عار | که او را نیارد کسی در شمار

کنی گر تو نا راستی اختیار | نباشد ترا هیچ عز و وقار | بود در قیامت بسی شرمسار

کسی را که نا راستی گشت کار | کجا روز محشر شود رستگار

بنار استی هر که راهست سر | بود جای او در جحیم و سقر | مکن خوی نا راستی ای پسر

زنار استی نیست کاری بتر | کز و نام نیکو شود بی وقر

دروغ ار نمائی دلا اختیار | رود اعتبار تو از روزگار | دروغ است بسیار بد ای نگار

دروغ آدمی را کند شرمسار　　دروغ آدمی را کند بی‌وقار

ز ذی هوش هرگز نیاید دروغ　　که قدر سخن می‌براید دروغ　　دلا هیچ گاهت نیاید دروغ

برد شرمساری نماید دروغ　　بکاذب در غم گشاید دروغ

مگو کذب با هیچکس ای نگار　　بجز صدق دیگر مکن هیچ کار　　چو گردی تو در خلق از کذب خوار

دروغ ای برادر مگو زینهار　　که کاذب بود خوار و بی اعتبار

بغفلت مکن در جهان هیچ کار　　منه بر سر خویش از جرم بار　　بیندیش از گردش روزگار

نگه کن برین گنبد زرنگار　　که سقفش بود بی ستون استوار

دلا قدرت آفریننده بین　　یکی مرده بین و دگر زنده بین　　بسوی مه و مهر تابنده بین

بهر پرده چرخ گردنده بین　　در و شمعهای فروزنده بین

یکی سر برهنه ندارد کلاه　　دو صد شد یکی خفته هر پگاه　　یکی اهل فقر و یکی اهل جاه

یکی پاسبان و دگر پادشاه　　یکی دادخواه و دگر تاج خواه

یکی سرنگون و دگر سربلند　　یکی بی نصیب و دگر ارجمند　　یکی رادهند و یکی رازنند

یکی شادمان و دگر دردمند　　یکی کامران و یکی مستمند

یکی غرق در شوق ملک و دیار　　یکی هست مشغول در کشتکار　　یکی شاد وقت و دگر حال زار

یکی تاجدار و یکی باجدار　　یکی سرفراز و یکی خاکسار

ببین حال عالم تو ای عقل پیر　　یکی شد امیر و یکی شد فقیر　　به نیرنگی دور چرخ اثیر

یکی در پلاس و دگر در حریر　　یکی بر حصیر و یکی بر سریر

یکی هست گلچین بلبل و نمار　　یکی شاد و کام است از روزگار　　یکی شد گدا و یکی شهریار

یکی بینوا و یکی [illegible]　　یکی نامراد و یکی کامگار

یکی را عمل هست بر لب ثنا　　یکی در دعا رب ارنی [illegible]　　خدا این [illegible] آمنا

یکی در غنا و یکی در عنا　　یکی در بقا و یکی در فنا

یکی هست از بهر روزی دوان	یکی هست از مال و زر شادمان	یکی جان بلب بسته یکی نیمجان
یکی تندرست و یکی ناتوان	یکی سال خورده یکی نوجوان	
یکی گشته گمراه بی دلربا	یکی گشته هادی راه خدا	یکی مقتدی و یکی مقتدا
یکی در صواب و یکی در خطا	یکی در دعا و یکی در دغا	
یکی راست گنج زر و نقره سیم	یکی را دل از رنج زر شد دو نیم	یکی ایمن است و یکی راست بیم
یکی در گلستان راحت مقیم	یکی با غم و رنج و محنت ندیم	
یکی را انیس است بنت العنب	یکی هست با نازنین لب بلب	یکی را شب و روز رنج و تعب
یکی را فروزنده شمع طرب	یکی را بود روز روشن چو شب	
یکی را بغم میرود ماه و سال	یکی را بعیش و خوشی اشتغال	یکی بهر خانه است سرگشته حال
یکی را برون رفته از اندازه مال	یکی در غم نان و خرج عیال	
یکی را بود از معاصی حذر	یکی میکند جرمها بی خطر	یکی جز بدی با ندارد دگر
یکی بسته از بهر طاعت کمر	یکی در گنه برده عمر بسر	
یکی راست دولت برون از حساب	یکی هست محتاج یک نان و آب	یکی هست بختاده و یکسر خراب
یکی در تنعم یکی در عذاب	یکی در مشقت یکی کامیاب	
یکی چون گدا میرود کو بکو	یکی چون صبا میرود چار سو	یکی خوبرو و یکی زشت رو
یکی نیک خلق و یکی تندخو	یکی بردبار و یکی جنگجو	
یکی هست با بلبلان هم صفیر	یکی راست زاغ و زغن دستگیر	یکی گشته از فلاکت فقیر
یکی در جهان جلالت امیر	یکی در کمند حوادث اسیر	
یکی حسرت آلوده دلخسته زار	یکی نصرت خار و یک گشت چمن	چو بلبل یکی از خوشی در سخن
یکی چون گل از خرمی خنده زن	یکی را دل آزرده خاطر حزین	
یکی در فراق صنم بیقرار	یکی با بتی مهوشی همکنار	یکی عاقل و قابل دستکار

یکی عالم و مقبل و هوشیار | یکی جاهل و بد بر و شرمسار

یکی را بود بر بلندی نشست | یکی همت از جمله پائین و پست | یکی را چو بینی بگوئی بدست

یکی را شب و روز مصحف بدست | یکی خفته در کنج میخانه مست

یکی را چو منصور شد دار دار | یکی از گناهان شده بار بار | بدل یاد این راز و اسرار دار

یکی بر ره شرع مسمار دار | یکی در ره کفر زنار دار

یکی دار دار از جمله عالم و داد | یکی را نباشد بکس اتحاد | یکی بدنژاد و یکی بدنهاد

یکی نیک کردار نیک اعتقاد | یکی غرق در بحر فسق و فساد

یکی گشته مغلوب خورد و کلان | یکی غالب آمد به پیر و جوان | یکی سخت تر ضعف بس ناتوان

یکی غازی و چابک و پهلوان | یکی بزدل و سست ترسنده جان

دلا آنچه گفتم ز تو یاد دار | که این عاقبت خواهد آمد بکار | خدارا مکن بر جهان اعتبار

ازین پس مکن تکیه بر روزگار | که ناگه ز جانت برآرد دمار

چرا خوف میداری از دیو و دد | مکن از پئے دفع آنها سند | بخوان حکمت حق ز رستم زدد

مکن تکیه بر لشکر بی عدد | که شاید ز نصرت نیابی مدد

چو خواهی که داد بزرگان دهی | دلا پند نیکو بخوردان دهی | شهانرا همین پند شایان دهی

مکن تکیه بر ملک و فرماندهی | که ناگه چو فرمان رسد جان دهی

بدل کوچ فرما ز شهر عدم | بجان خیمه زن سوی ملک قدم | به تعمیر عالم مهین دم بدم

مکن تکیه بر ملک جاه و حشم | که پیش از تو بوده است و بعد از تو هم

بسا صاحب دولت و اقتدار | بسا لائق عزت و اعتبار | بسا دلربا و بسا غمگسار

بسا نامدار و بسا کامگار | بسا سرو قد و بسا گلعذار

بسا رشک گل عارض گلرخان | بسا حسرت سرو بالاقدان | بسا رائے رایان و شاه شهان

بسا پادشاهان سلطان نشان | بسا پهلوانان کشورستان

بسا لاله زار و گل نسترن | بسا غنچهٔ بی دهان کم سخن | بسا پهلوانان رویین بدن
بسا تند گردان لشکر شکن | بسا شیر مردان شمشیر زن
بسا در حق خود دعا خواسته | بسا همچو مهتاب ناکاسته | بسا از همه خوبی پیراسته
بسا خوبرویان نوخاسته | بسا نوعروسان آراسته
بسا پاک از زشتی و فعل بد | بسا برگزیده جناب احد | بسا آنکه وصفش برون شد ز حد
بسا ماه رویان شمشاد قد | بسا نازنینان خورشید خد
بسا شهرهٔ آسمان تا سماک | بسا آنکه گردید خلقی هلاک | بسا نوری اجسام روح پاک
که کردند پیراهن عمر چاک | کشیدند سر در گریبان خاک
ز دنیا برفتند سوی معاد | بحق کارشان بعد ازین اوفتاد | کنون هیچکس را نیاید بیاد
چنان خرمن عمرشان شد بباد | که هرگز کسی را نشانی نداد
سر خود عبث می کشی بر سما | که روزی نیفتی بتحت الثری | منه دل برین عالم بی وفا
منه دل برین کاخ خرم هوا | که می بارد از آسمانش بلا
مکن ما و تو مدان این و آن | مگو اینچنین و مگو آن چنان | منه دل برین ارض و این آسمان
منه دل برین منزل جانستان | که در وی نه بینی دل شادمان
چرا می نمائی تو این کر و فر | نئی واقف از دور عالم مگر | بکن یاد حق حال عالم نگر
ثباتی ندارد جهان ای پسر | بغفلت مبر عمر در وی بسر
دلا بهر دنیا مخور پیچ و تاب | مکن دور خود را ز راه صواب | شنیده آخر این پند گیر از کتاب
منه دل برین کهنه دیر خراب | که خالی نباشد ز رنج و عذاب
بیاد آر این پند من بار بار | مشو غافل از گردش روزگار | زمانه ندارد قرار ای نگار
منه دل برین دیر ناپایدار | ز سعدی همین یک سخن یادگار

تمت

قطعات تاریخی

از حضرت الحضرات مولانا و مرشدنا شاه تراب علی قلندر قدس سره

تاریخ مسجد خانقاه شریفه

بنا شد چون این مسجد خوشنما ... دل حق پرستان ز فیضش شگفت
تراب از بنایش بسے خوش شده ... عبادت گه خلق تاریخ گفت

۱۲۳۲ھ

دیگر

ببخشد خدا به لعل محمد ز فضل خویش ... اجر نماز و روزه و هم حج و هم زکوٰة
بعد از بناء روضه چو این سجده گاه ساخت ... سالش تراب گفت لقد قامت الصلوٰة

۱۲۳۲ھ

قطعهٔ تاریخ روضهٔ شریفه حضرت شاه محمد کاظم قلندر قدس سره العزیز

خدا به لعل محمد جزائے خیر دهد ... ز سعی او چو بنا گشت روضهٔ پیرش
تراب خوش شد و از بهر یادگاری دهر ... بگفت گنبد پرنور سال تعمیرش

تاریخ وفات مرشدنا حضرت شاه محمد کاظم قلندر قدس سره العزیز

شاه کاظم قدوهٔ اهل صفا ... صاحب سر و امام عارفان
چون ز دنیا رفت و واصل شد بحق ... از فراقش ماتمی شد الامان
شد بفکر سال تاریخش تراب ... از برائے یادگاری جهان

هاتف غیب از سر افسوس گفت
حیف رحلت کرد آن قطب زمان

۱۲۲۱ھ

دیگر

شاه کاظم که مرشدش از غیب | صاحبِ ستر و عارفِ حق خواند
چون بیک حمله پاک مردان وار | دامنِ جان ز گردِ جسم فشاند
شد جهان تیره بر محبانش | ماتمش خلق را بخاک نشاند
از حیات و وفات او رمزے | دوستے بر زبان سخن می راند
بے سر اختلاف گفتم ازو | شصت و سه سال حی و قائم ماند
۱۲۲۱ھ

تاریخ حریم روضہ شریفہ حضرت شاہ محمد کاظم قلندر قدس سرہ العزیز

وہ چہ خوش رقبہ بنا کرد مسیح الدین خان | گشت زین رقبہ زہی شانِ عظیم روضہ
فکر تاریخش بنایش چو بدل کرد ترآب | بے سرِ جد خرد گفت حریم روضہ
۱۲۶۶ھ

تاریخ انتقال نبی یاور خان صاحب مغفور ساکن و رئیس کاکوری

زین جہان رفت چون نبی یاور | شورش ماتم و مصیبت شد
بہرِ سالِ وفات آن مرحوم | دل غمگین من بفکرت شد
ملہمِ غیب گفت بے سرِ جد | صدر اعلیٰ میان جنت شد
۱۲۶۰ھ

دیگر

رحل محمد نبی یاور خان
۱۲۶۰ھ

تاریخ تعمیر کوٹھی مولوی محمد متقی صاحب ساکن و رئیس کاکوری

محمد متقی کوٹھی بنا کرد | درون باغ بس دلچسپ و نیکو
مکانش دلکشا صحنش فرح بخش | در و دیوار آن خوش رنگ و دلجو

چنان نقش و نگارش خوش نمایم — که بر رُخ خال و خط و زلف و ابرو
عجب انداز و پرداز است موزون — که گلزارش محیط آمد زہر سو
کسے گر ساعتے آنجا نشیند — شود تازه دماغ او زخوشبو
زبامش وسعت صحرا نمودار — بلند آمد چو مضمون سخنگو
بیا از چشم خود بین آنچه گفتم — تفاوت نیست در اصلش سر مو
عطا از خلعت و انعام باید — پئے داروغه و معمار هشو
چو تاریخ کمالش فکر کردم — ز روئے ہاتف آمد قصر خسرو
۱۲۹۱ھ

تاریخ مسجد بنا کردہ محمد یعقوب خانصاحب ساکن ملیح آباد

چو در راه سندیله یعقوب خان — بنا کرد این مسجدگاه شریف
شراب از سر وصف تاریخ گفت — زہے مسجد خوش نما و لطیف
۱۲۹۱ھ

تقاریظ و تواریخ طبع سابقه

تقریظ نتیجه کلک عقیدت طراز محمد محی الدین خان مرحوم ساکن قصبه کاکوری متخلص ذوق

بسم اللہ الرحمن الرحیم

حمد ایکا حم معجز نظامیکه ناطقه سنجان بزم سخنوری را از سواد نظمش سرمه اعتراف در گلو است وطاقت سحبان در جنب گفتارش لب فرو بسته دم و دود گفتگو + مرده دلان سخن را از

فیض مضامینش در تن جانی و عیسیٰ نفسان بالغ فن را از اکتساب معانی رنگینش
تازه روانی سبحان الله چمنی است پر از گلهای رنگارنگ ، و نگارخانه ایست
روکش نگارخانهٔ ارژنگ ، عیسیٰ نفسی است که روح معانی در قالب الفاظ دمیده
یا نسیم گلشنی است که از گوشهٔ چمنستان بلاغت وزیده ؛ و سواد نقاطش مردمک دیدهٔ ادراک
و بیاض صفحاتش روکش صفحهٔ افلاک ، صحن گلشنی است از سبزهٔ معانی بیگانه عاری
و گوشهٔ دامنی است عرایس مضامین را مصروف پرده داری ؛ هر مصرعه اش
غنچهٔ بهار جاودانی است که در چمنستان بلاغت شگفته ، یا شعلهٔ شمع معانی ست که زیر
دامن الفاظ نهفته ، نی نی بر جویبار سطورش سرویست نوخاسته ؛ یا قامت رعنائیست
بلباس فصاحت آراسته ، همانا بستایش مضامین دل بسته ابروی اشارتی ست
یا بر یکتائی ذات طبع سخن آفرین انگشت شهادتی ، معنی رنگینش غازه طراز عارض رنگین
بیانی است . و لفظ دلنشینش آئینه دار چهرهٔ معانی . نظم رنگینی ست که معجزه پردازی کلام
بلاغت نظام إِنَّ مِنَ الشِّعْرِ لَحِكْمَةٌ بر راستی مضمونش گواهی ست صادق ، و بیان آفرینی
إِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسِحْرًا بر سحر حلالش زبانی است ناطق . معانی پر نورش که از چهرهٔ الفاظ
متجلی ست معنی حُورٌ مَقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ را ترجمانی و بیاض بین سطورش جَنَّاتٌ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ را شرح و بیانی . نظم

بارک الله چه دفتر رنگین — یافت امروز صورت تدوین
از کلام شه خجسته خصال — دامن صفحه گشت مالامال
یعنی آن شاه کشور عرفان — شبلی عهد بایزید زمان
پای افراز منزل توحید — گام فرسای پایگاه جنید
مطرح پرتو خفی و جلی — نور یزدان شه تراب علی
داشته دیوانش گرچه مایهٔ جمع — لیک انسان که زیر دامن شمع

گل اوراق او پریشان بود   صفت بوی غنچه پنهان بود
داشت یکچند ازین پریشانی   از لباس رواج عریانی
لیکه دُرت ز سلک گوهر او   خلف جانشین اکبر او
آنکه در خلق از بس اکرامش   مولوی اکبر آمده نامش
باعث طبع این کلام آمد   سبب نفع خاص و عام آمد
آستین بر رواج او بر چید   بر سخندان و کان گوهر چید
شد ز جهدش بمطبعی مطبوع   کان چو اصل آمدست و جمله فروع
مطبعی آنکه نیست ثانی او   که علی بخش خان ست بانی او
وان دگر بانی که شد به علم   لفظ معشوق با علی منضم
بسکه یک قالب اند این دو وجود   گشت وحدت درین دوی مشهود
زان هنرها که شد درینها جمع   این بود نور مطبع آن شمع
چون نه لافد از رواج سخن   مطبع شان ست فرق تاج سخن
خود هنرپیشه و هنرسنج است   هر یکی صیرفی این گنج ست
چون نه او رتبهٔ هنر داند   جوهری قیمت گهر داند
مطبع شان که حکم افسر داشت   احتیاج همچو گوهر داشت
یافت چون زیب ازین دُر شهوار   زود لاف فروغ در امصار
چند ازین کلام فیض انجام   کشور طبع یافت تازه نظام
صفحه زین نظم لاله زار آمد   گلشن طبع را بهار آمد
آمد از نقش کلک صنع ایجاد   روکش نقش مانی و بهزاد
صفحه اش رشک عارض خوبان   سطر او دام زلف محبوبان
حرف حرفش که دفتر عرفان است   نقش الواح سینهٔ پاکان است

لفظ در چشم مردم هشیار	مردم دیدهٔ اولوالابصار
صفحه‌اش عارض و نقاطش خال	یا سپندی بدفع عین کمال
گلستانیست از ریاض بهشت	هر گل تازه‌اش بهار سرشت
لفظ اینجاست جسم و معنی جان	یا که بوئے درون گل پنهان

الحق پاک نظرے باید که بر چهرهٔ ابکار افکار این خلوتیان عشرت کده معانی دیدهٔ شوق کشاید - تا دامن کمالاتش از آلودگی تهمت نقصان پاک نماید گلهای این چمن همیشه بهار وقف دامن نگاه نظارگیانی ست - که بر چهرهٔ عصمتیان این حرم کده معانی دیدهٔ عیب بین بکشایند و تماشای این قصر دلفریب فرنگاه دیده ورانی ست که در حریم بارگاهش دامن اعتقاد بکمر زده بپاے مردی انصاف درآیند: الهی اوراق این بهار بے زوال از دست برد صرصر حوادث مصئون و حسن خداداد این شاهد سراپا جمال از گزند عین الکمال حسد سگالان محفوظ و مامون باد - بحرمة النبی وآله الامجاد - فقط

ولہ

از نیزه بار ریشش بسبر عرصهٔ هنر ۱۲۸۲ھ	زیر نگین کلک تو باشد سواد طبع ۱۲۸۲ھ
تا سکه زنی بدیار هنروران ۱۲۸۲ھ	نقش بدیع برزده بر مراد طبع ۱۲۸۲ھ

ولہ ایضاً

از گوهر معانی کافشاند خامهٔ تو سمت ۱۹۱۲	مرهون فیض آمد تنها به طالب طبع ۱۸۶۵ع
یکسر ز جان تهی بودی این کلام رنگین فصلی ۱۲۷۲	کلکت فگند بار بروحی بقالب طبع ۱۲۸۲ھ

همانا یکے از تصرفات روحانی جناب حضرت تراب علی شاه صاحب قدس سره حصول مادهاے تاریخ بسنین مختلفه ازین اشعار و فقرات تراویدهٔ کلک اعتقاد سلک محمد محیی الدین ذوق ست که از هر مصرع و هر فقره تاریخهاے چهارگانه بصنعت لزوم از سر فقرات برمے آیند و اگر حروف اوائل و اواخر فقرات جمع نموده حساب برگیرند - دوازده

مادهٔ هجری بهم میرسند یگی یکصد و بست و چهار تاریخ ازین نظم و نثر بحصول مے انجامند-

چند بار د حسرت آب از دیدهٔ ریزان ما ۱۲۷۵ھ	آه عمرے شد که سیل اشک و این دامان ما ۱۲۷۵ھ
گرد و و اینک بدلها بار راه کشور غم سمت ۱۹۱۵	رخنه کاین جور سپهر افگند در ایمان ما سمت ۱۹۱۵
دلخوش آن عهدی که ساز و برگ جز عیشی نبود ۱۸۵۸ء	شد مبدل با غم الحق جملگی سامان ما ۱۸۵۸ء
از دل نومیده یارب وای حزن فوق ما فصلی ۱۲۶۶	صبر او باشد علاج درد بیدرمان ما فصلی ۱۲۶۶

پیداست که جام فلک در بزم زمانیان لبریز بادهٔ بیوفائیست + و دورهٔ طرازی پیمانهٔ روزگار
سمت ۱۹۱۵
از دور دبادهٔ ناکامی آمادهٔ هوش ربائی + بزم شاهانه اش سینه ور دنصیبان معصیت اندوز
۱۸۵۸ء سمت ۱۹۱۵
و سرود مطربانه اش نوای نوحه ماتمیان جگرسوز + آب دیدهٔ طوفانیان موج آلام جدول
۱۸۵۸ء
خیابان بهاراو + و آه بلب رسیده دل آزردگان گزند ایام سرو جویبار او + گلبانگ عنادلش
۱۲۷۵ھ ۱۲۷۵ھ
ناله انگیزی دلهاے شیون انگیز + و گل بهار امیدش گلکاری دیده هاے سنبل ریز + سپیدهٔ
فصلی ۱۲۶۶ ف ۱۲۶۶
صبحش بکشاکش انفاس کفن نومیدی زیب دوش + و سیاهی شامش - بکمال تیرگی اندوه سیه پوشیها
سمت ۱۹۱۵
پنبهٔ جراحات دلها پرتو ناهید اوست - و سینه افروزی داغ ناکامی کوکبهٔ افق امید او - روزش
۱۸۵۸ء ۱۸۵۸ء
از تاب اندوه صاعقه بیز - شبش از دیده انجم اشک ریز - دورهٔ ایام و لیالیش از دل آلام
۱۲۷۵ھ فصلی ۱۲۶۶
پژوهان آمادهٔ محور جنبانی - و از اسطرلاب دیدهٔ انجم فشان اوج پیمائی کواکب حیرانی نفس
فصلی ۱۲۶۶
سرد اندوهگیان از حدیقهٔ تمنایش نسیم بهاری - و سینهٔ مجروح دلان آلام نصیب از چمنستان
سمت ۱۹۱۵
هوالیش لاله زاری + سبزهٔ گلشن امیدش را از آبیاری سیل دیده نشو و نمای + و چهرهٔ بهار
۱۸۵۸ء
جاویدش را از رنگ پریدهٔ ناکامان گلگونهٔ بقای + نشاط ایامش که چون بادام همزاد پهلوی
۱۲۷۵ھ ۱۸۵۸ء
اندوه آرمیده + از کشاکش جفای ناکامی هیچگاه روی بالیدگی ندیده + لیالش بسواد اندوه
۱۲۷۵ھ
تاریکی پسند - و نهارش بطلوع کوکبای صبح نومیدی آرزومند - رباعی
ف ۱۲۶۶ ف ۱۲۶۶

پیداست مرا که هر خونریز آمد سمت ۱۹۱۵	از کین ببنگر که تیغ آمیز آمد ۱۸۵۸ء
دائم ز شب سیه بدل مشک فشان فصلی ۱۲۶۶	وز روز بزخم دل نمک ریز آمد ۱۲۷۵ھ

از ینجاست که ظهور سانحهٔ جانسوز + و وقوع حادثهٔ مصیبت توامان ملال اندوز + یعنی
ارتحال مهر تابندهٔ گردون کمال + ماه درخشندهٔ سمار عزت و جلال + ساقی میکدهٔ عرفان
و حقیقت + بادهٔ صحبت جام طریقت + زبدهٔ مشائخان حقائق آگاه + آسمان پایگاه جناب
تراب علی شاه + که مدام طائر روحش باز مزمه سرایان حدایق جنان همصفیر + و بر فراز
شاخ سدره هواگیر باد + از شعبده انگیزی گردون جفا کار شهو دلیست + بل همه از نیرنگ بازی
زمانهٔ غدار نمودی + گرد یکه از دامن جفای او مهری بسوی فلک کشیده + الحق بگوشهٔ دامن
جلال مسبحان ملا اعلیٰ رسیده + الواب جنالیش گرچه دمادم بر روی جهانیان باز هست
و منادیش بصدای بل من مزید بلند آواز + ولیکن باکے نیست + که هما نا چمن آرای الطاف
بهوای بهاریست + که سبب آب و رنگ گلستان حدوث تواند بود + و اهتزاز نسیم
انفاس بر صحن گلزاریست + که حجاب دلبستگی از چهرهٔ ازهار آمال تواند کشود - نالهٔ عندلیبان
چمن بصدای در وزمزمه آرای آمد بهار + و دیدهٔ سحاب بامید قدوم فصل گلها آب بار تر
صحن گلزار + بادی بعطای منصب صفای صحن چمن سر افرازه تا گوشهٔ دامان گلها از گرد ملال
نیالاید + و قمریان چمن از نوحه بیانگ دور باش بلند آواز + که از برهمی هجوم باد اندوه
راهی بر آمد گلها کشاید + گریهٔ سخت را هوای شگفتگی چمن در سر + و بلبل ناکام را زیبای چمن
امید در نظر + برگ ریزی خزان ایام در پے هوای است + که گل کامجوی بدامن خاک نشینان چمن
افشاند + و از جار فتگی فلک بگوی تمنای است + که عابد شمس و قمر را بسجادهٔ لیل و نهار خشناند
تشنگان بادیهٔ امید را دیدهٔ طلب حباب ساحل + و نامیه انبساط جاوید را هوای تحویل دل
با تجلل در دل + یعنی چون بعد وفات جناب مبرور + دلحد افروزی آن شمع فانوس نور
ختام سجادگی را احتیاجے به نگین + و مکان عالی بنیاد جانشینی را حاجت به مکین است
بنا بران بفرمان نقش نگارندهٔ صحف کن فکان + بحکم قضا توام طراز ندهٔ الواح امکان
قطبین سمار استقامت + معنی فهم کلام موفوق الکرامت + سر جوش میکدهٔ حقیقت + صبوحی کش

مینای طریقت شمع خلوت گاه وآگهی عرفان - نور بهای دیدهٔ قبول یزدان - مطلع ما نظر دیدهٔ دراک رموز دانی وآگاهی - مطرح انوار فیوضات الٰہی + محققین علوم خفی وجلی بجناب مولانا حیدر علی ومولوی تقی علی + زیب ایوان خلافت پناہی - وتزئین افزای وسادهٔ شاہی گردیدند - الحق که ازین دو وجود باجود باز آئین سجادگی نوی پذیرفت واز آبیاری سحاب الطاف گلهای آمانی وآمال در صحن دلها شگفته + تاکب جانشینی را کلاه کامیابی بر سر + ووجود سجادگی را تشریف قبول در بر - باده پیمایان بزم انبساط بهاویدرا جام شادمانی برکف + وگوہر طلبان سواحل مدعا را آب سامعه کامجوی دامن صدف - زمزمه سنجان بزم ادب لب برود این ابیات دلچسپ بلند آواز + ومژده سرایان محفل طرب بانوای این مبارک باد دمساز -

غزل

باقلیم حقیقت زیب ده شاه چنین باید — باوج استقامت وه ببین ماہی چنین باید

زرمز علم ودین ماہر براو حال نهان ماہر — حقیقت فهم باطن بین دل آگاہی چنین باید

زنور حق دلش تابان بود شمع ره یزدان — برائی شب روانش مشعل راه چنین باید

زکام دل بخوان حرفی ازار قام تمنی ها — که زالواح ارادت نقش دلخواہی چنین باید

بحمد الله دہان آرزو یم شهد آمود ست — که نوش اکنون عزت عیش جان گاہی چنین باید

بیا ذوقا بالم جبه بر لوح ادب اینجا — جبینی آنچنان هم خاک درگاه چنین باید

دعائیه

الٰہی تا عابد مهر وماه سجده گزار مصلای آسمانیست + آستانه جاه وجلالش دائما سجده گاه خاص وعام - ومادامیکه انامل ایام ولیالی وانه چینان سبحه سلیمانی ست + وجود باجود کمالش مدام چون ایام سبحه پیشوای طایفه انام باد - فقط

تاریخ دیگر

چون در گل او بوسی بقا نیست نشاید — گلچین بهار چمنستان فنا شد

پیداست که جز رنگ زیان سود ندارد — سر سبز وی گر همه مانند حنا شد
آوازهٔ خندیدن او کوس رحیل ست — هر غنچه سربسته درین باغ که وا شد
وان گل که ز راهِ دو رش عیش بر افشاند — دامان تمناش پر از خار جفا شد
هر بوالهوسی کز پیٔ گلگشت در آمد — از دل نفسی بر زد و همراه صبا شد
گر بایان بچمن سے گذرد ابر بهاری — گر برق بدندان هوس خنده نما شد
در دهر ببین پهلوے هم راحت و اندوه — چون نقشهٔ مهتاب که توام به صبا شد
گر نیست بهم شادی و غم دامنِ خورشید — از گرد کسوف اینهمه آلوده چرا شد
زینجاست که از گردش ایام و لیالی — ماه آمد و مهری افق آرائ فنا شد
روز نو عید آمد بنهفت شبِ قدر — افروخت سحر شمع بفانوسِ خفا شد
گردون زده در نیل و شفق جامه بشتاب — شد راست قد تیر و فلک پشت دو تا شد
هیهات که آن شیخ زمان قدوهٔ دوران — دامن ز جهان چید و سوئ دار فنا شد
بر حکم قضا داد زمام از کفِ هستی — سر قافله منزلِ تسلیم و رضا شد
زین غم بسرم آه مپرس انچه که بگذشت — با جان غمینم نتوان گفت چها شد
سیلاب تنور آمده هر قطرهٔ چشمم — هر دیدهٔ ما مبدهٔ طوفانِ بلا شد
گرچه ز غم رحلت خورشید کمالات — بیدائ فلک در نظرم تنگ فضا شد
لیکن افق افروزی آن مهر ارم تاب — از بہر تو خود بینهٔ داغ دلِ ما شد
یعنی پس این واقعه اخلاف کرامش — چون مهر و قمر زیب ده اوجِ علا شد
افروخت به بیت الشرف آن نیر اکبر — وان نیر اصغر بر هش شمع هدی شد
این مهرِ طریقت شد و آن مرکزِ ارشاد — این سالک راه آمد و آن راه نما شد
از تاب صفا بخش دل این مه و خورشید — الحق که جهان مطلع انوارِ صفا شد
ای دل بسکون باش که در جام جهان بین — دوریست نمودار اگر چرخ دغا شد

حقا ببزم سایۂ الطاف ہمانست
چتر آمده خورشید اگر بال ہما شد

بشکست اگر بال اُمیدم رم صیدے
صیدے دگر اینک ہدف تیر دعا شد

ساغر بچمن نیست اگر دور بہارست
گل عطر فروش ست اگر باد صبا شد

گر مہ بسحاب ست تجلیش عیان ست
تابان ست افق مہر اگر گوشہ گرا شد

مصداق مقال آمده این مصرع تاریخ
رو مہر بپوشید و مہی جلوه نما شد
١٢٧٥ھ

قطعہ تاریخ از منشی مولوی ہادے علی صاحب مرحوم

محمل بسفر بست از دنیا مولانا شاه تراب علی
بگزیده جدای وای دلا مولانا شاه تراب علی
١٢٧٥ھ

مقبول خدا و نبی ز ازل مطلوب جہان زِ جہان افضل
حب ابدال ولی اجل مولانا شاه تراب علی
١٢٧٥ھ

پامال غمش غایب شاہد زین ماتم بر لب ہر زاہد
آه ای زاہد آه اے عابد مولانا شاه تراب علی
١٢٧٥ھ

ای واقف رمز حق آگاہی نوری از انوار آلہی
ماهِ اوج مجد و جاہی مولانا شاه تراب علی
١٢٧٥ھ

روحش چو گزشت از چرخ کہن بسخون تو بیسان شد گرم سخن
زود آی و جائی آباد بکن مولانا شاه تراب علی
١٢٧٥ھ

وله ایضاً تاریخ خلافت

عازم خلد برین گردید مولانا تراب
آنکہ از آبا مسلسل یافت ارثِ انبیا

مہر و ماه ابتدا بگذاشتہ دو نور عین
کز فروغ رہبری بخشند عالم را ضیا

اکبر شان حضرتِ حیدر علی والا مقام
زینت بزم طریقت یادگارِ اصفیا

التفاتش ناقصان را می کند کامل عیار
خاک را نیم نگاہش مے نماید کیمیا

نیر اصغر کہ شد از نور علم و معرفت
کوکبِ اوج ہدایت رہنمائے اذکیا

ابلغ از تصریحِ باشد پیش ہر باریک بین
در کنایت نام پاک آن اجل الاتقیا

آدمیت از ادب آموزیش حاصل شود
رو بید از فیضش بخاک شہر ہم مردم گیا

جانشین اینک جناب سابق الاوصاف شد	بندهٔ اخلاص او گردید عالم بی ریا
یافت خاک بارگاهش رتبهٔ جذب القلوب	نقش تسخیر است بیشک نقش های بوریا
بهر تاریخ خلافت بود بر زانو سرم	ملهمی فرمود در فکرت چه باشی ناودیا
بشنو از من مصرع برجسته و فارغ نشین	گرد جا این ولی بر صدر تاج اولیا

۱۲۷۵ ھ

قطعهٔ تاریخ خرقه پوشی از مولوی محمد محسن صاحب ساکن قصبهٔ کاکوری

چون آن دو قبلهٔ اهل دین حیدر علی و تقی علی	کردند در بر خوشتن تشریف فقر بی ریا
در چشم حیرت جلوه گر شد یک تجلی از دو شمع	دیدم بذات شان دوئی بارنگ وحدت آشنا
حسن شریعت را دو رخ زر طریقت را دو ید	لفظ حقیقت را دو قاف اسرار معنی را دو وا
اظهار حق را هر دو لب های هدایت را دو چشم	از اسم ایمان دو الف نام یقین را هر دو یا
بگذر ز اثنینیت و بگذار نیرنگ دوی	محسن بتاریخش بگو پوشید خرقه اولیا

۱۲۷۵ ھ

قطعهٔ تاریخ از نتائج طبع عالی مولوی هادی علی خوشنویس

چون گذشت از دار فانی مرشد کامل که او	یادگار اولین بُد در زمان آخرین
کرد هادی فکر تاریخ وفاتش دفعتاً	آمد این آواز در گوش از کراماً کاتبین
یکهزار و دوصد و هفتاد و پنج از سال هجر	در شب یکشنبه پنجم از جمادا اولین

۱۲۷۵ ھ

قطعهٔ تاریخ از مولوی ریاست علی قطبی متخلص

جناب قبله و کعبه و پیر و مرشد من	کز اولیای جهان در کمال فایق شد
تراب شاه بود نام نامیش بجهان	ز دستگیری خود هادی خلایق شد
رسید چون به نود و هفت سال عمر شریف	دلش بوصلت معشوق غیب شایق شد

به پنجم آه ز شهر جمادی الاولے
از این سرای سپنجی به بست رخت سفر
سیاه پوش دو عالم از ماتمش گردید
بفکر رفتم و در اندیشه سر فرو بردم
بگفت هاتف غیبی ز قطبی دل ریش

ز پاس از شب یوم الاحد چو شایق شد
حضور شاهد خود عارف حقایق شد
کسے نه بود که این غم بر و نه لاحق شد
همین که طبع به بحر طلب مغرق شد
میان هفت نود سال وصل حق شد
۱۲۷۵ھ

تاریخ طبع ثانی

قطعه تاریخ از نتیجه فکر رسا جناب محمد نور الدین احمد صاحب علوی کاکوروی متخلص به کیفی

طبع گردید باز در یک جلد
سال تاریخ طبع طرز جدید

این کلام جناب شاه تراب
گفت کیفی ـ کتاب شاهِ تراب

خاتمة الطبع

الحمد لله والمنه که مجموعه فضل و بلاغت و دفتر فیض و فصاحت یعنی کلام نظام فیض بخش هر خاص و عام هادی راه شریعت عالم طریق حقیقت حضرت مرشد جناب شاه تراب علی صاحب قلندر قدس سره العزیز از توجه عارف بالله خلف و خلیفه اکبر حضرت مولانا مولوی محمد حبیب حیدر شاه صاحب قلندر بکمال عجلت در ریاست رامپور بمطبع سرکاری از اهتمام عالیجناب معلی القاب مولوی محمد وسیم الدین صاحب علوی کاکوری در سن ۱۳۳۲ھ از حلیه طبع آراسته و پیراسته گردید